

TREBALL DE FINAL DE GRAU DE LENGUA I LITERATURA
CATALANES

FACULTAT DE LLETRES

Promoció 2018/2022

EDICIÓ I ANÀLISI D'UN TEXT DEL 1647 EN EL SEU CONTEXT:
INSÍDIES ENEMIGUES. DESENGANY DE BENAFECTES.

LLUÍS CORNET ROMEU

TUTOR: PEP VALSALOBRE PALACIOS

Girona, 7 de juny de 2022

Edició i anàlisi d'un text del 1647 en el seu context: *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes.*

Resum. Cada cop tenim una visió més detallada de la literatura catalana del barroc. L'objectiu d'aquest treball és preparar l'edició crítica d'una obra literària i política de l'any 1647, *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes.*, de Josep Bonaventura. El treball es divideix en dos blocs: la introducció i l'edició. El primer d'aquests consta de tres parts: una introducció històrica de la Guerra dels Segadors, una introducció literària de l'època, i una anàlisi de l'obra. En el segon hi ha l'edició del text, amb les notes necessàries per comprendre adequadament la voluntat de l'autor. Finalment, he inclòs diverses imatges de l'original de 1647 als annexos.

Mots clau. Literatura del barroc, literatura del segle XVII, literatura catalana moderna, literatura política, diàleg, ficció, malafecte, benafecte, Guerra dels Segadors.

Edition and analysis of a 1647 text in context: *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*

Abstract. We have an ever wider vision of Catalan baroque literature. The aim of this paper is to prepare a critical edition of a literary and political work of 1647, *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes.*, by Josep Bonaventura. This paper is divided into two sections: the introduction and the edition of the text. The first consists of three parts: a historical introduction of the Catalan Revolt, a literary introduction to the period, and an analysis of the text. The second section comprises the edition of the text, with the necessary notes in order to understand the author's will. Finally, I have included some pictures of the 1647 original in the annexes.

Key words. Baroque literature, literature of the 17th century, modern Catalan literature, political literature, dialogue, fiction, malafecte, benafecte, Catalan Revolt.

Agraïments

Vull agrair al meu tutor, el Dr. Pep Valsalobre, tota la bibliografia i notes que m'ha proporcionat, i l'atenció i ajut que sempre ha estat amatent a donar-me; als meus pares el suport que m'han donat i els consells sobre dubtes lingüístics que altrament no hauria sabut solucionar; als meus companys del grup de Llengua i Literatura Catalanes, amb qui durant aquests quatre anys he compartit una experiència única, els moments que hem viscut plegats, i sense els quals res no hauria estat igual. I finalment, vull donar les gràcies a tota la gent que un dia o altre m'ha fet costat mentre ideava i escrivia aquest treball: és gràcies a tota aquesta gent, i mai és mèrit d'un sol, haver pogut arribar fins aquí.

TAULA

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS	1
2. CONTEXT HISTÒRIC	5
2.1. La guerra dels Segadors	
2.1.1. Introducció política i causes	6
2.1.2. Els anys de guerra	9
2.2. Els malafectes i els benafectes	13
2.3. La conspiració de 1645	14
3. CONTEXT LITERARI	17
3.1. Propaganda política i guerra de papers	18
3.2. La literatura a la dècada dels 40	21
3.3. L'obra i el gènere	23
3.4. <i>Desengany de Malafectes</i>	25
4. L'OBRA	27
4.1. Descripció de l'original de 1647	28
4.2. L'autor	29
4.3. Resum de l'obra	30
5. CRITERIS D'EDICIÓ	31
6. EDICIÓ	33
7. BIBLIOGRAFIA	55
8. ANNEXOS	61
7.1. Annex 1: Imatges de l'original.	62
7.2. Annex 2: Imatges del quadern	65
7.3. Annex 3: Imatges del <i>Desengany de Malafectes</i>	68

INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

Passen edats i vides
ab moviment sutil,
les unes nos segueixen,
a les altres seguim.¹

Magí Pers i Ramona, l'any 1857, publica el que coneixem com a un dels primers estudis sistematitzats de la llengua catalana, amb el títol *Historia de la lengua y de la literatura catalana, desde su origen hasta nuestros días*, segona edició augmentada de l'obra intitolada *Bosquejo histórico de la lengua y literatura catalana desde su origen hasta nuestros días*, de 1850. Per Magí Pers, dels segles XII al XVI la llengua catalana es troba en una etapa de *viralidad*. Un esdeveniment ho devia canviar tot, i és que malgrat els progressos d'aquesta llengua –diu Magí Pers–, la unió de la casa d'Aragó amb la de Castella va ser una desgràcia per al català. El XVII dona pas a la *Decadència*, i diu:

No cabe duda tampoco que la lengua catalana con el alejamiento de la Corte sufrió un golpe de muerte; golpe, empero, que favoreció muy directamente a los hijos de Cataluña para que se dedicaran al estudio de la lengua castellana, limitada entonces por la división política de España solo a las provincias castellanas (Pers, 1857: 161).

Aquesta visió de *decadència* es va mantenir, tot i que amb alguns canvis, a la *Literatura Catalana. Perspectiva General* de Lluís Nicolau d'Olwer, i en la part de Jordi Rubió i Balaguer dins *Historia general de las Literaturas hispánicas*, dirigida per Guillermo Díaz-Plaja. Durant els anys 1964-1966, surten a la llum els volums de la *Història de la literatura catalana* de Martí de Riquer, considerada aleshores una fita dins la historiografia literària catalana, i que tingué una continuació uns anys més tard de la mà d'Antoni Comas. Havien de passar més de cent anys d'estudis perquè aquesta visió de *decadència* entrés en declivi: cap a finals del segle passat una nova aproximació a la literatura catalana de l'Edat Moderna va suposar un trencament amb els judicis anteriorment conferits a aquesta època. L'estudi del *Desitjós*, dels *Col·loquis* de Despuig, de la poesia de Garcia, de Fontanella i d'Eura, del *Desengany* i del teatre de Ramis –entre moltes altres obres, i no hem d'oblidar que en català no s'ha deixat d'escriure mai–, inevitablement desfà concepcions i tòpics equivocats: durant l'Edat Moderna es va fer literatura en català, i se'n va fer de qualitat. La recerca sobre la literatura d'aquests anys ha avançat considerablement durant les darreres dècades: Joan Fuster, Antoni-Lluc Ferrer o Josep Lluís Marfany ja van posar en dubte aquest binomi *Decadència-Renaixença* i, l'any 1985, Albert Rossich ja va provar de substituir aquest concepte de *Decadència* pel terme neutre *Edat Moderna*, menys subjectiu i més internacional (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2011: 13-19). Tot això ha anat derivant cap a una visió més acadèmica i objectiva de la nostra literatura d'aquesta època: la nova *Història de la literatura catalana: volum IV* (2016) ho demostra. Justament vaig descobrir *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes* en aquest volum de literatura catalana (Solervicens, 2016: 325-327). És el primer cop que una història de la literatura en parla, tot i que remarca que el text «fins ara no ha desvetllat cap interès des de l'òptica literària». Anteriorment ja l'havien esmentat SANABRE, 1956 i TESTINO, 2010, i l'únic que havia aprofundit en el text, tot i que molt sintèticament, era Mathias Ledroit a LEDROIT, 2009 i LEDROIT, 2016. Ràpidament vaig encarregar el text a la Biblioteca de Catalunya, i un cop el vaig haver llegit, no entenia com ningú no l'havia editat abans. Potser és culpa d'aquesta *decadència*. Potser hem estat massa anys carregats d'aquest estigma. Però si des de la *Historia* de Pers fins a la nova *Història de la literatura catalana* les coses han canviat tant és per aquesta

---

¹ «*Desengany del món*», poema de Francesc Fontanella, autor rellevant de la segona meitat del XVII català (Fontanella, 2015: 189).

mena de detalls: donar llum a textos oblidats, valorar-ne la qualitat literària, estudiar-los i, si cal, reivindicar-los. Avui podem parlar de Joan Pujol, de Pere Esteve o de Francesc Tegell: no és casualitat.

La intenció principal d'aquest treball és editar *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*, un text publicat l'any 1647 i fins avui inèdit. Es tracta d'un text de propaganda política contra la facció dels malafectes, i alhora d'una obra literària que empra la ficció narrativa i el diàleg per aconseguir el seu objectiu. Editar-lo significa donar-lo a conèixer a un nombre determinat de gent i, si tot va bé, la idea seria publicar-ne una edició crítica en un futur: aquest treball ha de ser el primer pas per aconseguir-ho.

He organitzat el treball en tres parts: el context històric, el context literari i l'obra. Començo oferint una introducció històrica de l'època: parlo de la Guerra dels Segadors, de les causes i dels esdeveniments, dels malafectes i els benafectes i de la conspiració d'Hipòlita d'Aragó. A l'hora d'editar el text, el context històric va ser per entendre i situar cadascun dels personatges i situacions que van apareixent a l'obra: sense això, no hauria pogut deduir que la batalla dels *Quatre Pilars* és en realitat la dels *Quatre Pilans*, o que aquell a qui van donar una abadia, el secret d'una altra i una quantitat important de diners era Gispert d'Amat, diputat eclesiàstic i president de la Generalitat.

La part literària del treball m'ha servit per contextualitzar l'obra i veure que, a part de la guerra de les armes també hi havia la dels papers. El segle XVII és un segle interessantíssim pel que fa a l'estudi de la literatura, i els nous descobriments en l'àmbit de la literatura catalana fan que cada cop puguem gaudir d'una visió més detallada de l'època. En aquesta part explico com la propaganda política i la irrupció de la "premsa" són clau per explicar les tensions bèl·liques a l'Europa d'aleshores; faig una síntesi de la literatura catalana del XVII, centrant-me sobretot en la dels anys 40 d'aquest segle; especifico el gènere d'*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*, posant l'obra en context amb altres escrits que s'hi acostin, i finalment explico la situació en què em vaig trobar quan vaig descobrir que hi havia una obra escrita un any abans que tenia un títol gairebé idèntic.

La tercera part del treball és la que dedico al text que edito: explico la recerca encara inconclusa que vaig fer amb l'objectiu de localitzar qui era i d'on era l'autor, i faig un resum de l'obra. Tot seguit hi ha l'edició de l'obra, acompanyada amb un aparat de notes per tal de facilitar-ne la redacció. Finalment, he dividit els annexos en tres parts: primer les fotografies de l'original; després l'enquadernació, i últim, algunes fotografies que vaig fer del *Desengany de malafectes* a la Biblioteca de Catalunya.

CONTEXT HISTÒRIC

La Guerra dels Segadors

Introducció política i causes

Si hi ha tres dates clau en la història moderna dels catalans, aquestes són el 1640, el 1701 i el 1808, les tres pertanyents a l'inici de tres guerres, i les tres un abans i un després per a la situació política del Principat. Fa segles que els catalans ens trobem entravessats en una cruïlla força complicada: les polítiques del monarca francès i del rei Catòlic han estat durant anys les causes i els efectes del futur del nostre país. 1808, la Guerra del Francès; 1701, la Guerra de Successió; 1640, la Guerra dels Segadors o de Separació. Si bé aquesta darrera data és qüestionable, perquè la sang ja feia anys que vessava a les portes de Catalunya, és la que avui coneixem com al naixement de la revolta: la jornada del Corpus de Sang. Per entendre l'entramat polític i el seguit de successos que es desenvoluparan durant la Guerra dels Segadors, la meua intenció és fer una síntesi dels fets d'aquesta guerra, del 1640 fins al 1647, any de la publicació de *Insídies Enemigues. Desengany de Benefectes*.

En les primeres dècades del segle XVII la monarquia hispànica era el que anomenem una «monarquia composta». Dins aquesta hi havia un reguitzell d'entitats polítiques amb un grau significatiu d'independència, amb lleis exclusives, un règim fiscal específic, i una llengua i identitat pròpies (Torres, 2006:14). Aquest tipus de monarquies són de *dominium politicum et regale*, i el rei, que no tenia un poder total sobre el seu territori, havia de pactar amb els diversos estaments i oligarquies representatius dels regnes o províncies amb els quals tractava per tal de governar. En el nostre cas el monarca cooperava amb les institucions per mitjà del poder legislatiu: les Corts Catalanes. Sempre hi havia oberta la possibilitat que la monarquia provés de decidir per sobre d'aquest poder provincial, però el resultat podia ser totalment advers: després de més d'una centúria en pau, la monarquia espanyola, per raons que específic més avall, va optar per prendre decisions sense pactar amb els catalans, cosa que, per al monarca i les seves institucions de govern, va acabar comportant una revolta (o guerra) de dotze anys contra Catalunya, les derrotes finals i decisives en la guerra dels Trenta Anys contra França i la independència definitiva de Portugal: només gràcies a l'esclat de la Fronda (1648-1653), una guerra civil en territori francès, els castellans van poder fer fora els francesos de Catalunya (Koenigsberger, 1984: 106).

Fins a l'entrada del segle XVIII la monarquia hispànica mai va ser, tot i l'àmplia extensió, un estat centralitzat. Els cònsols dels diversos territoris es posicionaven a prop de la cort i feien de pont entre el rei i els territoris. La participació del monarca consistia amb un dispositiu d'administració encapçalat per un virrei –l'*alter nos* del monarca–, un lloctinent o un governador. Aquests tenien un marge d'actuació limitat per les lleis i les magistratures locals. A començaments del XVII apareix la figura del *valido* o privat, “l'ombra del rei” (Torres, 2006: 19), que representava o fins i tot substituïa les funcions polítiques del rei.

A Catalunya hi havia diverses institucions representatives: la Diputació o Generalitat, formada pels diversos estaments o braços que s'havien decretat;² i les Corts, altrament conegudes com a Cort General de Catalunya. Aquestes institucions estaven regides per unes lleis específiques: les Constitucions catalanes, el dret dels catalans. Les Constitucions eren un document molt important perquè aquests privilegis propis constituïen una identitat que separava els catalans dels castellans, però també dels aragonesos i dels valencians (Torres, 2006: 30). Les

---

² En concret, l'estament eclesiàstic, el militar i el braç reial o popular. El monarca no podia aplicar noves lleis o exigir impostos sense l'autorització d'aquests tres. Per més informació sobre aquests estaments a la dècada de 1640, vg. Sanabre, 1956: 15-24.

lleis han estat un motiu –potser el principal– d’identificació dels catalans. En un treball d’àmbit literari com aquest, no em puc estar de citar la reflexió que Antoni de Bofarull, un historiador que coneixia bé la importància d’aquests privilegis, fa en boca del personatge mossèn Borra a la seva novel·la històrica *L’Orfeneta de Menargues* (1862):

Oh! Que bonic deu ésser un sometent quan, expressant l’esperit de la terra, se dilata des del cor d’ella fins a sos extrems; quan són tots uns, i rei i poble van units, i no es pensa més que en l’honra de la pàtria! Oh!, jo veig en això lo caràcter guerrer, l’esperit libre del català, lo fruit de les grans lleis del país, *d’aquelles lleis que han sigut la mare de totes les glòries dels antics temps. Sens aquelles no hi hauria hagut tantes esquadres ni conquestes, ni hi hauria hagut riqueses ni llibertats, no hi hauria hagut reis ni pobles feliços* (Bofarull, 1985: 60).

Els diversos contactes entre la corona i les *res publica* catalana passaven per les Corts en assemblees periòdiques entre el rei i els estaments catalans representatius: la jerarquia eclesiàstica, la noblesa o el braç militar; i per algunes ciutats de jurisdicció reial, amb Barcelona al capdavant. Tanmateix, aquestes assemblees no es convocaven gaire sovint: pactar amb les Corts catalanes era difícil, i la presència del rei era un requisit necessari. Per altra banda, la Diputació del General o Generalitat estava integrada per tres diputats i tres oïdors de comptes –un per cada braç o estament, i la suma dels quals formava l’anomenat “Consistori”–, extrets pel sistema de la insaculació cada tres anys o triennis, i sent-ne el president nat el diputat eclesiàstic (Torres, 2006: 20). Els diversos presidents de la Generalitat durant els anys de la Guerra dels Segadors foren (Solé i Sabaté, 2003):

1638-1641	Pau Claris i Casademunt, canonge de la Seu d’Urgell. Fou una figura cabdal en els primers anys de la guerra. Es creu que va ser mort per enverinament.
1641	Josep Soler, canonge de la Seu d’Urgell, en substitució de Pau Claris, que havia traspassat poc abans d’acabar el trienni.
1641-1644	Bernat de Cardona i de Raset, prior de Sant Miquel del Fai i ardiaca major i canonge de Girona.
1644- 1647	Gispert d’Amat i Desbosc de Sant Vicenç, abat de Sant Pere de Galligants i empresonat arran de la conspiració d’Hipòlita d’Aragó de 1645. ³
1647-1650	Andreu Pont, abat d’Amer.
1650-1654	Pau del Rosso, canonge degà de la seu de Barcelona.

El Consistori s’encarregava de la recaptació i administració dels serveis econòmics concertats en Corts amb el monarca, i mirava que cap disposició del monarca ni dels seus oficials fos contrària a les lleis vigents. A partir de les Corts de Montsó, l’any 1585, es podien convocar, a Barcelona, juntes estamentals o de braços *motu proprio* (Torres, 2006: 20).

La societat d’aleshores funcionava amb uns altres paràmetres, molt allunyats dels sistemes actuals de la nostra societat. A l’Europa de l’Antic Règim hi havia una forta desigualtat en la distribució estamental. La societat es regia per privilegis, que segons Andreu Bosch al seu

---

³ “A causa dels esdeveniments polítics, fou desposseït i reemplaçat pel reverend doctor Bartomeu Viver – o Vivern–, sagristà i canonge de la seu d’Urgell i home de confiança de Pèire de Marca. Malgrat que fins i tot fou desinsaculat, amb el retorn a l’obediència a Felip, Amat fou rehabilitat, per la qual cosa seguí present en la vida política catalana, i esdevingué un personatge rellevant de l’Església del país” (Solé i Sabaté, 2003; Gispert d’Amat i Desbosc de Sant Vicenç, abat de Sant Pere de Galligants).

«Sumari dels títols de honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya» (1628), eren aquelles «particulars concessions fetes per los prínceps en favor de algú, a més, o derogant lo dret comú o municipal» (Torres, 2006: 24). Per exemple, els mercaders⁴ tenien privilegis diferents segons quina fos la seva ciutat de residència. Aquests privilegis eren drets inherents al naixement, estament o lloc, i es fruïen en virtut de la pertinença a un grup, cos o àmbit geogràfic. També depenien de la vila: Cervera en tenia uns, i Tortosa uns altres. Barcelona era la que en tenia més, i darrera d'aquesta, Perpinyà. Però per sobre de tots aquest privilegis hi havia les Constitucions catalanes, que tal i com ja hem remarcat més amunt constituïen una identitat comuna. (Torres, 2006: 26-30).

Tot i aquests privilegis, i la forma de govern monàrquic *dominium politicum et regale*, a començaments del XVII ja hi havia una certa tendència cap a l'absolutisme, i les guerres⁵ i exigències creixents feien decantar la balança cap a la fi de les monarquies compostes. De fet, mantenir i governar una d'aquestes monarquies, amb tots els pactes, lleis i acords que hi havia entremig, era massa difícil de sustentar, amb l'afegit que a partir d'aquest moment comença una revolució que canviarà sempre més la història militar: les armes de foc es comencen a difondre i l'antiga cavalleria feudal comença a quedar obsoleta, cosa que propicia una nova manera de fortificar i defensar, la coneguda com a "guerra de setge", molt costosa, per la qual raó els governants, a còpia de demanar diners, van esdevenir el malson de molts de pagesos i vilatans. La Guerra dels Trenta Anys (1618-1648), una de les causes de la Guerra dels Segadors, ja consistia en un setge rere l'altre (Torres, 2006:34). Tot plegat va fer que la monarquia comencés a ignorar les institucions principals de cada província o regió: Felip IV fou coronat el 1621, i des del principi va fer i desfer al seu gust, cosa que desagradà a les autoritats catalanes, que creien que les lleis només es podien fer i desfer en Corts.⁶ En aquell moment el *valido* o privat del rei Felip IV d'Espanya era Gaspar de Guzmán y Pimentel, més conegut com a comte-duc d'Olivares: fou encarregat de l'educació política del nou monarca, i l'any 1624 redactà el «Gran Memorial», on declarava que el rei havia de convertir totes les seves províncies a l'estil i les lleis de Castella per tal de facilitar-ne el control. Dos anys més tard, el 1626, va presentar a les Corts catalanes la redacció d'un dels projectes militars més importants del segle, la «Unión de Armas»: la idea era que cada província tingués a disposició un nombre concret de soldats sempre aparellats per si calia lluitar, malgrat el cost evident que tenia l'aixecament d'una força militar semblant. Als catalans la qüestió ens tocà de prop: el text demanava que Catalunya aparellés 16000 soldats, una quantitat molt superior al nombre que podia mantenir per la població que aleshores tenia. Aquest projecte s'havia de pactar amb les Corts, i això encara complicà més la situació (Torra, 2006: 37-45). Aquell mateix any, el monarca Felip, que després de cinc anys d'haver estat coronat encara no s'havia desplaçat a Barcelona, va decidir convocar Corts a Lleida; finalment es convocaren a Barcelona i el 27 de març d'aquell any va jurar les Constitucions.⁷ Les coses no anaren com el rei hauria volgut, i se n'anà sense cloure les Corts. Més endavant, al 1632, es tornaren a convocar Corts, i una altre cop el monarca se n'anà frustrat. Alhora, la crisi europea augmentava –sobretot a l'àrea tocant al Mediterrani–: hi havia aldarulls, la gent passava fam i el rei no parava de demanar préstecs als catalans (Torres, 2006: 49).

La Guerra dels Trenta Anys, que en origen havia estat un conflicte centreeuropeu i havia començat en terres de l'altre casal d'Àustria, s'anà polaritzant cap als territoris espanyol i francès.

---

⁴ Ens interessa aquest punt: precisament Josep Bonaventura, autor de *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes* era mercader, o això s'indica a l'original.

⁵ A Espanya, les guerres francoespanyoles es van allargar durant tot el segle.

⁶ Per una informació detallada de les accions del rei i de l'origen del conflicte vg. Torres, 2006: 35-49.

⁷ Els catalans feia ja cinc anys que esperaven aquest jurament, cosa que el rei Felip havia anat ajornant.

La victòria espanyola de Nördlingen i la invasió de les províncies holandeses per part de l'exèrcit de Ferran, germà de Felip IV, provocà la declaració formal d'hostilitats entre França i Espanya, l'any 1635 (Torres, 2006: 51-53). Si fins ara ja hi havia hagut tensions, aviat es van multiplicar: els catalans, que no havien arribat a cap acord amb les polítiques militars del comte-duc d'Olivares, tot d'un plegat van trobar-se la "Unión de Armas" a casa. La guerra es va anar desplaçant cap al sud, i molt aviat els comtats del Rosselló i la Cerdanya es van convertir en un camp de batalla: el 19 de juliol de l'any 1639 els francesos prenen la fortalesa de Salses, aleshores una de les més importants de la monarquia espanyola, i considerada, al seu temps, una de les millors d'Europa. Dalmau de Queralt i Codina, comte de Santa Coloma i virrei de Catalunya, i els magistrats de l'Audiència van començar a visitar els pobles i viles reclamant soldats, i abans de gaire van convertir Figueres en una plaça militar: la població, evidentment, se'n veia afectada, i la fam s'estenia per tot el nord (Torres, 2006: 60-63). El 6 de gener de 1640, després de temps assetjant la fortalesa, els espanyols finalment recuperen Salses. A més dels costos, la batalla havia estat un autèntic carnatge. Un cop acabada, els *tercios* no se n'anaren pas: el virrei els feu allotjar als pobles de la costa, de Palamós a Barcelona, i va deixar algunes companyies a Salses i Perpinyà. Els abusos per part dels *tercios* eren constants i van començar a aparèixer protestes. Els principals estaments, sobretot el militar, es van solidaritzar amb les protestes. L'1 de febrer d'aquell any, enmig d'un clima de tensions, els soldats dels *tercios* van matar Antoni de Fluvià, personatge de l'estament militar, fet que causà molta commoció (Sanabre, 1956: 55-56). La situació s'anà complicant cada cop més: el virrei, per aturar el trasbals, optà per un cop de força i capturà dos consellers, Francesc Joan de Vergós i Lleonard Serra, i uns dies més tard, també el diputat militar Francesc de Tamarit. Pau Claris, gràcies a la seva condició d'eclesiàstic, se'n lliurà. En relació a aquests fets la Diputació no podia sinó protestar (Torres, 2006: 67).

Els anys de guerra

S'acostuma a situar la data d'inici de la Guerra dels Segadors al 7 de juny de 1640, diada del conegut Corpus de Sang. Les disputes entre la població i els *tercios* de Santa Coloma de Farners, primer, i després Riudarenes, que acabaren amb la cala de foc i saqueig de moltes cases locals (Torres, 2006: 68-71), i els conseqüents assalts a les localitats empordaneses per les tropes de Juan de Arce, feren que el bisbe de Girona, fra Gregorio Parceró, el 13 de maig de 1640, denunciés i excomuniés els soldats autors d'aquests abusos. Diversos pobles es van anar sumant a la revolta i el territori dels *tercios* va anar-se reduïnt, fins que el dia 22 de maig foren derrotats a la ratlla del Besòs (Torres, 2006: 71-74). Mentre els revoltats, al crit de "visca la fe y muiren los traïdors y el mal govern", alliberaven el diputat Francesc de Tamarit i els altres dos consellers empresonats, el virrei demanava represàlies pels actes contra les autoritats (Torres, 2006: 74-78). Cada any a principis de juny, època de la collita, els jornalers i segadors anaven cap a Barcelona a allotjar-se amb els amos dels masos de la rodalia. Al matí d'aquell 7 de juny, dia del Corpus, començà una trifulga entre un lacai de Montrodon⁸ i un segador: el primer el matà i això desencadenà una revolta sense precedents. Prop de mig miler de forasters van entrar a Barcelona armats pedrenyals i armes de foc, i es van dirigir als diversos palaus i cases de les autoritats de la ciutat: el primer, el del virrei comte de Santa Coloma. Foren aturats per un grup de religiosos, però la cosa no va acabar així: la diada de l'anomenat Corpus de Sang va concloure amb la mort del virrei i d'altres autoritats, i el saqueig i crema d'una part important de les cases d'aquests

---

⁸ Montrodon havia estat assassinat un mes abans pels revoltats (Torres, 2006: 68).

(Torres, 2006: 81-84). Les revoltes encara s'allargaren: a Vic durant mesos, i quan finalment arribaren a Tortosa, ja s'havien estès per tot Catalunya (Torres, 2006: 101).

Tot plegat va esdevenir-se en un moment molt complicat: França estava preparant la guerra contra Espanya a Catalunya, i les institucions locals temien que la revolta no es convertís en un problema més gros. A envistes del perill imminent, una part dels representants del govern català, entre els quals Francesc de Vilaplana, es reuneixen el dia 7 de setembre de 1640, amb Bernard Du Plessis-Besançon i el cardenal Richelieu, primer ministre de França. S'hi estipulen les bases de l'anomenat Pacte de Ceret (Torres, 2006: 118-119). Aquest pacte constituïa una nova situació al Principat: els francesos havien de donar suport militar als catalans, i a canvi, Catalunya se separaria de la monarquia hispànica com a república protegida pel rei francès. Els ministres francesos, veient aquí una oportunitat per afeblir Espanya, van apostar per aquesta solució. Els contactes entre catalans i francesos s'intensifiquen durant les setmanes següents i el 30 d'octubre, Du Plessis-Besançon es presenta a Barcelona amb l'acceptació del rei del pacte proposat un mes i mig abans. Una part dels catalans van provar de resistir-se a aquesta nova situació política (Sanabre, 1956: 101-107), però ben aviat arriben els exèrcits francesos des del nord, i l'armada francesa voreja les costes catalanes. Al mateix temps arriben per Tortosa els exèrcits del nou virrei, Pedro Fajardo de Zúñiga y Requesens, cinquè marquès de los Vélez (Sanabre, 1956: 114). El primer de desembre d'aquell mateix any, aprofitant el conflicte a Catalunya, els portuguesos comencen la revolta que els farà acabar guanyant la independència (Torres, 2006: 297). Mentre arriben els exèrcits francesos, els catalans proven de retardar les tropes espanyoles que venen des del sud: el 13 de desembre hi ha la Batalla de Cambrils, on s'hi produí la coneguda "massacre de Cambrils";⁹ tot seguit la presa espanyola de Tarragona, i pocs dies després, el 20, la Batalla de Martorell, totes tres amb victòria espanyola (Torres, 2006: 134-138). Veient la triga dels exèrcits francesos i la immediata arribada dels espanyols a Barcelona, el dia 23 de gener de 1641, la Junta de Braços decideix jurar fidelitat a Lluís XIII, el monarca francès, i proclamar-lo comte de Barcelona (Torres, 2006: 137), per bé que això no es farà efectiu fins al 19 de setembre de 1641, amb el Pacte de la Péronne (Sanabre, 1956: 185-187).

El 16 de gener de 1641 els catalans comencen a preparar la defensa de Montjuïc, i una setmana més tard, el 26 de gener de 1641, comença la famosa Batalla de Montjuïc. Aquesta batalla serà una de les grans victòries històriques de Catalunya: contra tot pronòstic, i amb una batalla ferotge, els catalans sols, amb només la tercera part del nombre de soldats que tenia l'enemic, van vèncer l'imperi (Gracia, 2021). Aquesta mateixa batalla va passar a l'imaginari col·lectiu dels catalans, i ben aviat a l'art, com ho demostren el «*Triümf d'Eulària en Montjuïc*» de Josep Català (Miralles, 2020: 114) o, en un to totalment diferent, el «*Romanç jocós a Montjuïc*» de Francesc Fontanella (Miralles, 2020: 143). Després de la victòria catalana, els espanyols es van retirar a Tarragona.

Abans de continuar, i amb l'objectiu de facilitar la comprensió dels esdeveniments de l'època, m'agradaria aclarir que a partir de 1641, i fins al final de la guerra, Catalunya va passar a tenir dos virreis: un per la part francesa i un per la part espanyola. Per fer-ho més visual, he creat la següent llista (fins al 1647, any de la publicació del meu text):

---

⁹ Un cop Cambrils ja s'havia rendit, els 700 catalans que van sortir de les muralles van ser assassinats.

Virreis per la part espanyola

Virreis per la part francesa

1638 – 1640 Dalmau de Queralt i Codina,
comte de Santa Coloma

1640 Enric d'Aragó Folc

1640 – 1641 Garcia Gil de Manrique y
Maldonado, bisbe de Barcelona i president de
la Generalitat

1641 Federico Colonna

1641 Juan Ramírez de Arellano

1642 – 1644 Pere Antoni d'Aragó Folc de
Cardona i Còrdova

1644 – 1645 Andrea Cantelmo

1645 – 1647 Diego Mesía Felípez de Guzmán,
marquès de Leganés

1647 – 1648 Guillem Ramon de Montcada i
Castre

1641 – 1642 Urbain de Maillé, mariscal de
Brezé

1642 Interregne de René de Voyers, mariscal
d'Argenson

1643 – 1645 Philippe de La Mothe-
Houdancourt

1645 – 1646 Henri Harcourt de Lorena, comte
d'Harcourt

1646 – 1647 Louis II de Bourbon-Condé, el
Gran Condé

1648 Interregne de Pèire de Marca

(Viquipèdia: Lloctinent de Catalunya; Torres, 2006: 206)

El 27 de febrer, pocs dies més tard de la victòria de Montjuïc, el diputat eclesiàstic i president de la Generalitat Pau Claris mor per raons desconegudes (Sanabre, 1956: 138-141). Els relats del moment deien que havia mort en veure el patiment de la pàtria, però sembla que en realitat va ser enverinat amb aigua tofana. A partir d'aquests esdeveniments la guerra agafa un caire diferent, i poc a poc aniran apareixent més i més manifestacions antifranceses. El 13 de maig de 1641 hi ha el setge franco-català de Tarragona, amb victòria espanyola. Aquest setge va venir acompanyat d'una sèrie de batalles pels volts de la ciutat: les batalles de Constantí i del Catllar, amb victòria franco-catalana, i les batalles navals de Tarragona (Sanabre, 1956: 156-165). Al mateix temps, a Barcelona la població s'amotina contra el govern francès, i els consellers de la ciutat decideixen allunyar les tropes franceses del castell de Montjuïc: en conseqüència s'inicia una política general contra els "malafectes" (Sanabre, 1956: 182-185). Poc després, Urbain de Maillé, mariscal de Brezé, és nomenat virrei de Catalunya per la part francesa. Aquest jura les Constitucions catalanes a La Jonquera, i els diputats demanen al virrei que es traslladi ràpidament a Barcelona per tal de calmar el malestar polític. Prop de Barcelona, per les zones del Penedès i del Vallès, les batalles continuen (Sanabre, 1956: 189-204).

El 1642 s'obria amb nous fronts: al maig l'exèrcit francès va provar de guanyar Tortosa, i es van retirar sense aconseguir res (Sanabre, 1956: 208-210). Tanmateix, els francesos van guanyar posicions amb la conquesta, per part dels exèrcits de Lluís XIII des del nord, dels Comtats de Rosselló i Cerdanya (Sanabre, 1956: 229-231). L'exèrcit franco-català, comandat per Philippe de La Mothe-Houdancourt, també va conquerir les àrees de Montsó, Tamarit de Llitera, les riberes

del Cinca i la Ribagorça; va defensar Lleida en la Batalla dels Quatre Pilans, i finalment va derrotar l'armada espanyola en la batalla naval de Barcelona, el primer de juliol de 1642 (Sanabre, 1956: 208-212 i 227-229). El 4 de desembre mor Richelieu, el primer ministre francès, i és succeït pel cardenal Mazzarino. A finals de gener de 1643, a causa de les contínues derrotes castellanes i de la seva participació en la conspiració del duc de Medina-Sidonia, el comte-duc d'Olivares és desterrat (Sanabre, 1956: 240-242). El 14 de maig el rei Lluís XIII mor, i comença la regència d'Anna d'Àustria, la seva dona, germana del rei d'Espanya, Felip IV. Durant els anys de la guerra el fill de Lluís XIII, Lluís XIV, encara era un nen (Torres, 2006: 298). Al mateix temps, La Mothe atura les incursions espanyoles a Flix, Miravet i la Vall d'Aran.

Començat l'any 1644, Pèire de Marca, personatge que més endavant serà essencial per desemascarar la conspiració d'Hipòlita d'Aragó, és nomenat visitador del Principat (Sanabre, 1956: 243-245 i 249-252). El setge espanyol de Lleida, que va durar des del maig fins al juliol de 1644, acaba amb la presa espanyola de la ciutat. Arran d'aquest fet La Mothe és destituït i el comte d'Harcourt és nomenat virrei de Catalunya per la part francesa. Josep Fontanella és enviat a Münster per pactar la pau, sense aconseguir-ho (Torres, 2006: 226-239). Per recuperar posicions, els francesos assetgen Tarragona, sense èxit, i uns mesos després, a l'abril de 1645, assetgen Roses, ara sí aconseguint guanyar la fortalesa (Sanabre, 1956: 341-348). Durant aquest temps creixen les protestes davant els abusos dels soldats francesos, i hi ha aixecaments armats arreu del país (Sanabre, 1956: 334-337). Aquell mateix estiu de 1645 es descobreix la conspiració d'Hipòlita d'Aragó, esdeveniment que detallo a l'apartat 2.3. *La conspiració de 1645*. El 16 de març de 1646, Gispert d'Amat, diputat eclesiàstic, és detingut per conspirador (Testino, 2010). Al maig, les tropes de Condé es preparen per atacar Lleida: el setge de Lleida fracassa i suposa una gran desfeta per al govern franco-català, amenaçat ara des de París de la retirada de les tropes si no canvia la situació (Sanabre, 1956: 379-382). Al novembre hi ha la Batalla de Santa Cecília, amb victòria espanyola. L'any 1647 és l'any que canviarà definitivament la balança de la guerra: una part dels catalans s'aixequen contra els abusos dels soldats francesos (Sanabre, 1956: 383-387). Els Consistoris envien Martí i Viladamor a Münster, fet que acabarà amb un resultat més negatiu que positiu: Martí i Viladamor serà destituït, en gran part a causa del seu «*Manifiesto de la fidelidad catalana y perversidad enemigo*» (Querol, 2002). Condé tornà a provar de conquerir Lleida, sense aconseguir-ho. La falta de resultats de Condé provoca que Michele Mazzarino sigui designat el nou virrei de Catalunya per la part francesa –tot i l'obstinació d'aquest, que no volia anar-se'n de Roma– (Sanabre, 1956: 393-394).

Si analitzem bé el context que l'obra ofereix i els elements històrics que planteja, podem deduir que *Insidies Enemigues. Desengany de Benafectes* devia ser redactat durant la segona meitat de l'any 1647, i publicat uns mesos abans que l'any acabés (si no és que es va publicar a finals d'any). Les revoltes antifranceses s'intensificaran durant els anys següents i la guerra es decantarà cap a una indefugible victòria espanyola. Les batalles encara s'allargaran durant més d'una dècada, fins que el 9 de maig de 1659 es declara la fi de les hostilitats, i el 7 de novembre d'aquell mateix any se signa el Tractat dels Pirineus, causa de la conseqüent separació de Catalunya, i els efectes del qual encara patim avui (Torres, 2006: 282).

Aquest context general de la guerra és primordial per entendre bé el text que he editat. Els esdeveniments, els noms i les batalles d'aquests anys seran una part clau d'aquesta edició, i entendre el context històric i situar-se ha estat necessari per comprendre més enllà del text que tenia a les mans.

Els malafectes i els benafectes

A les «*Observations et avis nécessaires touchant la Catalogne*» del diplomàtic i militar francès Bernard Du Plessis-Besançon, escrites el març de 1645 per al cardenal Mazzarino, l'autor fa una distinció entre quatre tipus de catalans: els *bienaffectés*, que eren els favorables a la permanència de l'aliança amb França; els *malaffectedés fermes*, considerats enemics declarats de França; els malcontents i amargats, que eren els més afectats pel clima constant de guerra, i els tímids i indiferents. Diu dels malafectes que “*on peut tout appréhender. Il n'y a point d'avis ni de conseils qu'ils ne donnent aux ennemis, point de pièges qu'ils ne tendent aux officiers du roi [de França]*”. Du Plessis-Besançon expressa que l'únic remei és no ajudar els malafectes, i que tot i el que es diu, tampoc hi ha tants de malafectes com es creu (Ledroit, 2016). Hem de tenir en compte que Du Plessis-Besançon escrigué això uns mesos abans de la conspiració de 1645, fet que desembocaria en una onada de repressió mai vista des del començament de la revolta (Testino, 2010).

El terme malafecte apareix molt aviat: el setembre de 1640, al Dietari de la Generalitat. Era sinònim de “desafecte”, “desobedient”, “inobedient” i “retinent”, i anava designat a qualsevol que s'oposés a la sublevació contra Felip IV i a la proclamació de Lluís XIII com a comte de Barcelona (Ledroit, 2016). El terme “malafecte” es mantingué en ús durant tota la guerra: a *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*, el text que edito, hi apareix fins a 68 cops, a diferència de “benafecte”, que només hi surt 22 cops.¹⁰ Un altre text, aquest d'un any anterior al que editem, també té un d'aquests dos termes al títol: *Desengany de malafectes*, 1646, de Francesc Josep Gou (vg. 3.4. *Desengany de Malafectes*). Encara hi ha un altre text amb una variant de “malafectes” al títol: *Als mals efectes de tota Cathalunya*, de l'any 1643, anònim, i que malauradament no he pogut revisar: en aquest cas es tracta d'un poema (Miralles, 2020:20). No devien ser els únics tres textos amb aquestes característiques, i com diu MIRALLES 2020: 27 –parlant de poesia, però em sembla que aquesta característica és aplicable a una part important de textos de l'època–, «fet i fet, i malgrat que s'han conservat un nombre de composicions prou destacable al·lusives als esdeveniments d'aquests anys, segurament són moltes les que s'han perdut i no ens han arribat: el seu caràcter circumstancial i efímer, i l'indefectible pas del temps, en són la causa».

La guerra entre malafectes i benafectes era més de papers que no d'altra cosa. De fet, d'aquest context més relacionat al món de les lletres que al de les armes en parlo a l'apartat corresponent (vg. 3.1. Propaganda política i guerra de papers). Val a dir que aquest conflicte d'idees es va iniciar gairebé paral·lelament amb la guerra, poc després de la publicació de la «*Proclamación Católica a la magestad piadosa de Filipe el Grande*», signada pels consellers de Barcelona, però en realitat redactada per l'escriptor i polític Gaspar Sala i Berart, obra que pretenia ser una justificació de la resistència de les institucions catalanes davant els abusos que havia estat efectuant la monarquia des de Madrid (Ledroit, 2009).

Per altra banda, pel que fa a l'ortografia dels termes “malafecte” i “benafecte”, hi ha hagut diverses tradicions. Els diversos dietaris de la Generalitat de Catalunya de l'època¹¹ acostumen a escriure *benafecte*, tot junt, però en canvi *mal afecte* separat. Les «*Observations et avis nécessaires touchant la Catalogne*» (1645), escrites en francès, tendeixen a unir els dos mots en les formes *bienaffectedés* i *malaffectedés*, i de la mateixa manera ho fa Francesc Josep Gou al «*Desengany de malafectes*» (1646). Finalment, la forma que apareix al text que edito, «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*» (1647), sempre porta un guionet al mig: *ben-afectes* i *mal-*

¹⁰ A l'època els dos termes tenien una vitalitat semblant: l'un depenia de l'altre.

¹¹ Aquí m'he basat en el vol. VI, dels anys 1644-1656 (Sans, 2000).

afectes. Vaig decidir normalitzar-ho unint els dos termes perquè, al capdavant, fan la funció d'una sola paraula.

La conspiració de 1645

Quan al gener de 1641 Catalunya jura fidelitat al monarca francès, Lluís XIII, a canvi d'una protecció militar, les tropes franceses ràpidament s'estableixen en territori català, i una sèrie de virreis i de governadors francesos venen a Catalunya a exercir la seva funció *in situ*. Una part dels catalans, llavors desenganyats i decebuts per la política castellana, es decanten pel monarca francès, i això alhora crea un moviment contrari d'aliances procastellanes que representa un perill pels administradors i militars francesos: la tensió és latent i constitueix sovint el tema essencial dels pamflets de l'època. La producció de cartes anònimes que tenien la funció de criticar, i de libells sarcàstics i sovint violents, augmenta ràpidament. Els representants reials havien de fer tot el que podien per reduir aquests atacs contra la sobirania del rei francès (Testino, 2010).

Un dels noms principals d'aquesta conspiració profelipista és Hipòlita d'Erill, més coneguda com a Hipòlita d'Aragó, baronessa d'Albi, una dona intel·ligent, ben connectada i seductora, tal i com diuen els escrits de l'època. De fet, el duc de Toralto, governador de Tarragona, veia en ella la figura indispensable per crear una xarxa d'oposició al govern francès (Testino, 2010). Entre els seus contactes hi havia Onofre Aquiles, ric mercader de la ciutat de Barcelona, i Gispert d'Amat i Desbosc, diputat eclesiàstic i abat del monastir de Sant Pere de Galligants. Onofre Aquiles podia transportar i distribuir material fàcilment sense generar cap sospita, i una de les seves tasques era crear una facció profelipista a Catalunya i, particularment, a Barcelona. Gispert d'Amat tenia un poder significatiu en l'esfera religiosa catalana. Pel seu rang i per les seves funcions s'havia de mostrar discret, però els més privats coneixien la seva oposició a l'ocupació francesa del Principat. Pèire de Marca, visitador reial de Catalunya des de 1644, el considerava perillós i, ajudat per Josep de Margarit, governador de Catalunya per part del monarca francès (1641-1659), el seguia de prop. La feina de Gispert era convèncer tant el poble com el clero d'acceptar l'obediència de Felip IV. Altres còmplices de la conspiració eren Jeroni Fornells, batlle de Mataró, que tenia com a tasca guanyar els pagesos i els miquelets per a la causa; Miquel de Soler, abat de Sant Pau del Camp; l'assessor Josep d'Amigant; el fiscal i exdiputat en el Consistori anterior Josep Ferrer, i finalment, Josep Fontanella i Garraver, jurista i polític (Sanabre, 1956: 330). A aquest últim li caigueren diverses sospites de col·laboracionisme amb la conspiració, justament perquè un cop ja s'havia descobert –a finals de 1645– i s'havien arrestat els culpables,¹² va dir que no creia que hi hagués cap conspiració, cosa que es va considerar com a prova explícita de la seva participació al complot: així i tot, no es va poder demostrar res contra ell (Testino, 2010).

A l'estiu de 1645 la conspiració semblava a punt. A més, tenia el clima a favor: l'any 1645 la població barcelonina se sentia força decebuda de l'acció francesa a Catalunya, en part pels continus abusos dels soldats. Una part de la població catalana havia entès que la dominació francesa no era necessàriament preferible a la castellana. Margarit i Fontanella s'havien adonat de la dificultat de la dominació a distància, i els ajuts monetaris i subsidis es feien esperar massa. En ple mes d'agost, l'armada naval espanyola, que venia de Tarragona, es va dirigir cap a Barcelona aprofitant l'absència d'Enric de Lorena, comte d'Harcourt, i aleshores virrei de

---

¹² Entre que es va descobrir la conspiració i es van arrestar els culpables, en alguns casos –com ara el de Gispert d'Amat, qui va ser arrestat el 16 de març de 1646–, va passar mig any (Sanabre, 1956: 332).

Catalunya per la part francesa (1645-1646), que estava lluitant prop de la frontera. L'armada castellana havia de desembarcar, i la idea era que lluités costat per costat amb els ciutadans profelipistes de la ciutat. Era el 15 d'agost: els oficials de Montjuïc albiraren l'atansament de l'armada espanyola. Miquel de Parets escriu que llavors tothom va tenir clar que hi havia en joc una conspiració (Testino, 2010). Al final, però, res va acabar passant. Vuit dies més tard l'esquadra espanyola es va tornar a presentar a les platges de Barcelona: un cop més, res. El dia 12 de setembre era la data assenyalada per tornar-ho a provar, però al final no es van presentar. Durant tot aquest mes, Pèire de Marca ja havia enviat un informe a París on reiterava tant les acusacions de "enemics de França" contra les classes altes de Barcelona, com la impassibilitat de la Casa de la Ciutat. A més, va assegurar que al batalló de la ciutat només hi havia 300 catalans, com si en la guerra entre Espanya i França els catalans només fossin espectadors. Finalment, la sospita d'una conspiració es va convertir en fet quan un oficial italià, desertor de Tarragona, va declarar les relacions polítiques d'alguns ciutadans de Barcelona amb els espanyols (Sanabre, 1956: 331). Harcourt va tornar a Barcelona a finals d'octubre de 1645, i feu anunciar públicament i en català que recompensaria tots aquells qui denunciessin els autors de la conspiració i, alhora, va amenaçar amb represàlies a tots aquells qui no revelessin els noms dels enemics. El complot fou aleshores ràpidament desmantellat i els conspiradors caigueren en mans de la justícia. Es va descobrir que un dels objectius principals era el cap de Josep de Margarit, i no pas per casualitat: fou justament Margarit qui, sentint el rumor de la conjuració en curs, informà el comte d'Harcourt del perill que corria Barcelona (Testino, 2010). Nom rere nom anava sortint a la llum: el moment culminant fou el 16 març de 1646, quan fou detingut Gispert d'Amat, abat de Galligants, tal i com trobem escrit en el Vol. 6 del Dietari de la Generalitat, a l'entrada del dia 26 de març:

[...] que fra don Gispert Amat, abat de Galligants, diputat ecclesiàstich lo corrent trienni, és estat capturat de orde y manament del sereníssim senyor virrey y aportat pres fora la present ciutat, vist y legit lo recaudo reportà per part de sa alteza musur de Champanya al consistori de dits senyors diputats, als setze del corrent mes, dient a ses senyories que la captura de dit don Gispert Amat se era feta per lo que estava impetit de haver, acordadament, conspirat contra esta província (Sans, 2000: 761).

A diferència d'alguns dels seus companys de conspiració, que foren executats, com és el cas d'Onofre Aquiles, Gispert d'Amat fou tractat d'una manera diferent gràcies al seu càrrec d'eclesiàstic. Fou empresonat al castell de Salses, d'on escapà poc temps després. Felip IV el va rescabalar amb 4000 ducats. Per altra banda, Hipòlita, un cop arrestada, jugà amb la seva bellesa i la seva feminitat per escapar dels càstigs, i és que malgrat no haver pogut ser el cap d'aquesta conxorxa per qüestions de gènere, Hipòlita era la ment de la conspiració, i els seus mateixos coetanis la consideraven una dona de gran intel·ligència i habilitat (Testino, 2010).

A partir de 1646 la guerra fa un tomb, i l'exèrcit espanyol cada cop té més força. Des de 1644 les negociacions de Münster volien trobar una sortida a la Guerra dels Trenta Anys: la idea espanyola era bescanviar el Principat per altres territoris que poguessin interessar al monarca francès, com els comtats de Rosselló i Cerdanya o els Països Baixos. Una part dels catalans, des de la conspiració de 1645, ja dubtaven si simplement eren una moneda de canvi del rei de França. Francesc Martí i Viladamor, un dels enviats per pactar la pau a Münster l'any 1646, al seu «*Manifiesto de la fidelidad catalana y perseveridad del enemigo*», escrit durant la seva estada a Münster, feu una dura crítica a la posició de les autoritats catalanes del moment, que eren totalment profranceses, cosa que provocà que fos desposseït dels seus càrrecs. Alhora, una carta anònima deia que els francesos torturaven els catalans, poble que volia lliurar-se de la tirania que l'ofegava. Així, la conspiració de 1645 va passar a ser vista, per uns determinats espais de la societat catalana, com un acte de descontentament de la població davant l'administració francesa.

Això podia explicar que de cara a possibles futurs complots França acceptés un intercanvi de territori, finalment tornant el Principat a Espanya a canvi dels comtats de Cerdanya i Rosselló (Testino, 2010).

Per Martí i Viladamor, en realitat, els catalans no volien sinó restar sota dominació francesa, i creia que les queixes a l'administració francesa no eren sinó construccions fictícies degudes a la perversitat dels enemics castellans i els malafectes. És evident el doble joc obscur de l'època i la duplicitat que s'observa en els escrits contemporanis. Com diu TESTINO, 2010: «La conjuration de la baronne d'Albi et ses complices tombe donc à pic pour déclencher une rhétorique ambivalente utilisée à des fins politiques tantôt pour justifier le gouvernement français en Catalogne, tantôt pour le contester en essayant d'en venir à bout, fût-ce aux dépens de leurs vies».

CONTEXT LITERARI

Propaganda política i guerra de papers

Com diu MIRALLES 2020: 9, les guerres dels Segadors i de Successió són guerres de sang i papers. Tot els documents que ens han arribat no són, ni de bon tros, tot el que un dia hi devia haver: en el curs de la història s'han perdut milers de llibres que només recordem gràcies a una citació d'un altre autor, a una plana perduda en un mar de documents o a un escrit afegit al peu de pàgina d'un registre notarial. Sigui com sigui, si això ha estat així, sembla un miracle que ens hagin acabat arribant tants exemples de fulls volants, textos efímers i d'actualitat. La naturalesa passatgera dels fullets d'edictes, discursos, memorials, pregons, sermons, proclamacions, veredictes, versos populars i notícies, entre d'altres, destinava tots aquests textos a l'oblit, a la desaparició (Ettinghausen, 1993: 13). L'inici de la Guerra dels Segadors es caracteritza com el gran *boom* de la premsa catalana: durant els primers anys la propaganda va ser més favorable a la monarquia francesa, i durant els darrers a la hispànica. Cada acció política anava acompanyada d'una publicitat: de vegades amb textos més polítics (*Desengany de Malafectes*, 1646), i de vegades amb versos, narracions fictícies o literatura popular. Aquesta propaganda s'encarragava d'explicar els triomfs i negligir les derrotes (Miralles, 2020: 11). Aquesta premsa primerenca que durant aquests anys comença a estendre's per Europa, estava feta, en essència, d'esdeveniments bèl·lics i dinàstics. Els governants començaven a entendre que esmerçar esforços en l'art de la persuasió era una bona empresa (Torres, 2006: 153-154). La col·lecció de fullets Bonsoms,¹³ avui a la Biblioteca de Catalunya, conté prop d'un miler de peces que van des de l'any 1626 fins al 1652, moment de la caiguda de Barcelona davant els exèrcits de Joan d'Àustria. A ETTINGHAUSEN 1993 tenim una bona mostra de la força que va agafar la premsa a partir d'aquesta època.

En les altes esferes del poder i en les places de viles i pobles els argumentaris polítics eren temes de conversació freqüents. Dels ciutadans van passar al paper, i cada cop hi haurà un creixement més important d'escrits de caràcter polític, siguin ficció o realitat, i això derivarà a una guerra de papers. Aquesta "guerra" ha estat delimitada en tres onades:

Un primer moment en què predominen els memorials polítics per a les elits dirigents, de caràcter restringit; un segon, que protagonitzen els grans escrits justificatius de les institucions catalanes i del cercle olivarista; i un tercer, presidit per la publicística de guerra per a un públic ampli, que suposa un esclat de dimensions remarcables i que inclou un ampli catàleg de manifestacions literàries (Miralles, 2020:16).

És interessant notar com durant els sis primers anys de guerra prolifera la propaganda anticastellana, i a partir de 1646, uns mesos després del descobriment de la conspiració d'Hipòlita d'Aragó i Gispert d'Amat, els escrits partidaris al rei Catòlic agafen preponderància.¹⁴ La llengua d'aquests escrits depenia del públic a qui anaven dirigits: per exemple, si el text anava adreçat a un àmbit europeu o culte, el més habitual era que s'escrigués en castellà –o fins i tot en llatí–, i si l'escrit es dirigia a un lector local o específicament català, no era estrany que el text es redactés en català. Gaspar Sala escrigué la «*Proclamación Católica a la magestad piadosa de Filipe el Grande*» en castellà, adreçada a les elits i a Europa, i en canvi «*Secrets públichs. Pedra de Toch de les intencions del enemich y llum de veritat*» en català i en un llenguatge planer, clarament destinat al consum autòcton i a les masses. Hem de tenir en compte que aleshores la llengua encara no servia com un element de configuració natural, perquè política i llengua eren dos conceptes separats. Per altra banda, la llengua no ho era tot en aquest negoci editorial: a la impremta hi accedien aquells textos que volien tenir un abast ampli i, o bé eren promocionats per les

---

¹³ El text que edito en aquest treball és el fullet 6093 d'aquesta col·lecció.

¹⁴ Per una evolució detallada, vg. Torres, 2006: 153-173.

institucions –que n’encarregaven la redacció i pagaven l’estampa–, o bé a despesa d’algú que s’ho podia permetre. Un tercer cas seria que l’impressor hi trobés un benefici: llavors hi havia la possibilitat que ell mateix en pagués el cost (Miralles, 2020: 21-23). De fet, van ser les mateixes institucions catalanes que, per defensar la causa, van promocionar les obres profranceses, ja fos encarregant-les directament, ja fos validant-les.

No tothom podia pagar aquests impresos, i de vegades la demanda era més alta que l’oferta: no és estrany, doncs, trobar còpies manuscrites de certs impresos. Per altra banda, alguns textos es limitaven a l’àmbit manuscrit, com ara els de caràcter més restringit (els primers memorials justificatius) o els de caràcter “viral”, la major part dels quals efímers i, d’entre aquests, els pasquins i part de la producció en vers. Ara bé, no sempre és així (Miralles, 2020: 22-23). Una altra cosa interessant a notar és que a les ciutats hi havia espais on els recitadors podien fer-se sentir i els ciutadans expressar la seva opinió. MIRALLES 2020: 49 transcriu un text del 1642¹⁵ en què l’autor explica que a la plaça de Sant Jaume, al centre de Barcelona, hi anava tot tipus de gent, des dels més llegits fins als més ignorants, i uns parlaven, els altres escoltaven, alguns afegien i els altres contraposaven.

En aquesta guerra de papers la tria d’un determinat gènere tampoc no era una qüestió aleatòria: la literatura, com a eina política i propagandística, havia d’atènyer l’atenció de tot tipus de lectors i oïdors. Així, la lírica permet arribar a un nombre més alt de consumidors i tot sovint va lligada amb la ficció; la prosa sovint val per a relats més seriosos i acostats a la realitat (Miralles, 2020: 26), i el diàleg és un mitjà idoni per a matisar idees i situar diverses posicions ideològiques (Solervicens, 1997: 11). Una quantitat important de propagandistes es van dedicar a escriure textos adreçats als malafectes, o en el cas de la nostra edició, als benafectes: als malafectes per tal de canviar-los d’opinió, i als benafectes per tal que no canviessin d’opinió. Tres exemples clars són el poema *Als mals afectes de tota Catalunya* [...] (1643), el text en prosa *Desengany de malafectes* (1646) de Francesc Josep Gou, i el diàleg –tot i que a mig camí entre diàleg i ficció narrativa– *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes* (1647). Seria interessant fer una comparació exhaustiva dels tres textos –i d’altres textos de malafectes i benafectes que puguem trobar– per veure com va evolucionar el tema. És interessant assenyalar que si els dos primers textos tenen com a objectiu canviar el parer dels malafectes i fer-los veure l’error, el tercer relat ja comença «*Yo que he experimentat estèrils los discursos fets en desengany dels obstinats ànimos de malafectes*» (Present edició), és a dir, que ja no prova de canviar els malafectes, sinó que la intenció aquí és evitar que els benafectes, que sovint cauen en l’engany d’aquells, no siguin enganyats. Podem dir que és un text escrit a la defensiva.

Cal tenir present que les autoritats tenien la necessitat de controlar la propaganda: tenia una forta incidència sobre la població. La Junta d’Execució del Consell d’Aragó, l’any 1645, condemnava, sota pena d’excomunió, imprimir o llegir papers a favor de l’aixecament a Catalunya, i cap al final de la guerra, el 1653, es van dictar ordres per tal d’eliminar tota mena d’escrips contra la monarquia hispànica¹⁶ (Miralles, 2020: 27). Trobem un exemple de censura al començament del *Desengany de malafectes* de Gou, just després de la dedicatòria a Enric de Lorena, comte d’Harcourt, el que –m’imagino– devia ser el seu mecenes en aquesta obra:

---

¹⁵ Concretament, el text és un extret de *Triumphos del amor, glorias del afecto y fiestas de la lealtad verdadera* [...], escrit per Renato de Voyer l’any 1642.

¹⁶ Tot i que molts escrits s’han perdut per altres causes, avui segurament tindriem una visió molt més detallada de la situació al Principat durant la dominació francesa si aquesta ordre no hagués estat dictada. Tenim més informació dels mesos anteriors a la guerra que dels mesos sota el domini francès.

Comissió

Havent-se comès a mi per orde de sa Altesa la revista del present discurs, he llegit aquell i no he trobat cosa contrària ni a l'estat polítich ni al moral, y axí ho sento y judico. Barcelona, y febrer, als 20 de 1646.

Lo D. Francisco Martí y Viladamor (Gou, 1646: 6. Edició pròpia).

Eren característics de molts d'aquests textos els fenòmens de l'anonímia, pseudonímia, acronímia o criptonímia, força freqüents en la literatura noticiosa. Quan ens trobem davant d'un text d'autor desconegut ens és important saber el seu ofici i el seu lloc de procedència o residència, o tots dos (Miralles, 2020: 32-33). Més endavant tracto diverses possibilitats que he trobat sobre Josep Bonaventura, autor del text que edito (vg. 4.2. L'autor).

Finalment, MIRALLES 2020: 34 escriu que hi ha una sèrie de llocs comuns depenent de la ideologia o de la voluntat del text: els profrancesos sovint feien analogies bíbliques entre els reis i cabdills històrics i els reis i cabdills coetanis. Ho podem comprovar en aquest paràgraf de *Insidies Enemigues. Desengany de Benafectes*. (1647) i en aquell extret del poema *Triümf d'Eulària en Montjuïc* (imprès el 1642) de Josep Català:

És per ventura lo desterro de provincials suspectes alguna nova invenció del govern de França? Mira a Nabís, rey de Lacedemònia, elegir aquest medi per a sustentar-se en Grècia contra la victoriosa armada dels romans; mira a Felip de Macedònia, pare del gran Alexandro, trasplantar los hòmens de una província a altra. Mira a David, rey y sant, fer dels pobres, rics, y dels rics, pobres. Y a Felip segon, que meresqué lo títol de «Prudent», desterrar tras de molts seculars, dos mil eclesiàstics de Portugal perquè en la missa no deyen Philippum Regem nostrum. Y al contrari, mira pèrdrer los francesos alguns estats en Itàlia per confiar demasiat dels hòmens (*Insidies Enemigues. Desengany de Benafectes*. Present edició).

Oïu a Catalunya, celebrada
per vos, Pal·las gloriosa, excelsa i bella,
pus ab vostre valor miram postrada
tota aquella arrogància de Castella.
Sou en les veres la Judit amada,
betuliana il·lustríssima, i aquella
que al general de Babilònia postra
i el cap, pres del cabell, al poble amostra.¹⁷

---

¹⁷ Rossich, A. i P. Valsalobre, 2006: 278-279

La literatura a la dècada dels 40

El segle XVII a Castella és l'apogeu del *Siglo de Oro*, i a França és conegut com a *Grand Siècle*. La literatura barroca fructifica tant a les corts de París com a les del rei Catòlic (Solervicens, 2016: 193-195). A Anglaterra el concepte era una mica diferent: un Renaixement tardà¹⁸ es va allargar fins als anys 60 del XVII, i a partir d'aquest moment i fins a finals de segle comença el que anomenen la *Restoration Age* (Rogers, 1987: 150-154 i 200). Fins fa no gaires anys, i com ja he esmentat a la introducció, a Catalunya el XVII era només un dels tres segles de Decadència (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2007: 11). Poc a poc les diverses publicacions dels estudiosos de la literatura han anat desemascarant un vel de prejudicis que feia massa anys que havia enfosquit la nostra literatura: avui, i cada cop més segurs, podem parlar d'un XVII català, amb noms de pes com Vicent Garcia o Francesc Fontanella. Començaré aquest apartat esmentant algunes obres importants dels anys 40 escrites en llengua romànica, i tot seguit em centraré en la literatura catalana del moment.

L'any 1636 és un any important per a les històries de la literatura europees: *Le Cid* de Corneille i *La vida es sueño* de Calderón de la Barca trepitgen per primer cop l'escena. Alhora, els anys 40 van tenir un prefaci tan fonamental com el *Discours de la méthode* (1637) de René Descartes, i es van inaugurar amb l'*Horace* (1640) de Corneille. L'any 1641 apareix *El diablo cojuelo* de Luis Vélez de Guevara, i val a dir que passaran deu anys fins que no sortirà una altra gran obra de renom: l'any 1651 Calderón de la Barca ha acabat d'escriure *El alcalde de Zalamea*, i Marin le Roy publica *La Jeune Alcidiane*.

El cas a Catalunya és força diferent: resseguint tot un seguit d'obres literàries conegudes, observem que és justament a la dècada dels 40, els anys de guerra, que el català agafa una embranzida més forta. El segle comença amb una publicació en vers atribuïda a un autor de força renom, Jaume Roig: «*Narra Jaume Roig un cas que li succehí poch dias fa*» (Roig, 1601). Probablement l'autor no n'era Jaume Roig, però com en el cas del rector de Vallfogona o del pare Mulet, utilitzar un autor reconegut és una cosa que ven. També a començaments de segle situem les primeres poesies de Vicent Garcia, el més gran poeta de la primèria d'aquest segle: sembla que cap al 1612 Vicent Garcia ja havia escrit uns quants poemes (Rossich, 1988: 71-76). Del 1609 és la «*Crònica universal del Principat de Catalunya*» de Jeroni Pujades (Solervicens, 2016: 319), i el mallorquí Miquel Ferrando de la Càrcel, al 1616 i al 1623 respectivament, escriu el «*Tractat de vicis*» i el «*Vigilant Despertador*» (Ferrando de la Càrcel, 1988: 8). L'any 1626 Miquel Parets va començar a redactar la seva «*Crònica*», un dietari personal testimoni de la quotidianitat, la política i la mentalitat de la Catalunya urbana de l'Edat Moderna, i que va escriure fins a l'any 1660 (Parets, 2011). Dins el gènere de la narrativa popularista hi ha el relat anònim «*Viatge de Pere Porter a l'Infern*» que devia ser escrit durant el primer terç del segle (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2007: 221-223). Durant aquests anys també situem l'obra de la primera generació de poetes barrocs, i ressonen, d'entre d'altres, els noms de Joan Terré, Rafael Nogués, Antoni Massanés, Marc Antoni Ortí i Ballester (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2006: 108, 140, 152 i 167), i no hem d'oblidar el ja esmentat Francesc Vicent Garcia, rector de Vallfogona, autor també d'una mixtura dramàtica, la «*Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara*», de l'any 1617 (Solervicens, 2016: 369).

De tot el segle XVII català, la dècada dels 40 és la més productiva literàriament. Potser el canvi de sobirania, o l'allunyament amb el món cultural castellà durant la guerra, van produir una de les dècades més riques quant a la literatura catalana de l'Edat Moderna, a la vegada que

---

¹⁸ Altrament anomenat *Jacobean Age* (Rogers, 1987: 150)

va néixer la premsa al nostre país. El prosista, poeta i dramaturg més important del nostre país durant aquests anys va ser Francesc Fontanella, autor de cap a tres-cents trenta composicions, algunes més arrelades a la tradició barroca, d'altres una novetat en la tradició literària catalana (Zaragoza, V. i P. Valsalobre, 2019: 17-18). La seva obra és extensa i innovadora, amb peces teatrals com la «*Tragicomèdia pastoral d'amor firmesa i porfia*» o «*Lo desengany*», escrites segurament entre 1643 i 1652 (Solervicens, 2016: 392-393), i que darrerament vam descobrir que van ser traduïdes al castellà i representades a les festes celebrades amb motiu del casament de Carles de Borbó i Maria Amàlia de Saxònia, l'any 1738 a Madrid (*Descoberta*, 2022). La riquesa de les seves composicions poètiques és astoradora: la seva poesia és sovint cultivada i retòrica, i beu de les tradicions catalana i castellana, però també de la francesa. Els poemes a Nise, les gilettes o les elegies, entre d'altres, són poemes d'una gran qualitat literària (Fontanella, 2015: 18-36). També és autor d'una «*Panegírica alabança del molt il·lustre i reverent doctor Pau Claris*», de l'any 1641, arran de la mort del diputat eclesiàstic, o del «*Vexamen*», una narració metaficcional del 1643 (Solervicens, 2016: 399 i 403). També va escriure romanços, com ara el romanç dialogat «*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia*» (Zaragoza, V. i P. Valsalobre, 2019: 197-198), i una setantena de cartes literàries, textos de temàtica amorosa i de to habitualment jocós, escrits en vers, en prosa, o de vegades combinant les dues formes textuais (Zaragoza, V. i P. Valsalobre, 2019: 150).

Durant aquesta dècada de guerra va aparèixer una segona generació de poetes barrocs en català. D'entre els noms coneguts hi ha Rafel Bover, Josep Elies, Pere Jacint Morlà, Pere Esteve, Marc Antoni Ortí i Moles, Josep Blanch o Llorenç Matheu i Sanz (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2006: 165, 175, 183, 201 i 207). També es feren poemes de caire èpic i popular, com el «*Triümf d'Eulària en Montjuïc*», de Josep Català, o l'anònim «*Comparació de Catalunya amb Troia*», que demostren la pervivència de diversos gèneres poètics en un mateix àmbit (Miralles, 2020: 78-92 i 114-142). La poesia de guerra, entre d'altres gèneres, va créixer exponencialment durant aquesta dècada (Miralles, 2020: 15-16), tant en català com en castellà (vg. 3.1. Propaganda política i guerra de papers). Un exemple d'aquesta poesia és «*Els Segadors*», que deu ser de l'agost de 1640.

La prosa dels 40 estava composta d'opuscles, memorials polítics, pamflets, relacions de successos, sermons, pronòstics, missatges d'autoritat reials i institucionals, etc. (Miralles, 2020: 16). En general, no era gaire habitual trobar narrativa escrita en prosa, i és que en la majoria de casos el vers era el vehicle més utilitzat en aquest sentit. Tot i això, algunes relacions de successos podien contenir algun detall fictici, i també hi ha excepcions: el cas de *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*. (1647), el text que edito en aquest treball, és una obra de ficció. Classifico el gènere d'aquest relat més endavant (vg. 3.3. L'obra i el gènere). Un altre text en prosa que podríem considerar de ficció és la «*Història meravellosa del sàbat de les bruixes i bruixots [...]*» de 1645 (Solervicens, 2016: 325). Entre altres obres en prosa, són prou conegudes la «*Política del comte d'Olivares, contrapolítica de Catalunya i Barcelona, contraverí al verí que perdia lo Principat català*» de Josep Sarroca (1641), i els «*Secrets públics [...]*» de Gaspar Sala (Querol, 2002). M'agradaria afegir a aquest grup el *Desengany de Malafectes* de Francesc Josep Gou, del qual en faig una síntesi més avall (vg. 3.4. *Desengany de Malafectes*). Un altre gènere força cultivat eren les relacions de successos, gènere que per alguns historiadors era considerat com una forma primerenca de *protoperiodisme* (Solervicens, 2016: 320): tenim un bon nombre d'exemples, com ara «*Copia de dos cartes [...]*» de Felip Vinyes (1639), «*Gazeta enviada de Roma [...]*» (1641), «*Carta enuiada per un musur francès [...]*» (1643), «*Les Armes de Portugal [...]*» (1644): tots aquests documents es poden trobar als webs del CRAI, el CBDRS o a ETTINGHAUSEN 1993. Seria interessant fer un estudi i recull de totes aquestes relacions de successos –si és que no n'hi

ha algun ja i el desconec—: a primer cop d'ull sembla que a partir de 1646, any que la guerra comença a ser favorable a l'exèrcit espanyol, cada cop hi ha menys relacions de successos en català. Moltes d'aquestes relacions en català van ser impreses a l'estampa de Jaume Matevat, a Barcelona. Pel que fa a la literatura devota i espiritual del moment, sempre es van anar publicant textos, aquí i allà, de caràcter religiós.

Alhora, al país també tenim prosa en altres llengües, tot i que en aquest treball m'he centrat en la literatura en català: l'obra del poeta i dramaturg tortosí Francesc de la Torre va començar als anys 40, i una part de les poesies compostes en aquesta dècada més endavant formarien part del recull «*Entretimiento de las musas*» (1654). També podem parlar del «*Tortosa, ciudad fidelísima y exemplar*» (1641) de Vicent de Miravall, de la «*Proclamación Católica a la magestad piadosa de Filipe el Grande*» de Gaspar Sala o de la «*Cataluña desengañada*» d'Alexandre de Ros, tot obres d'ideologies diferents i, per tant, d'un interès polític significatiu. També és important esmentar els escrits de Francesc Martí i Viladamor, d'entre els quals destaquen «*Noticia universal de Cataluña*», del 1640, i el «*Manifiesto de la fidelidad catalana y perversidad enemigo*», del 1646 (Querol, 2002).

Un cop acabada la guerra, la literatura catalana encara va continuar prometent obres literàries de qualitat. Coneixem la poesia de Marc Antoni Ortí i Moles, de Gaspar Casals, Antoni de Peguera i d'Aymerich o Joan de Gualbes, entre d'altres, així com la continuació de l'obra de Josep Català (Solervicens, 2016: 250-256). Francesc Mulet va compondre el «*Tractat del pet*» durant la segona meitat d'aquest segle (Solervicens, 2016: 253). Com a exemples de prosa tenim obres com el «*Tractat miscel·làneo-místic*» d'Antoni de Sant Maties (Comas, 1982) o l'extens nombre d'escrits de Joan Gaspar Roig i Jalpí, d'entre els quals hi ha el «*Libre dels feyts d'armes de Catalunya*», que ell mateix va atribuir a mossèn Bernat Boades —mort l'any 1444—, però que és en realitat una falsificació (Pagès, 2016). Roig i Jalpí també va redactar un fals «*Cronicó de Liberat*», i és possible que participés en la redacció del fals «*Cronicó d'Haubert*» amb el clergue Antoni Nobis (DB~e: Juan Gaspar Roig y Jalpí). L'any 1681 es va publicar l'«*Ateneo de Grandesa*» de Josep Romaguera, un dels millors exemples de la prosa cultista en català. Havia de ser el primer llibre d'una trilogia seguida per «*Morfeo despert en les vulgaritats catalanes*» i «*La fama en Catalunya*», però desconeixem si es van arribar a escriure o a publicar mai (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2007: 236-237). En un altre sentit molt més historiogràfic, l'any 1683 mor Jeroni del Real, i deixa amb si una extensa crònica de fets esdeinguts a Girona escrita entre 1626 i 1683 (Busquets, 1981), i seguint aquesta mateixa línia es finalitza, l'any 1688, la redacció de «*Notícies de València i son regne*» de Joaquim Aierdi (Escartí, 2001). Ja al tombant del segle, a l'any 1698, es van imprimir unes «*Cobles en alabança dels sants quatre màrtirs Germà, Just, Paulí i Cici, les relíquies dels quals estan amb molta veneració en la santa iglésia catedral de Girona*» atribuïdes a Narcís Julià (Rossich, A. i P. Valsalobre, 2006: 349). Seria interessant de catalogar totes les obres escrites en català d'aquest segle per poder tenir una visió panoràmica del barroc català.

L'obra i el gènere

L'any 1647 Josep Bonaventura publica *Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes* a la impremta de Sebastià de Cormellas, a Barcelona. Es tracta d'un text clarament polític, amb unes intencions clares: evitar que els benafectes siguin enganyats pels malafectes. Per aconseguir això, l'autor es va basar en dos gèneres: la ficció narrativa i el diàleg. SOLERVICENS, 2016: 325 situa el text en l'àmbit del fullet, i citant SANABRE, 1959 i TESTINO, 2010, diu que el text «fins ara no ha

desvetllat cap interès des de l'òptica literària». La lectura i edició del text demostra un fet absolutament contrari a aquesta visió: l'autor del fullet sens dubte era algú que havia llegit, coneixia retòrica i tenia una certa habilitat per escriure. Els pocs errors que trobem al text són, probablement, d'impremta, i la sintaxi sembla adequada a l'estil de l'època. Si fins ara no havia despertat cap interès, segurament és perquè no era un text prou conegut.

A l'hora de definir el gènere de l'obra m'he decantat per situar-lo entre la ficció narrativa i el diàleg. No sé si es pot arribar a tractar d'una relació de successos, per bé que sí que devia formar part d'aquesta literatura de canya i cordill. Cito un fragment de SOLERVICENS, 2016: 319:

Actualment l'epígraf *literatura de canya i cordill* designa uns fullets impresos de poques pàgines, en vers o en prosa, que es venen pels carrers i que narren generalment un esdeveniment documentable o del tot inventat, però versemblant segons els criteris de l'època [...]. L'expressió *relació de successos* –o *relació de fets*– s'ha imposat per comoditat en la historiografia actual, a causa de la recurrència en els títols de la paraula *relació*. Les relacions de fets són textos curts que es poden produir ràpidament i en gran quantitat a baix cost, però esdevenen també un gènere proteïforme, cosa que dificulta l'elaboració d'una definició i d'una descripció material precisa, ja que no correspon a cap categoria editorial reconeguda.

Pel que fa a la classificació del gènere del text, doncs, crec que la ficció narrativa i el diàleg s'ajusten a l'obra que edito. La ficció narrativa permet difondre missatges de propaganda, basant-se amb fets i dades reals, i alhora crear un contingut de ficció que pugui atreure el lector (Solervicens, 2016: 324). Dins aquest àmbit se situen el «*Viatge de Pere Porter a l'Infern*» o la «*Història meravellosa del sàbat de les bruixes i bruixots* [...]», d'entre d'altres textos. Per altra banda, el diàleg és el gènere ideal per transmetre unes idees i aconseguir convèncer el lector. A casa nostra, el diàleg va tenir molta importància, sobretot durant el Renaixement. És un gènere que pertany a una tradició provinent de l'antiguitat grega i llatina, i ja tenim com a exemple els «*Diàlegs*» de Plató (Solervicens, 1997: 12). El Renaixement va revitalitzar la concepció del gènere que tenien els clàssics i va introduir-hi nous mètodes de composició més adequats al pensament del moment. L'esquema del debat medieval es basava en una oposició formal segons la qual l'interlocutor A defensava una tesi que l'interlocutor B necessàriament havia d'atacar, i així successivament fins a arribar a una conclusió (Solervicens, 1997: 14). Al Renaixement agafen força els “diàlegs doxogràfics”, on hi havia diverses opinions, i els diàlegs dogmàtics, on només hi havia una opinió bona. La part dialogada del nostre text segueix l'esquema dels diàlegs dogmàtics: el fill exposa una afirmació al pare –fermament convençut d'aquesta afirmació–, i el pare, amb retòrica, dades, analogies i arguments li contradiu, fins que el fill acaba veient que no té la raó, i llavors exposa un altre problema. És gràcies a aquesta ficció conversacional que el diàleg agafa veracitat (Solervicens, 1997: 59). Si seguim la classificació de FERRERAS, 1985: 1058-1075, que distingeix entre “diàlegs oberts”, aquells en què l'autor no es decanta per cap dels interlocutors i deixa que el lector decideixi, i “diàlegs tancats”, en els quals es potencia una de les opcions, podem classificar la part dialogada de *Insídies Enemigues. Desengany de benafectes*. com a diàleg tancat: el pare sempre acaba tenint la raó, i el fill acaba acceptant-ho.

Alguns exemples de diàlegs a casa nostra són «*De Europae dissidiis et bello turcico*» de 1526 i «*Linguae latinae exercitatio*» de 1538, tots dos de Joan Lluís Vives, que sempre es va vincular a aquest gènere; l'opuscle «*Per lepidum colloquium* [...]», publicat l'any 1527 per Joan Àngel i González; el «*Colloquium cui titulus Paedapechtia*» (1536) de Francesc Dassió; l'«*Apologia en escusación* [...]» de Lluís Escrivà, escrita l'any 1538; el «*Dialogus de gloriae militaris palma*», una patriòtica defensa manuscrita del paper que havien de tenir els catalans en el context hispànic, dels germans Francesc i Jaume Rocabertí (c.1550); «*El cortesano*» de l'any

1561, obra de Lluís del Milà; «*Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*» de Cristòfol Despuig, acabats de redactar el 1557, i que amb el temps han esdevingut un dels pilars de la literatura catalana del Renaixement; les «*Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent*» (1586) del rossellonès Francesc Comte, el llibre segon de les quals és escrit en forma de diàleg; el «*Micrcroscomia*» de Marc Antoni Camós, publicat l'any 1592; i els diversos diàlegs d'Antoni Agustí, apareguts pòstumament (Solervicens, 1997: 35-36, 74-80 i 195-198; Despuig, 2011: 20-21).

A partir de la Contrareforma els diàlegs, com a gènere, comencen a perdre força. Amb l'entrada del segle XVII, cada cop és un gènere menys utilitzat. Per aquest treball m'hauria agradat fer un estudi exhaustiu dels possibles diàlegs escrits en català o a Catalunya durant aquest segle, però no he sabut trobar gaires exemples. Un text que s'avindria amb aquesta classificació –però formalment diferent dels diàlegs del Renaixement– és la «*Comparació de Catalunya amb Troia*» (1641), poema polític en forma dialogada en què l'autor fa una comparació dels esdeveniments i personatges de la caiguda de Troia amb el patiment que estava vivint Catalunya quan va ser escrit (Ayats, 1994). L'altre exemple és el nostre text, «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*», la part principal del qual conté un diàleg entre un pare i un fill. El text està recobert d'una trama argumental (vg. 4.3. Resum de l'obra) i la situació del relat és totalment fictícia, per bé que el lector del moment s'hi podia identificar. A Catalunya el gènere dialogat encara pervisqué durant anys, encara que amb menys força que al Renaixement: una obra prou coneguda, de l'any 1734, és «*Lo Perquè de Barcelona*» de Pere Serra i Postius, que és alhora un diàleg i un anecdotari sobre els carrers i els edificis de la Ciutat Comtal (Serra i Postius, 2007).

Desengany de Malafectes

La primera frase del text que edito comença així: «*Yo que he experimentat estèrils los discursos fets en desengany dels obstinats ànimos de malafectes y tant més perniciosas las proposicions insidiosas en la boca dels benafectes enganyats que dels malafectes, quant més estas pòrtan per abono lo crèdit de la persona en la front, ja no més escriuré desenganys a malafectes, sinó a benafectes.*» (Present edició). El meu dubte aleshores va ser si l'autor ja havia escrit abans algun altre text mirant de “desenganyar els malafectes” i, veient que no era possible, es va decidir a escriure un “desengany de benafectes”: és a dir, un «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*». Fent una recerca dels diversos escrits i fullets que duen com a títol els termes “malafecte” o “benafecte”, vaig trobar un text escrit un any abans, de títol «*Desengany de Malafectes a la Magestat Christianíssima que Déu Guardes*» (1646), obra d'un tal Francesc Gou. Més endavant vaig descobrir que el nom complet de l'autor era Francesc Josep Gou, i que aquest escrit és el fullet 5946 de la Col·lecció de fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya. Uns mesos abans ja havia encarregat una reproducció de «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*», i quan vaig saber que hi havia aquest altre text, ràpidament vaig demanar-ne una altra. No va ser fins fa poc, però, que anant a la Biblioteca de Catalunya vaig tenir l'oportunitat de llegir-lo i comprovar si, malgrat que un autor es diu Francesc Josep Gou i l'altre Josep Bonaventura, eren obra d'una mateixa ploma. El tema de l'autoria de l'edició de «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*» el tracto més endavant (vg. 4.2. L'autor).

Quin tipus d'obra és el «*Desengany de Malafectes*»? Per començar, és un text polític escrit en prosa, i és com una mena de manual per als malafectes per tal que es desentenguin de la facció. El fullet comença amb una dedicatòria a Enric de Lorena, comte d'Harcourt, que en aquell moment era el virrei de Catalunya per la part francesa. Un cop iniciada la part central del text, les primeres pàgines van dedicades a lloances al Cristianíssim, és a dir, al monarca francès, i tot seguit

explica els fets d'Harcourt a Balaguer i compara el virrei amb la prudència. Fins aquí m'era molt difícil distingir si es tractava d'un sol autor, tot i que el format és diferent i aquest utilitzava una expressió que en Josep Bonaventura no havia fet servir ni un sol cop: la frase «*ab totas veras*». Per altra banda, el llenguatge de «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*» sembla més reeixit, però hem de tenir en compte que el «*Desengany de Malafectes*» és escrit un any abans i s'enquadra dins un gènere diferent. Aviat vaig notar una cosa encara més curiosa: el text en alguns casos utilitza màximes en llatí, i no les tradueix: segons la portada, Gou era notari. Bonaventura ni un sol cop utilitza una frase en llatí, i en la portada d'aquesta altra obra hi ha escrit que era mercader. Potser, fet i fet, sí que eren persones diferents, però encara no havia arribat al final del fullet per decidir-ho. Més endavant, Gou parla de «*los ben aficionados a França*», forma que no veiem ni un sol cop a «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*», on abunda el terme "benafectes". Arriba un punt de l'obra, però, que sí que té força similituds amb el text de Josep Bonaventura: Gou comença a donar raons per tal de desenganyar els malafectes, i ho fa primer exposant un exemple. Us en deixo un fragment:

Primo: si alguns malafectes se quexen dient que s'injustícia lo capturar Catalans per indicis y sens saber d'ells alguns actes positius, y que muchas vegades los acusadors són èmulos y malvolents.

Responch: que no deu obligar a ningun Català aqueixa rahó perquè hage de ser malafecte a la Magestat Christianíssima, que encara que és veritat, no és convenient créurer las cosas llaugerament, perquè la emulació y la calúmnia són tant sutils que penétren en lo mitg de les més ignocents accions, però ahont concorre la salut de l'estat de un príncep, convé créurer-ho tot y donar ohida an als mateixos que refereixen cosas que apareixen vanas [...] (Gou, 1646: 19. Edició pròpia).

Aquests arguments involuntàriament ens remetent a la part de «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*» on el fill demana al pare per què els ministres francesos són introduïts al govern de la Diputació i la Ciutat només amb l'excusa de capturar malafectes. Però que un i altre text continguin informacions semblants no significa que per aquesta raó siguin obra d'un mateix autor. Els dos escrits tenen un esquema similar, amb la diferència que al «*Desengany de Malafectes*» és l'autor mateix qui exposa i respon els problemes. Tot i que els arguments tractats s'assemblen, al capdavant aquests poden simplement ser el fruit d'una ideologia profrancesa compartida –i recordem que els textos van ser publicats amb aproximadament un any de diferència– i d'un ambient que promovia un cert tipus d'opinions.

Vaig arribar a la conclusió que els dos textos són obra de dos autors diferents: tant el lèxic com la construcció de les frases, les al·legories utilitzades i la forma d'emprar el llenguatge em porten a aquesta solució. Si Josep Bonaventura va redactar que *ja no més* escriuria *desengany* a *malafectes*, el text dedicat a aquesta facció, fins a nova notícia, es deu haver perdut.

L'OBRA

Descripció de l'original de 1647

L'original de 1647 es troba a la Col·lecció de fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya. En concret és el F.Bon. 6093. Està enquadrat conjuntament amb altres textos, i segueixen l'ordre següent:

1. INSIDIAS / ENEMIGAS· / DESENGANY / DE / BEN-AFECTES. (1647)
2. PROCLAMACION / O ACLAMACION A / LA MAGESTAD DE FE- / LIPO QVARTO REY DE CAS / TILLA (1641)
3. RELACIO DE / LAS FESTAS QVE LA / ILLVSTRE CIVTAT DE / Barcelona ha fetas a sa insigne Patrona santa / Eulalia, en accio de gracias de la victoria / que alcançà en la Montanya de / Monjuich (1641)
4. [Fris] ROMANCE DE / LA INGRATITVD DE LOS / castellanos, y sin razon. (1641)
5. AL / GENEROSO / PRINCIPADO / DE CATALVÑA / Y SUS HIJOS. (1641)
6. GAZETA / VINGVDA A ESTA / CIVTAT DE BARCELONA, PER / lo ordinari de Paris, vuy à 28. De / Maig, Any 1641. (1641)
7. COPIA DE DOS / CARTAS LA VNA / EMBIADA PER LO MOLT / ILLVST. S. FRANCESCH DE TAMARIT / Deputat Militar y General del exercit del Principat, y / altra del molt Illustre Senyor Pere Ioan Rossell Conce- / ller Ters; y Coronell de la Ciutat de Barcelona, ab / las quals donen auis de la señalada victoria que han / alcançada dels enemichs, va juntament la / llista dels Cavallers, assistexen en / dita Campaña. (1641)
8. RESPOSTA QUE / FA CATALVÑA / A VNA CARTA QVE LI / ha enuiada la vila de Perpiña, / ab la qual plora sas desdichas / pateix en recompensa / de innumerables / servicis. (1641)

L'original de 1647 té petits forats en algunes pàgines i un doblec a l'altura del centre de cada pàgina que els altres fullets del mateix quadern no tenen. Desconec qui va ajuntar aquests textos: la col·lecció pertanyia al bibliòfil Isidre Bonsoms i Sicart, i posteriorment la va lliurar a la Biblioteca de Catalunya. De totes maneres, l'enquadració sembla vella.

Procedeixo a transcriure la portada:

INSIDIAS / ENEMIGAS· / DESENGANY / DE / BEN-AFECTES. / *Compost per Ioseph Bonaventura / Any 1647*

[*estampa amb les sigles S i M (Su Majestad)*]

EN BARCELONA / En la Estampa administrada per Sebastia de Cormellas / Mercader. *Y à sa costa.*

Notes: 32 p. ; 4°; 21cm. ; lletra romana.

He adjuntat les imatges de l'original a l'annex 1, i les del quadern a l'annex 2. Teniu algunes imatges de l'original de «*Desengany de Malafectes*» a l'annex 3.

L'autor

L'objectiu principal d'aquest treball era dur a terme l'edició d'un text fins ara inèdit i força desconegut. Durant el procés, em vaig proposar de descobrir qui n'era l'autor i d'on era, i fent recerca vaig aconseguir trobar possibles candidats, però no és res definitiu. Com ja he comentat a l'apartat 3.4. *Desengany de Malafectes*, vaig arribar a tenir el dubte de si l'autor del «*Desengany de Malafectes*» era el mateix que el de l'obra que edito, però investigant el tema sembla que no hauria de ser així.

Per altra banda, hi ha alguns trets característics en la llengua de Josep Bonaventura, autor de «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*», que podrien fer pensar que era originari de l'àrea del català occidental: en concret, els termes «*la front*», que utilitza dos cops, i «*rabosas*». Però tampoc és res definitiu: el català del 1600 no és el català d'avui, i informant-me amb gent gran del meu poble –Les Planes d'Hostoles, a la Garrotxa–, sembla que en un passat els avis havien dit «*la front*» en femení. Al CICA no he trobat ni un sol cas en què el terme sigui femení; també es podria tractar d'un castellanisme escrit, tot i que ho dubto. Pel que fa a «*rabosas*», és un terme propi del català occidental, però també sentit a Mallorca i a la Garrotxa (DCVB: Rabosa), cosa que un cop més fa entrar en dubte l'origen de l'autor: vist així, tant podríem considerar l'autor lleidatà com garrotxí, cosa que no facilita la localització. Altrament, hi ha una possibilitat que, atès que l'imprès és de l'estampa de Sebastià de Cormellas, a Barcelona, l'autor sigui simplement barceloní. El que sí que podem assegurar –tot i que no podem donar res per tancat–, és que l'autor residia a Barcelona i coneixia bé les faccions i bàndols de la ciutat. A la portada sabem que Bonaventura era mercader i l'imprès anava a *sa costa*: podem deduir que l'autor tenia prou diners com per permetre's un text polític? O Potser hi havia l'ajut d'alguna institució?

Vaig mirar de trobar en diversos registres el nom Josep Bonaventura. En la tesi de SALLÉS, 1994: 62, datat a 12 de març de 1642, apareix un tal “Joseph Ramon Bonaventura, fill. Francesca, muller”, localitzat a Solsona. Desconec l'edat que tenia l'any 1642. A 9 de març de 1604, també a Solsona, tenim “Josep Joaquim Bonaventura, fill. (serà cirurgià)” i “Josep Joaquim Bonaventura, fill, és batejat” (Sallés, 1994: 74-75). Per dates quadraria amb el nostre autor, però segons la portada del text és mercader i no cirurgià. Més interessants potser són “Joan Josep Bonaventura, fill”, registrat a 13 d'agost de 1615 (Sallés, 1994: 84), i “Francesch Josep Bonaventura Aulaguer, fill”, registrat a 16 d'octubre de 1635 (Sallés, 1994: 99), tots dos també de Solsona: interessants per l'any del registre i perquè, igual que els altres, si l'autor fos de Solsona es reforçaria la idea dels dos termes aparentment escrits en català occidental. Un altre nom és “Josep Hilari Antoni Joan Bonaventura, fill”, a 14 de gener de 1603 (Sallés, 1994: 113). Val a dir que el cognom Bonaventura estava molt estès a Solsona, com mostra aquest registre, i probablement en diversos punts de Catalunya, la qual cosa dificulta la identificació d'un tal “Josep Bonaventura”, igual com la devia dificultar algú que tingués, per un cas, el nom de “Joan Pujol”.

Gràcies a la *Guia de fons* de l'Arxiu Històric de Terrassa i l'Arxiu Comarcal del Vallès Occidental, vaig aconseguir trobar un altre Josep Bonaventura, aquest cop més pròxim a Barcelona. Malauradament el document no especifica dates, però sí que diu: «Cal destacar dins la línia successòria dels Rifer en *Josep Ventura i Rifer*. Aquest paraire, en algun document dit *Josep Bonaventura*, de pares desconeguts, va ser afillat per Quirze Rifer i Lloberas. Aquest fet i el seu casament amb Mònica Daví va permetre donar continuïtat a la branca principal dels Rifer» (Ajuntament de Terrassa, 2010: 161). Aquest és “paraire” i el nostre autor és “mercader”, però això em va obrir una altra possibilitat: «*Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes*» és un text polític i propagandístic. I si l'autor no es deia Josep Bonaventura i en realitat utilitza un pseudònim? Els pseudònims eren una cosa típica de l'època (Miralles, 2020: 32). Tot plegat, és

molt difícil de saber qui era exactament Josep Bonaventura i si aquest era realment el seu nom. Per tal de saber-ho caldria fer una recerca exhaustiva d'arxius: deixo aquest tema per més endavant.

Resum de l'obra

Al començament hi ha un pròleg molt breu en què l'autor s'adreça al lector: diu que, havent experimentat que l'opinió dels malafectes era difícil de canviar, ara destina aquest relat als benafectes per tal que no siguin enganyats per aquells. La història comença quan un jove fill de famílies torna a Barcelona, la seva ciutat, i els malafectes, que el veuen arribar, ràpidament s'hi adrecen. Després d'una estona de lleure i d'haver-se guanyat l'afecte del jove, li expliquen com de malament està la situació: l'enganyen amb els arguments profelipistes i antifrancesos que utilitzaven els malafectes a l'època. Aquests se'n van i pacten un engany per fer que el jove formi part de la secta. L'endemà mateix un altre malafecte es presenta a casa del jove i li diu al jove que el volen capturar per malafecte, però que no es preocupi, que la secta ho evitaria. El jove, que no podia entendre per què havia de ser capturat, va a visitar el seu pare i li explica la situació: aquí comença el diàleg entre pare i fill, que s'allarga durant bona part del relat. El pare, pensant que pot ser certa la situació i deduint que efectivament el seu fill pot acabar sent malafecte, mitjançant el diàleg mira de desenganyar-lo i fer-lo tocar de peus a terra, o en termes de l'escriptor, "treure-li l'ase del cos". En certa manera, el fill defensa els arguments dels malafectes, prèviament enganyat per aquests, i el pare és la veu de la prudència i la intel·ligència, i cada cop que el fill argumenta una cosa, el pare la contradiu amb exemples i raons. El fill esmenta diverses de les mentides que els malafectes escampaven a l'època: que Catalunya només té una sortida i és tornar a Espanya, perquè la monarquia espanyola és més forta; que els francesos volien allotjar tropes a Barcelona; que els francesos inclouen els seus ministres a les cases de la Diputació i Ciutat amb l'excusa d'excloure'n els malafectes, i d'aquesta manera els catalans perden privilegis; que els ministres francesos no fan les coses tan prudentment com ho haurien de fer; que tot el món diu que els ministres francesos s'equivoquen; que el monarca francès imposava drets i impostos, així com la creació d'un Batalló del Principat, per tal de, un cop acabada la guerra, incorporar-se aquests innovacions perpètuament, etc. El pare refuta cada mentida amb tants arguments que el fill no pot sinó creure, i aquest sovint expressa la seva confusió. Mentre discuteixen, tot d'un plegat un ministre francès passa pel carrer, i el pare surt i s'hi adreça: aquí hi ha un petit diàleg entre el ministre i el pare, i el primer li diu que les autoritats de la ciutat ni tan sols coneixen el seu fill, i que no es preocupi, que no el volen capturar per malafecte. El pare, irritat, s'acomiada i se'n torna cap a dins just quan el malafecte que li havia dit al seu fill que el volien capturar arriba: quan el pare el veu comença a llençar-li tot un seguit d'insults i renecs acompanyats de raons i arguments totalment contraris als malafectes. Per si no havia quedat clar durant el diàleg entre pare i fill que els malafectes són les darreres persones que voldries a prop, durant aquest soliloqui final d'insults l'animadversió cap als malafectes ja no pot anar més lluny. Al final, un criat comença a cridar «*al leó, al leó*»: el malafecte se'n va abans no l'acabin atonyinant els veïns sabaters, que ja comencen a «*sorollar los boixos*», i el pare se'n va a descansar, indignat de tanta maldat i satisfet d'haver desenganyat el seu fill.

CRITERIS D'EDICIÓ

La nostra edició

Per tal de dur a terme l'edició de *«Insídies Enemigues. Desengany de Benafectes»* he seguit els criteris de transcripció de textos catalans antics de l'Editorial Barcino: respecto el lèxic, l'ortografia i la sintaxi de l'original. No afegeixo ni trec lletres ni modifico les grafies del text original. Només si ha estat necessari he fet alguna modificació al text, i en aquest cas l'he assenyalada a l'apartat de notes. He puntuat el text seguint l'ús actual, així com he regularitzat majúscules i minúscules. Per a l'accentuació i l'ús de la dièresi he seguit les normes actuals del català. He regularitzat les alternances i/j i u/v, i he simplificat l'ús de les *l/s* en una sola grafia: la *s*. Separo els mots i utilitzo l'apòstrof i el guionet segons la normativa actual. Finalment, utilitzo el punt volat per indicar les elisions vocàliques que avui no tenen representació gràfica.

Acompanyo la transcripció d'un apartat de notes amb les definicions i accepcions necessàries per a certs mots que poden presentar dificultats a l'hora de comprendre adequadament el text. També hi ha notes per especificar moments històrics o personatges, i per tant poder seguir millor el relat.

EDICIÓ

Insídias Enemigas. Desengany de Benafectes

Per Josep Bonaventura

YO QUE HE EXPERIMENTAT estèrils los discursos fets en desengany dels obstinats ànimos de malafectes y tant més perniciosas las proposicions insidiosas en la boca dels benafectes enganyats que dels malafectes, quant més estas pòrtan per abono¹ lo crèdit de la persona en la front,² ja no més escriuré desenganys a malafectes, sinó a benafectes. Contentaré'm de preservar estos³ de corrupció (encara que no sens dolor), quant veig perdut lo temps se consum en reduir aquells hòmens⁴ que, o la ambició de medrar⁵ en la reducció⁶ de esta província a la obediència de Espanya los ha fet formalisar tals premis sobre nostros patrimonis que ja se saborèjan en la consideració de ells com si·ls gozassen, o lo considerar-se coneguts (per un cert gènere de reputació) los obstina en la pertinàcia⁷ y tenacitat de esta secta. Escriuré en figura⁸ per los entesos y sens elegància per los de poc talent, dels quals és major lo número y lo perill. En particular me preciaré de ser verdader, sens fugir la cara a ningú dels fonaments. Que la maldat persuadeix sants per los racons y vol abonar ab lo perill que i ha en publicar-los, perquè sols és dels que òbran mal lo fugir la llum.

A penas aurà vint dias que tornà a la present ciutat un fill de famílies⁹ de ella de una breu ausència. Donaren-li tots la benvinguda y notaren los curiosos que ab majors demostracions de amor la i donaren los malafectes, cosa que [c]ausà admiració y una breu suspita de la persona fins que un polític respongué que qui tractava de fer gent necessitava de altre agassajo que·l so de la caixa.¹⁰ Admeteren-lo en son coche, encara que·l judicaren indigne. Visitaren-lo en sa casa los que altrament no·s foren dexats visitar de ell en la sua y li ohiren ab demostració de aplauso la cansada¹¹ relació de sa ausència y entreteniments puerils que reyen en lo cor. Preguntà¹² què i havia de nou y luego lo de major opinió li respongué ab cara melancòlica (com a planyent lo bé de sa pàtria) que tot éran desdichas: que lo príncep¹³ avia alçat lo siti de Leyda,¹⁴ temerós del gran poder ab què venia lo espanyol per mar y terra a sitiar Barcelona; que ara creurían *que* era precís que per pau o guerra esta província avia de ser de Espanya; que per millor assegurar-se volían los francesos alojar en Barcelona per a què no y restàs senyal ni esperança de libertat; però que estàvam en temps que no·s podia parlar, perquè luego dèyan que un home era malafecte y lo

¹ És a dir, "consentiment" (DTorra; Gazophylacium).

² "*la front*", en femení. Forma estesa per la zona nord-occidental del català i, antigament, també per la part oriental.

³ Els benafectes.

⁴ Entenem: "quan veig que el temps passa sense aconseguir reduir els malafectes...".

⁵ *medrar*: "Progressar" (Gazophylacium), "Crecer, aumentarse, adelantarse o mejorarse, passando de un estado bueno a otro mejor" (DAut).

⁶ *reducció*: "Tornar una cosa al seu estat natural, al lloc que ocupava abans o a la situació anterior" (DCVB).

⁷ *pertinàcia*: "Obstinació" (DTorra; Gazophylacium).

⁸ És a dir, de manera que els que coneixen el tema ja ho entendran.

⁹ Terme jurídic probablement relacionat amb *pater familias* – *filius familias*: fill encara resident a casa del pare o menor d'edat.

¹⁰ Hi ha dues interpretacions: una, que el so de la caixa es refereixi al so del diner; l'altra, que faci referència a fer enrenou i atreure l'atenció, com si es tractés d'una mena d'esquer.

¹¹ "Avorrida".

¹² "El jove preguntà...".

¹³ Lluís II de Borbó-Condé (París, 1621 — Fontainebleau, 1686), mariscal militar i el primer príncep de sang reial a França, fill d'Enric II de Borbó-Condé.

¹⁴ Referència al setge de Lleida (1647).

llançàvan de la província; y que fins en las casas de la Deputació y Ciutat estenían los ministros¹⁵ sa jurisdicció, llevant als hòmens la sort que Déu los donava ab títol de malafectes perquè defensàvan las leys de la pàtria ab llibertat y valor, volent acabar la nobleza per a poder fundar un govern absolut y despòtic, y conservar aquella tirania *que* quatre ambiciosos avían fundada. Que assò no's podia tractar sinó entre quatre hòmens de bé,¹⁶ encara que ya lo poble ho parlava públicament, y que sens dupte ho atallaria ab un motí.¹⁷ Esta píndola plena de verí, dorada¹⁸ ab lo poder de l'enemic, flaqueza del francès, tirania dels ministres y descontento del poble, tragà lo innocent jove, tant més fàcil quant més los circumstants doctors que l'avían pres en cura la confirmàvan tàcitament ab los gestos y algunas pocas paraules en descrèdit del govern y present estat de la província. Y a penas la hagué tragada quant, pelegant la confecció ab son zel,¹⁹ li alterà de manera²⁰ lo paladar que prorumpí en tals desatinos²¹ que l'aurias cregut o amotinat²² o de llarc temps corromput per Espanya. Despediren-se ab més cortesia que la deguda del pobre innocent,²³ aquell per a cercar lo comú repòs,²⁴ y lo més docte de estos per a revelar als pares de la congregació de malafectes o pensionistas²⁵ la bona disposició del jove per a entrar en la secta. Resolgué's que per altre diferent subjecte se li refrescà's lo mateix rahonament y reiterà's la píndola per a què cregués la causa universal y que poc després, quant ja ell auria desllisat en algunas conversacions, acudís a sa casa algun amic a referir-li per cosa certa que sabia lo volían capturar per malafecte, però que a la cua²⁶ li encomanàs que's tingués amagat fins que'l tornàs a vèurer, que ell li negociaria que la captura no se executàs, persuadint-li enfàticament que la intel·ligència y poder de la secta cundia²⁷ fins ab los ministres. Executà's ab lo cuydado que's resolgué. Conferí's²⁸ a la casa un enemic ab capa de amic a hora que lo descuydat jove estava encara en lo llit. Manà despertar-lo per a què la diligència y temps contribuïssen al crèdit,²⁹ y feta resenya de las portas ab rezel de ser ohit,³⁰ quant tingué lo ànimo del jove preparat de suspensió li explicà la causa de la repentina visita. Turbà's primer lo jove y després se indignà y enfurí tant més quant menos digne se considerava de ser capturat lo *que* a penas era arribat al món, com més a la ciutat. Y després de aver los dos exagerat la tirania dels ministres, restaren en la conformitat sobredita de aguardar la resposta. No a penas avia giradas las espallas lo enemic de la quietut

¹⁵ Els ministres francesos són el personal polític que treballa per al rei francès. La mateixa denominació es feia servir quan es parlava dels ministres espanyols: «*Durante la estancia de Vinyes en Madrid, las entrevistas que mantuvo con el conde duque de Olivares y otros ministros, así como la posible promesa de un puesto en la Audiencia [...]*» (DB~e: Felipe Vinyes).

¹⁶ Els qui obren segons la llei moral.

¹⁷ *Motí* és un neologisme de l'època provinent del francès. Segons el GDLC el primer ús registrat en català és de 1640.

¹⁸ “Daurar la píndola”, expressió: “Fer acceptar una cosa desagradable mitjançant belles paraules” (DFFRL); “Daurar”: “Donar una aparença agradable; dissimular una cosa presentant-la de manera grata” (DCVB).

¹⁹ És a dir, el jove té una pugna interna en què rebat, amb cura, les diverses coses que li han explicat.

²⁰ Entenem: “li alterà de tal manera...”

²¹ *desatinos*: “disbarats”; “vale tambien locura, disparate, despropósito o error” (DAut).

²² Segons el GDLC “amotinar” es registra en català per primer cop l'any 1653. Tanmateix, aquest text és anterior.

²³ A l'original: “el pobre innocent ignocent”. És un error. Per altra banda, trobem la grafia “innocent” unes línies més amunt; en canvi, no trobem “ignocent” enlloc més del text.

²⁴ És a dir, el noi (“el pobre innocent”) per anar a dormir (“cercar lo comú repòs”).

²⁵ Potser, com trobem més endavant, “pensionistes d'Espanya”: és a dir, els malafectes treballen a pensió d'Espanya.

²⁶ Entenem: “al final del seu discurs”.

²⁷ “Cundir”: “Extenderse alguna cosa: como la mancha de azeite” (DAut).

²⁸ “Es presentà”; “conferir”: “Acudir, anar (a un lloc), presentar-se” (DCVB).

²⁹ *crèdit*: “confiança inspirada per la veracitat d'una persona o cosa” (DCVB).

³⁰ Entenem: “I revisant les portes per assegurar-se que ningú no el sentís...”

pública quant, no consentint al jove lo desasossiego de l'ànimo lo repòs del cos, saltà del llit y, qual solen los fills en los graves apretos, encontrà a son pare y li referí lo avís de l'amic y son perill. Restà lo afligit pare un rato absort, com los *que* *repentinament* son ocupats de algun gran pensar, y luego preguntà al fill si ell avia donada causa alguna, a què responent digué que no sabia agué fet altra cosa que parlar com tots los demés del govern y que forta cosa era que, no sent nat mut ni lisonger,³¹ fos obligat a callar perpètuament o a mentir. Que lo que ell avia dit era sols lo referit, cosas que las deya tot lo món, perquè las tocàvan ab la mà.

[*Pare*] — Ha, desdichat ignorant! —respongué ab gran exclamació lo pare— Y més desdichat yo, que avent despedit lo mestre de ma casa desesperat de poder tràurer grammàtic a un fill³² a quatre dies que ha ceñit espasa,³³ sens aver freqüentat altrás acadèmias que de joc y donas, se m'és fet estadista³⁴ y lince³⁵ de las més acendradas³⁶ políticas del govern per a què ni ignorant puga gozar de sa companyia, tal qual Déu me l'ha donat.

Callà aleshores lo fill y ab mostrás de pesar de ésser-se ubert ab son pare volgué retirar-se, perquè lo vincle de esta secta no regoneix parentius, antes uneix parcialitats, quant lo afligit pare digué:

[*Pare*] — Parla desdichat y replica, que mai curaràs llaga encancerada³⁷ si no la manifestas. No vull vèncer-te ab lo obsequi³⁸ que·m deus, sinó ab la rahó.

Animà's lo fill a la llicència y, ho inconstant encara en la nova secta ab ànimo de entèndrer-ho millor, o ignorant, confiat de vèncer a son pare y deduir-lo (que la victòria de l'enteniment fins als fills és apazible), digué:

Fill: — Com, senyor, *vostra mercè*³⁹ creu *que* esta província, per guerra o pau, no haja de tornar a Espanya? Y que un monarca tant poderós se haja de dexar uberta la porta de sa monarquia, la corona en perill, y en mà de França lo fre de sas conquistas?

Pare: — De l'esdevenidor, mon fill — digué lo pare —, no tenim certitut, y axí sols no és possible lo conjeturar. Però aquells tenim per més prudents que conjetúran ab més fonament y esperan de las causas semblants efectes.⁴⁰ ¿No és millor pesar lo poder de Espanya dels progressos de la guerra ab la balança de la prudència que embarcats ab lo sol nom del poder de Espanya y de sa conveniència tràurer conjetura de conjetura y imaginació de imaginació? Mira antes del moviment de esta província las armas francesas ya victo[r]iosas y judica si la pèrdua de Portugal y Catalunya ha anyadit o llevat algun poder a Espanya. Considera a Catalunya y Portugal separats ya de Espanya, y encontinent veuràs en Flandes perdut Arràs, Teunville,⁴¹ Mandic,⁴² Unquerque,⁴³

³¹ *lisonger*: “adulador” (DTorra; Gazophylacium).

³² Fer que el fill sàpiga de gramàtica; “gramático”: “el que estudia y sabe, o ha estudiado la gramática” (DAut).

³³ Si fa poc que ha cenyit espasa el fill és jove.

³⁴ *estadista*: “home versat en els assumptes de l'estat” (DCVB).

³⁵ *lince*: “persona que tiene una vista aguda” i “persona aguda, sagaz” (DRAE).

³⁶ Segons DAut: “metaphoricamente vale lo mismo que puro, terso, limpio, sin mancha ni defecto”.

³⁷ “Encancerat”: “degenerat en càncer” (DCVB); hem d'entendre la frase com “mai podràs curar un mal si primer no el manifestes”.

³⁸ “Obsequio”: “oficio reverente para servir o contentar a alguno” (DAut); és a dir, aquí “deferència”.

³⁹ A l'original “v. m.”. Podria ser “vossa mercè” o “vostra mercè”, formes utilitzades a l'època. En aquest i en els altres casos on apareix “v. m.” m'he decantat per la més formal: “vostra mercè”.

⁴⁰ A l'original: “semblant afectes”.

⁴¹ Thionville, municipi francès (aleshores sota la monarquia hispànica) situat al departament del Mosel·la i a la regió del Gran Est. A la fi del segle XV passà a formar part de la casa d'Àustria. Amb el tractat dels Pirineus, l'any 1659, passà a formar part de França. (GEC: Thionville).

⁴² Mardyck, antic municipi francès situat al departament del Nord i a la regió dels Alts de França; com Thionville, era domini del monarca espanyol (Wikipèdia: Mardyck).

⁴³ Dunkerque, ciutat del nord de França, just al costat de Mardyck, que antigament formava part dels territoris de Felip IV (GEC: Dunkerque).

etc. Passa avant y considera perduts Catalunya y Portugal y tantas plaças de Flandes, y veuràs que crexent los treballs de la monarquia y menguant lo patrimoni real li és estat forçós aumentar intolerables gabelas⁴⁴ en las demás províncias y a las novas gabelas ha seguit lo reboltar-se los regnes de Sicília y Nàpols,⁴⁵ tant preciosas pedras de aquella corona. Recull los successos de la guerra en Catalunya, considera totas las fortalezas en poder de Espanya, y vuy Salsas, Elna, Coplliura,⁴⁶ Perpinyà y Rosas, subjugadas per França; Flix, Balaguer, Arbeca, Castellàsens,⁴⁷ Constantí y Salou, fortificats. Si vols fer judici de las forças trobaràs que en set anys de guerra,⁴⁸ sols un any han dexat los francesos de sitiar plaça, que fou lo de la mort del rey,⁴⁹ y no per falta de exèrcit, puix saquejaren a Ribagorça.⁵⁰ Y que al contrari tots los progressos de Espanya se resolen —si'n llevas lo rendir Leyda per fam⁵¹ y cobrar Monçó⁵²— en sustentar lo peu en Tarragona y Leyda, atacadas encara, esta de Balaguer y Arbeca y Castellàsens, y aquella de Constantí y Salou. Si mideixes lo valor de uns i altres trobaràs vana aquella proposició que un espanyol basta per cent francesos, perquè antes al contrari: has vist en la província vençuts en campanya⁵³ los castellans sempre per molt menor número de francesos. Si te admira lo poder del mar considera que no han pogut salvar Rosas, ni Porto Longone.⁵⁴ Y si no vols considerar, mira alomenos combàtrer las dos armadas devant Barcelona,⁵⁵ y ser vençuda la enemiga, y ya antes tantes a tantes galeras vèncer las francesas⁵⁶ a la vista de Gènova.⁵⁷ No confies de que un príncep Condé⁵⁸ se sia alçat de Leyda per a dir que és inexpugnable,⁵⁹ *que* també deyas que Rosas⁶⁰ tenia espinas y a penas la creyas sitiada quant la veres rendida. Y no tinc que encarir-te la plaça y presidi⁶¹ espanyol, puix la encariren bastantment los malafectes durant lo siti per a sustentar los ànimos dels dexebles. Ni te alegres de aqueix succés mal·lograt, que quiçà lo temps te desenganyarà: era més favorable a Espanya que, rendida Leyda,⁶² dexàs un tal príncep a Catalunya que, empenyat, tractàs de llevar aquella petita suspensió del curs de sas victòrias ab continuar-las en la província. Considera què serà de vostras dos plaças lo dia que nòstron rey⁶³ gire totas sas forças en Catalunya y judica si aquells exèrcits de Flandes de trenta y quaranta mil hòmens que

---

⁴⁴ “Gabella”: “impost que antigament es cobrava damunt la compra o venda de certs articles de primera necessitat (vi, oli, sal, etc.)” (DCVB).

⁴⁵ Primer es va revoltar el regne de Nàpols i tot seguit el de Sicília. Les revoltes *antiespanyoles* van durar de 1647 a 1648 (Ribot García, 1991).

⁴⁶ Cotlliure, vila situada a la comarca del Rosselló; ja a la crònica de Desclot trobem la forma Coblliure: “Los hòmens de Perpinyà e de Coblliure se són alçats” (DCVB).

⁴⁷ Municipi de la comarca de les Garrigues, avui amb el nom oficial de Castellàsens (GEC: Castellàsens).

⁴⁸ És a dir, de la Guerra dels Segadors, de 1640 a 1647, any del text.

⁴⁹ L’any que va morir el rei Lluís XIII de França, el 1643 (GEC: Lluís XIII de França).

⁵⁰ En realitat la invasió francesa al comtat de Ribagorça comença l’any 1642.

⁵¹ Fa referència a la presa castellana de Lleida de 1644.

⁵² Els francesos havien conquerit Montsó el 1642. Un any després, el 1643, els castellans van recuperar la ciutat.

⁵³ *campanya*: “Sèrie d’accions de guerra” (DCVB); sinònim de “guerra” (Gazophylacium).

⁵⁴ Porto Longone, avui conegut com a Porto Azzurro, municipi de l’illa d’Elba. Potser fa referència a la batalla naval d’Orbetello (Viquipèdia: Batalla naval d’Orbetello).

⁵⁵ Fa referència a la batalla naval de Barcelona, de l’any 1642, amb victòria franco-catalana.

⁵⁶ És a dir, “*tantes galeres vèncer a tantes les franceses*”.

⁵⁷ Probablement l’any 1638, quan es produí una batalla naval a la vista de Gènova (Mora, 2016).

⁵⁸ Un altre cop Lluís II de Borbó-Condé.

⁵⁹ És a dir, “no pensis que el príncep Condé hagi abandonat el setge de Lleida perquè sigui impossible guanyar la ciutat”.

⁶⁰ Setge de Roses, vila fidel a Felip IV, l’any 1645, amb victòria franco-catalana.

⁶¹ *presidi*: “guarnició” (DTorra; Gazophylacium).

⁶² Setge francès de Lleida, de l’any 1646, amb victòria espanyola.

⁶³ El rei francès.

no se embarçan⁶⁴ de Mardic⁶⁵ y Unquerque, se embarçaran de Tarragona y Leyda. Y dona'm la rahó, encara que Espanya carregue també assí sas forças, per què millor se defensarà assí que en Flandes? Y si no se'n defensa, digas-me, quina dificultat resta als sacos⁶⁶ de Zaragoza y València? Y qual mentida bastarà a sustentar los ànimos dels vassalls y brindar-los a las levas? Com vui que estàmpan en Pamplona la mort del senyor príncep de Condé⁶⁷ —que Déu guarde—; las sedicions⁶⁸ de Barcelona que enviàvan a cercar al senyor Don Joan de Àustria⁶⁹ que la governàs, lo governador⁷⁰ mort, son fill passat a Tarragona ab tres mil hòmens, deu mil francesos sitiats als Quatre Pilars⁷¹ per los catalans que demanàvan pas per Aragó y encara se'ls negava fins a consultar ab lo Rey Catòlic.

Puis si giras los ulls a la pau, qui pot persuadir-se que França gaste tants milions y escampe tanta sanc en Catalunya per a restituir-la llibrement? Perquè, mon fill, és vanitat en aquest temps esperar la magnànima restitució de un regne. Y si ha de ser ab cambis, què canviarà lo Rey Catòlic, si no ocupa un palm de terra al Christianíssim?⁷² Aqueixas rahons de conveniència que tu consideras per a cobrar Espanya a esta província, aqueixas mateixas faran que França la vulla retenir. Perquè deus considerar que los prínceps quant fan la pau sempre pènsan en la guerra, y que aquell negocia millor en lo tractat de la pau que més ha avançat en lo discurs de la guerra. Però sobre aquest punt no s deuria més conjecturar, quant en lo tractat de la pau ya los espanyols se acotentàvan de fer una tregua de vint y cinc anys per Catalunya, que si no te atacas al nom de *tregua*, sinó a la substància, és lo mateix que la pau, quant pocas paus entre estos dos monarcas han durat major temps y la artilleria ha de declarar la justícia entre aquells que no tenen altre jutge sobre si en aquest món. No cregas que, no obstant la conveniència té Espanya en cobrar Catalunya, dexe de fer la pau sens ella, perquè què vols espere de la guerra qui ab set anys pert dos regnes y se li'n turban altres dos? Vols que espere que s'amotine Madrit? Ni te embaraces ab la reputació que apar perdria Espanya, *que* la reputació dels reys es fa conveniència: perquè no y ha mayor desreputació per a un príncep que restar sens estat. La causa, mon fill, de persuadir-te los malafectes que esta província ha de tornar a Espanya per pau o per guerra no és perquè ho cregan axí, que ells tenen ben conegut que lo únic medi és per traïció; és perquè persuadit un català que ha de tornar precisament al domini de Espanya, o per merèixer molt se abalança a la traïció, o per no desmerèixer se conserva tibi⁷³ en lo servey de França.

---

⁶⁴ Entenc, “no es preocupen”. “Embarassar” significa “impedir”, però trobem un significat diferent que potser encaixa més al Gazophylacium: “Embarassar, o embullar a algú en algun negoci”. Pel context també podem entendre “no s'apoderen”.

⁶⁵ Més amunt hi ha escrita la forma “Mandic”; no he fet cap esmena perquè potser, en català, s'utilitzaven les dues formes alhora.

⁶⁶ Entenc: “pillatge” (DTorra; Gazophylacium). Hem d'entendre: “Si Espanya no sap defensar Tarragona i Lleida, quina dificultat resta als francesos de guanyar després València i Saragossa?”

⁶⁷ Segurament fa referència a falses notícies que s'escampaven sobre la mort de Lluís II de Borbó-Condé. També podria fer referència a Enric II de Borbó-Condé, pare de Lluís II, que havia mort l'any 1646, tot i que aquesta opció no m'acaba de convèncer (Viquipèdia: Enric II de Borbó-Condé).

⁶⁸ “Sedició”: “amotinament, tumult” (DTorra; Gazophylacium).

⁶⁹ Joan Josep d'Àustria, fill del rei Felip IV. Va participar l'any 1652 en la rendició de Barcelona i aquell mateix any va ser nomenat virrei de Catalunya (GEC: Joan Josep d'Àustria).

⁷⁰ El governador de Barcelona.

⁷¹ Pot ser un error tipogràfic: la Batalla de Lleida de l'any 1642 va tenir lloc als Quatre Pilans, partida de terreny de l'Horta de Lleida que avui forma part del municipi de Lleida. Ja hi ha la confusió de una “n” per una “r” més amunt en el text, a “Mandic” per “Mardic”. També hi ha la possibilitat que sigui intencionat: la forma oral tradicional de fer el plural de “pilar” és “pilans”: l'editor, o fins i tot l'autor, potser ho sabia, i va decantar-se per la forma culta.

⁷² Nom amb què es coneixia el rei Lluís XIII de França.

⁷³ Variant formal de “tebi”. “No ardent, no zelós; més aviat indiferent.” (DCVB).

No tingué què replicar lo bon fill a la evidència de estas rahons, y qual solen los acorreguts,⁷⁴ mudà de medi y digué:

Fill: — Per mi, senyor, siam de qualsevol rey, sols tingam quietut. Però assò de alojar en Barcelona, ni és argument del poder de França, que *vostra mercè* dexa de exagerar, ni convenient a nostra libertat.

Pare: — Alojar, simple! — digué lo pare— Qui te ha persuadit tal desbarat? Que ni ha passat per lo enteniment del ministre ni ningun home que'n tinga judicarà que'ls fos útil, ab una sola acció voluntària com esta, atemorisar tota la província y brindar a declarar-se los ànimos corromputs.⁷⁵ Has vist, després de llevat lo siti de Leyda,⁷⁶ tant temps acampat devant de ella a sa alteza,⁷⁷ sols per tirar los enemics a una batalla y fer vèurer a la província que no's retirava del poder de Espanya, y vui veus que està fortificant Constantí, que contarà per terra quants entraran y exiran de Tarragona, y Salou per mar las velas incomodaran la plaça, cubriran lo país y lo aliviaran de alojaments, y que no entra un castellà en la província per a oposar-s'i y vols que tingan conveniència de alojar en Barcelona y que no tenint-ne vùllan descontentar y desconfiar a tot lo món? Però, puis aquest embeleco⁷⁸ se edificà sobre la embaxada que per part del Consell Real se avia de fer al savi Consell de Cent, y ella és ya explicada⁷⁹, y fou dies antes als senyors consellers, los discursos són supèrfluos.

Per què pensas, mon fill, que se és inventada una cosa tant desbaratada? Pensas que u ha inventat algun ignorant? No, mon fill, que també invèntan los savis que conèixan que una nova⁸⁰ falsa, una mentida y una impressió mala del poble contra los ministres ha perduts molts estats.⁸¹ No't recorda que la veu de «*Un conseller han mort*»⁸² fou causa de la del virrey? Y esta de que siam de França: puis una veu falsa de que vòlan alojar en Barcelona, sinó de prompte, presentant-se la armada de mar enemiga y acostant-se nostras tropas per terra, com judicars necessari, podia commòurer un poble y una commoció, en semblant ocasió, entregar Barcelona a Castella.

Fill: — Senyor — digué aleshores lo fill— si axò és embust, reste per tal, que yo no m'agrado de invencions. Però què'm dirà *vostra mercè* en assò de introduir-se los ministres en las casas de la Deputació y ciutat ab lo pretexte de exclòurer-ne los malafectes? Assò no és fer per un indirecte los deputats y consellers,⁸³ y què cosa y ha més contraria a nostros privilegis?

Pare: — Mon fill — digué lo pare— yo no me acorro⁸⁴ de disputar ab tu estas matèrias, perquè verdaderament conec que son mayors que ton talent,⁸⁵ però finalment més val que yo prenga aquest treball de explicar-te-las que si després te las fèyan entèndrer reclòs en una fortaleza per algun alcait alemany.⁸⁶ Yo mai he vist ab los anys que tinc tractar-se los deputats com a

---

⁷⁴ “Acorregut”: “empeguit, avergonyit” (DTorra; Gazophylacium).

⁷⁵ Recordem el principi del text quan al jove, després d'haver estat enganyat pels malafectes, *l'aurias cregut o amotinat o de llarc temps corromput per Espanya*.

⁷⁶ Referència al setge de Lleida de l'any 1646, amb victòria espanyola.

⁷⁷ El setge de Lleida de l'any 1646 durà entre el març i l'octubre. S'ha d'entendre la frase com “tant temps sa altesa acampat davant de Lleida”. *Sa altesa* ha de ser Lluís II de Borbó-Condé.

⁷⁸ *embeleco*: “embuste, fingimiento, engañoso, mentíra disfrazada con razones aparentes.” (DAut).

⁷⁹ Devia ser una cosa coneguda a l'època.

⁸⁰ *nova*: “Notícia d'una cosa esdevinguda de poc i no coneguda d'aquell a qui es comunica” (DCVB).

⁸¹ Entenem: “Ha fet perdre molts estats”.

⁸² Possible referència al Corpus de Sang.

⁸³ És a dir, “fer que els ministres indirectament esdevinguin diputats o consellers”.

⁸⁴ Entenem: “No m'avergonyeixo” (DTorra; Gazophylacium).

⁸⁵ *talent*: “Aptitud intel·lectual, capacitat natural o adquirida per a aconseguir coneixements o habilitat” (DCVB).

⁸⁶ Deu parlar d'un alcait alemany, igualment com més endavant parla d'un soldat alemany, per referir-se a tropes de la monarquia hispànica, els territoris de la qual aleshores abastaven territoris alemanys i neerlandesos.

enemics dels ministres, fins que los últims de Espanya,⁸⁷ ab la total prevenció de les leys, captura de un diputat⁸⁸ y retiro en las iglesias dels que·ls aconsellaven,⁸⁹ los y necessitaren, ni després en temps de França, sinó en lo trienni⁹⁰ que lo cap del Consistori conjurà contra son rey y pàtria. Ni trobo que sían incompatibles una correspondència honrada entre diputats y ministres per al mayor servei del rey y benefici de la província, ab la vigilància tocant a dit consistori. Si és veritat que los consistoris interessen tant, y encara més que lo rey nostre senyor, en què per traïció de malafectes no sían entregats a Castella, com trobas injustas las instàncies dels ministres perquè malafectes no sían habilitats als càrrecs que·ls donan ocasió de conspirar? Si has vist en la penúltima habilitació que sinc habilitadors donavan per hàbils per a ser diputats als senyors bisbe de Urgell⁹¹ y Vic,⁹² lo hu⁹³ tant capital enemic de Catalunya, com saps, y residint en Castella, y lo altre⁹⁴ que ha estimat més dexar son bisbat que jurar fidelitat al rey. Y encara més, que los mateixos vots donàvan per inhàbils als senyors degà Pau del Rosso⁹⁵ y ardiaca Soler,⁹⁶ sens altra excepció que de benefectes, per què dius a esta precisa atenció de ministres desitg de dominar en las ditas casas? No te escandaliza lo sols considerar que aguésem agut de enviar a cercar lo senyor bisbe Duran en Castella per a ser-nos diputat? Y haguéssem vist en aquelles cadiras un bisbe de Vic, sens aver volgut jurar fidelitat al rey?⁹⁷ Puis a tant com assò arriba la maldat dels malafectes, y lo perill, no avent-hi garbell.⁹⁸ Y se admiraran de que a algú dels habilitadors que y contribuïa lo tinguen després los ministres per suspecte per a diputat. Si en aqueix trienni⁹⁹ veres que lo Rey Catòlic escrigué que no li parexia pogués reexir ninguna conspiració que no fos autorizada de algú dels consistoris, y que ordenà se apretassen ab lo diputat a qui escrigué, y que immediatament dit diputat,¹⁰⁰ servint-se de l'ofici y dels pretextos de constitucions conspirà contra son rey y pàtria: per què estranyas que los ministres recelen de posar en mà de malafectes la santa guarda de las libertats de la província que ells vòlan convertir en esclavitut de la mateixa província, introduint al rey catòlic en Barcelona sens rechaçar al Christianíssim de Rosas, Perpinyà, Coplliura y Salsas, dexant per aquest medi la miserable província,¹⁰¹ teatro perpètuu de la guerra de dos tant grans monarcas, enemiga de tots dos reys, enclusa¹⁰² de estas dos potències, infame resto del que guanyaria lo joc, essent prou més útil, fàcil y honrós acabar la guerra superant

---

⁸⁷ És a dir, “en els darrers anys d’Espanya”.

⁸⁸ Segurament Francesc de Tamarit, membre del Consell de Cent i diputat militar, que fou empresonat per ordre reial suspecte d’haver dificultat els allotjaments militars. Aquesta captura, així com les que es van produir uns dies abans de Francesc Joan de Vergós i Lleonard Serra, sovint es relaciona amb les causes del Corpus de Sang.

⁸⁹ Pot fer referència al concepte de Pau i Treva de Déu: el recinte sagrat era refugi per no ser detingut.

⁹⁰ Cada 3 anys es decidia un nou president de la Generalitat. Fa referència al trienni del president Gispert d’Amat, diputat eclesiàstic que va formar part de la conspiració de 1645.

⁹¹ Pau Duran, bisbe d’Urgell, partidari de Felip IV (GEC: Pau Duran).

⁹² Ramon de Sentmenat i de Lanuza, bisbe de Vic, també partidari de Felip IV (GEC: Ramon de Sentmenat i de Lanuza).

⁹³ És a dir, Pau Duran.

⁹⁴ És a dir, Ramon de Sentmenat i de Lanuza.

⁹⁵ Eclesiàstic i polític català. Durant la guerra va mantenir correspondència amb el cardenal Mazzarino, primer ministre de França. Uns anys més tard esdevingué president de la Generalitat (1650 – 1654) (GEC: Pau del Rosso).

⁹⁶ Josep Soler, ardiaca i canonge de la seu de Barcelona.

⁹⁷ És a dir, un bisbe de Vic que no volia jurar fidelitat al rei Lluís XIV de França.

⁹⁸ Entenc: “no havent-hi consens”. Fa referència al garbell de la insaculació.

⁹⁹ El de Gispert d’Amat.

¹⁰⁰ Aquest diputat és Gispert d’Amat.

¹⁰¹ Entenem aquí “província” per anomenar tot Catalunya (els comtats del Rosselló i la Cerdanya inclosos. No es van separar fins al tractat dels Pirineus, l’any 1659).

¹⁰² Hem de veure Catalunya com una enclusa: té dues bandes, França i Espanya, però així com en una enclusa els cops van al centre, Catalunya, que és al centre, rep tots els cops.

França las dos fortalezas de Leyda y Tarragona que esperar de Espanya la recuperació de quatre y después la llibertat de sa irritada clemència.

Fill: — Verdaderament senyor –digué lo fill– a mi me té confús esta matèria, perquè si tant justament se desconfian dels malafectes deputats o consellers, ¿com antes de arribar en aquest fallo no·ls castígan llançant-los de la província y no donar aquest descontento als hòmens sens assegurar-se de ells?

Pare: — La política, mon fill, dels ministres té ben entès *que* los prínceps solen pèdrer aquest gènere de estats¹⁰³ per una de dos causas: o perquè la demasiada confiança los adorm o perquè la excessiva desconfiança los fa intolerables. Y axí, ni sufren¹⁰⁴ a l'home de talent que se és fet pernicios a l'Estat ni destèrran al de poc esperit o crèdit que no té capacitat de obrar considerablement mal. Perquè, ¿com te aparexeria que los ministres, per escusar de no tenir als deputats o consellers malafectes, desterrassen cinquanta o sexanta hòmens carregats de mullers, fills o germans, que quiçà los estan reprehent¹⁰⁵ sa locura?¹⁰⁶ Tu mateix dirias que y avia medis més prudencials y menos violents, y que·s deu contemporizar ab molts fins al desengany de la pau, que per cinquanta que n'avían desterrats, ne avían criats cent, y quiçà de mayor cuydado. Y te riurias per las plaças de un govern que desconfia de uns hòmens de tant poc talent y que per assegurar-se de un enemic de qui estava prou segur se n'han criat dos de més cautos, però més perniciosos. Y no cregas que ab esta rahó me ataque¹⁰⁷ a aquest gènere de hòmens, que lo mateix dic de qualsevol de qui se tinga vehement suspita. Perquè axí com tu tindràs algunas personas las quals no trobas bastant rahó per a perseguir-las, però ne trobas sobrada per a no fiar de ellas negocis que t'importen, axí no deus culpar en los ministres que no destèrran de la província tots aquells hòmens dels quals no·s confia, essent deputats o consellers, perquè corre diferent rahó entre ofèndrer a un home y no fiar-se'n.

Y com? Tu creus que tots aquells que cridan que “si són malafectes per què no·ls castígan”, diuhen lo que senten? Ay, mon fill, y com te'n desenganyarias si ohias parlar a un malafecte desterrat sols per témer-lo deputat, perquè no ohiras altra cosa de sa boca y de la de sos parents, sinó que si los ministres se fossen declarats ab ell antes no sols no auria afectat¹⁰⁸ lo ser diputat o conseller, però se fora amagat en la més profunda cova per no ser-ho. Cridan, mon fill, en lo acte de la habilitació quant no ténan procés perquè no·ls ne fan, y quant ne ténan, lo càstic, perquè aleshores no poden ésser castigats. Y quant los castígan, blasfèman dels ministres com de tirans per a què no passe acció sens crim, y arriban a dir que los ministres volen fer per aquest indirecte los deputats a son modo com lo Rey Catòlic en València, quant ne concórren cent y sis de militars y ne ha de exir sols hu, y dels eclesiàstics que concórren, sols a hu ne donen los ministres per suspecte. Vitupéran, mon fill, aquella benignitat de què deurían donar gràcies, y aquella atenció que considera que no han de ser pijor los remeys que los mateixos mals, ni ha de danyar tant al cos de la república la navaja del cirurgià com lo càncer de la contagió.¹⁰⁹

Fill: — Però, senyor –digué lo fill– finalment esta matèria sempre ve a restar subjecte a la maldat o facilitat¹¹⁰ de testimonis o ministres. Y en fi avem vist donar un virrey a una persona per malafecte y después ell mateix abonar-lo¹¹¹ perquè lo habilitassen.

¹⁰³ “Estat” en el sentit de situació socialment elevada en què es troba el príncep.

¹⁰⁴ “Sufrir” aquí s'entén com a “suportar”.

¹⁰⁵ “Reprendre”: “Dirigir a algú paraules de blasme, de censura, pel que ha fet o dit” (DCVB).

¹⁰⁶ És a dir, que els ministres expulsessin un nombre elevat de gent que reprèn la seva bogeria.

¹⁰⁷ “Atacar” amb el sentit moral de “acostar-se a una idea”.

¹⁰⁸ “Afectar”: “desitjar i cercar una cosa amb deler” (DCVB).

¹⁰⁹ *contagió*: “Contagi, infecció” (DTorra; Gazophylacium).

¹¹⁰ “Facilidad”: “se toma tambien por inconstancia, ligereza y poca resistencia para executar lo que no es bueno” (DAut).

¹¹¹ “Aprovar-lo” (DTorra; Gazophylacium).

Pare: — Yo, mon fill, no tinc per impossible lo que dius, però tinc-ho per tant difícil que no deus persuadir-t'ho,¹¹² perquè yo no sé duptar en aquest article de la bondat de aquell Consell Real de qui fiam nostras vidas y haciendas, y puis no ns llévan una cosa ni altra ab maldat, per què ns han de llevar la sort de concórrer, que saben sas concièncias és interès considerable? Que un virrey fes lo que dius, no me n'admiro, perquè un home y foraster és fàcil de enganyar, però al·lega un semblant cas de tot un consell? Antes si bé consideras lo que al·legas veuràs la justificació del proceïr, puis conexent lo virrey que avia errat, estimà més corregir-se y fer-lo habilitar *que* fer aqueix perjudici a un tercer, encara que de corregir-se ne resultàs algun descrèdit a son govern y als malafectes un pretexto.

Però què rahó és esta tant forta per a llevar a una província una tant necessària precaució? Per ventura no ha tingut lo món cantitat de notaris falsaris y de metges que en lloc de antídoto han donat verí a sos malalts? Y ha-i agut encara algú tant ignorant que per aquest perill haja tentat de llevar del món als notaris y metges? Y quants jutges han vist las edats passadas corrompedors de la justícia? Però ha-i agut algú encara que per no aver de fiar dels hòmens haja tentat de llevar del món la justícia? Axí doncs, com tu tens per bé que y haja notaris, metges y jutges, no obstant te púgan enganyar, matar y fer agravis, perquè regoneixes sa assistència necessària a ta conservació, axí los consistoris deuen confiar de las concièncias de un Consell Real, no obstant que s'i oferezca perill, per a assegurar-se del mayor y universal perill de la província ocupant malafectes aquellas cadiras.

Que lo consell en assò y sia fàcil no deus judicar-ho per aparèxer-te *que* aquella persona que t'anomenan és benafecte, perquè deus crèurer que aquells a qui toca escudrinyar-ho y saben més. Y si no prova lo conferir-ho¹¹³ ab ells, que quicà per satisfer-te te revelaran lo que no deühan y restaràs confús de ta facilitat.¹¹⁴ Pero no vull que u cregas, sinó que u vejias. Mira en lo trienni passat, donat per hàbil per part dels ministres a don Gispert Amat,¹¹⁵ abat de Galligans, que després conspirà,¹¹⁶ y procura recullir la memòria quant isqué deputat, y antes, si molts dèyan que era malafecte. Esta no és rahó que persuadeix que los ministres no són tant fàcils en llevar la sort a un home com pensas? Puis mira lo trienni present¹¹⁷ y trobaràs donats per hàbils, per part dels ministres, a don Pedro Desbosch y Rovira de San Climent,¹¹⁸ no obstant tingan sos fills primogènits ab lo enemic, y veuràs que no és fàcil lo Consell Real en llevar la sort, puis la sofre als pares que tenen sos fills en Castella, perquè per sas personas dónan evidents senyals de sentiment y de afició al present estat de la província.

Fill: — Però, dat que los ministres –digué lo fill– no pequen en assò ab maldat ni ab facilitat, com farà *vostra mercè* que en casa de la Ciutat las setze personas a qui se comet lo garbellat no tracten sinó de malafectes? Perquè forta cosa és *que* després que yo só enseculat y no só malafecte me vàjan a esclòurer, o per simple, o per altrás faltas, sens ohir-me.

Pare: — Mon fill, lo que yo diré en axò és que no se ha de crèurer que en lo savi Consell de Cent no s troben setze hòmens íntegros¹¹⁹ que restrenyent-los lo Consell son poder a la sola excepció de malafectes, no s'i ataquen, alomenos fent-los oïr sentència de excomunicació. Y si

¹¹² “Donar per cert; crèurer” (DTorra; Gazophylacium).

¹¹³ “Conferir”: “tractar, tenir conversa amb qualcú” (DCVB).

¹¹⁴ Entenc: “ingenuïtat”.

¹¹⁵ Gispert d'Amat i Desbosc de Sant Vicenç, abat de Sant Pere de Galligants i president de la Generalitat (1644-1647).

¹¹⁶ Va participar en la conspiració d'Hipòlita d'Aragó, l'any 1645.

¹¹⁷ Probablement el d'Andreu Pont, president de la Generalitat des del 22 de juliol de 1647 fins a 1650. Això situa aquest text a la segona meitat de 1647.

¹¹⁸ No he aconseguit identificar qui era. Pel cognom i pel context, podríem entendre que és un familiar de Gispert d'Amat i Desbosc?

¹¹⁹ “Íntegre”: “fig. D'una probitat perfecta, incorruptible” (DCVB).

no creus que's troben setze hòmens de qui se puga confiar cosa de tant poca consideració, com vols que lo rey y la província confien sens garbellat de qualsevol que exirà per sort conseller? Però vols veurer com assò és maldat y sols pretexto de malafectes per a desterrar lo garbellat: té compte lo dia de Sant Andreu,¹²⁰ quant exiran los consellers, y veuràs que tot lo món censurarà y del hu diran és home de poc esperit, de l'altre que té altres pijors faltes, y de l'altre que u té tot.¹²¹ Luego¹²² los tals garbelladors no són tant poc observants dels llímits de la comissió com los pintas. Y quant en alguna ocasió se hagués excedit, axò no és bastant causa, com tinc dit, per a llevar¹²³ de la república los metges y justícia.

Fill: — En fi senyor, que és una gran confusió esta, perquè yo li anomenaria a *vostra mercè* algun consistorial, del qual quant isqué digueren tots que era malafecte i, no obstant axò, li asseguro que governà ab molta satisfacció.

Pare: — Ay mon fill, que poc entens estas matèrias. Tu mateix justificas circunspecció¹²⁴ dels ministres mentres dius que, no obstant la opinió de malafecte, lo dexaren concórrer¹²⁵ y governà bé. Però vaig a altra cosa: ¿què pensas, desdichat, que tots los malafectes són com aquells que més per imprudents que per malafectes pàran a lotja ab un paper als pits¹²⁶ y un bos en la boca?¹²⁷ No, mon fill, que si tots fossen de esta qualitat poc cuydado donarían en estos puestos, impedit-los la mateixa imprudència lo servir-se de ells. Tem lo govern aquell gènere de hòmens tant cautos que's cúbran¹²⁸ ab algun benefici¹²⁹ que fan per a ser creguts de las accions equívocas¹³⁰ y no òbran declaradament, fins que lo tràurer la mà y despedir una petita centella baste a posar foc a una mina que'ns bole.¹³¹

Pensas que ha fet poc lo qui ha començat a voler llevar lo garbellat? Mira las turbacions que ha causat en esta última habilitació y té compte en las que causarà si los *consistoris* no òbran los ulls. Mon fill, bon ull en aquest endret y alerta sempre sobre ell en totas ocasions de tentació, que esta és la sola brecha per la qual pot, y proposa lo castellà, entrar en Barcelona, perquè desesperat dels medis de pau y guerra, si ell perdé la província per rómprer sas libertats, vol entrar-hi per lo pretexto de que las romp lo govern present, que un poble també se commou ab una mentida com ab una veritat. Alerta, mon fill, alerta, que si Déu permetés pèrdrer-se una tant santa y útil precaució veurías que lo dia que malafectes ocupassen los consistoris ab vint síndics comprats en Barcelona, dos embaxadas ostentosas cada semmana y altres tants Consells de *Cent* arrebatats, se commourie lo poble contra los ministres com si peleàs per sa libertat y, commogut, lo desesperarían de perdó, y desesperat li introduyrían lo castellà ab títol de amparo, posant nostra

---

¹²⁰ Sant Andreu és el dia 30 de novembre

¹²¹ Això ho diran els malafectes.

¹²² *Luego*: “Se toma también por lo mismo que después: y así regularmente se dice, primero esto, luego estotro.” (DAut).

¹²³ *Llevar*: “Apartar; fer enfora del lloc on estava.” (DCVB).

¹²⁴ És a dir, l'atenció, el mirament.

¹²⁵ “Concurrir”: “Es ser al mismo tiempo pretendiente y opositor o competidor de otros para alguna pretensión: como sucede en los concursos a las canongías de oficio, cátedras, beneficios, en que concurren diversos sugetos, por lo que comunmente se dice: yo concurrí con fulano en la oposición de la cátedra de theología.” (DAut).

¹²⁶ Entenc: “amb un paper als dits que els inculpi”. La forma *pits*, en plural, era la més utilitzada antigament (DCVB).

¹²⁷ “Un bos, o morrallet” (DTorra); “posar un bos a la boca de algú per a què no puga parlar” (Gazophylacium). A l'entrada “boç” al DCVB: “Entrelligat de corretges, de corda o de filferro, que posen enrevoltant la boca dels cans perquè no mosseguin o de les bísties cavallines perquè no mengin”.

¹²⁸ Forma pura del verb “cobrir”.

¹²⁹ *Benefici*: “acte o efecte de fer bé” (DCVB).

¹³⁰ “Que es pot entendre o interpretar de dues o més maneres diverses” (DCVB).

¹³¹ La forma “bolar” apareix com a variant formal de “volar” al DTorra.

pàtria en la mayor desdicha, teatro de todas las miserias del món, aquellos hòmens que hauries cregut amparo de las libertats y privilegis de ella.

Fill: — Verdaderament, senyor, yo no u entenc que veja *vostra mercè* tanta nobleza desterrada y a molts sols perquè parlen, y que puga *vostra mercè* dir que goza de llibertat aquell estat, en lo qual no'n tenen los hòmens ni de parlar?

Pare: — Tu, mon fill, may entendràs esta matèria, ni disculparàs als ministres si no fas diferència entre aquest gènere de estats y los hereditaris: perquè en los hereditaris a penas y ha llengua llibertada¹³² que parle contra lo govern a fi de turbar-lo, o per millor dir, de llevar la corona a son príncep, ni home que aspire a la corona per tant estèril medi; però en estos estats de diferent llengua y costums, agregats a una monarquia y dels quals resta viu lo que ne és estat privat o sa sanc, com ya lo poble naturalment desija la mudança, lo príncep despullat¹³³ la afecta¹³⁴ y los hòmens ambiciosos la procuran,¹³⁵ és impossible conservar-se llarc temps si's permet als hòmens la llibertat de perturbar parlant.

No't culpo yo de que planyes a un noble desterrat, que també lo planyen los ministres, y sols per necessitat lo destèrran, puis no i tenen alguna utilitat, y los sobra lo pesar de disgustar als hòmens. No consideres la falta de estos hòmens, sinó si efectivament eren malafectes. Y si ho éran, y encara vui ne tenim entre nosaltres, considera què fora de esta ciutat si tots aquells, los que ells aurían fet de nou y los que vui y són, se juntassen contra nosaltres.

Considera si per part dels ministres se ha olvidat algun medi prudencial antes de arribar als forts y trobaràs que per a guanyar lo ànimo de aquell deputat lo milloraren de abadia, li consentiren lo secret de un altra, li donaren una pensió de mil lliures y li prometeren lo primer bisbat que vacàs de Barcelona o Girona, y encara no pogueren acabar que no conspiràs.¹³⁶ Mira si fora estat més útil desterrar-lo per suspecte que pensar en guanyar-lo per los premis, puis se posà en perill lo miserable saco de esta ciutat, y se'n seguí la perdició de tants hòmens castigats.¹³⁷

Considera com contemporisaren¹³⁸ los ministres a don Jacinto Toralla,¹³⁹ alcait de Castell Lleó, no obstant los avisos tenían de què tractava ab lo enemic, sols per no afrontar a un home de tantas parts ab la desconfiança de sa honra, y judica si fora estat millor desterrar-lo per suspecte que guardar,¹⁴⁰ que entregant aquella plaça y introduint los enemics en la Vall de Aran se hagués de arribar a cobrar la plaça y llançar-ne los castellans ab sacos y sanc de paisans enganyats y corromputs per ell.¹⁴¹

---

¹³² “Lliure”.

¹³³ Entenc, “desposseït” (DCVB).

¹³⁴ La desitja; vg. nota 108.

¹³⁵ És a dir, la miren d'aconseguir (DCVB).

¹³⁶ Referència a Gispert d'Amat i Desbosc de Sant Vicenç, qui malgrat rebre el càrrec d'abat de Sant Pere de Galligants, i haver estat nomenat abat d'Arles amb una pensió de 1000 escuts anuals (al text, *lliures*), participà en la conspiració de 1645.

¹³⁷ Les execucions i els càstigs imposats un cop el govern va descobrir la conspiració de 1645.

¹³⁸ “Contemporitzar”: “Fer les oportunes concessions amb vista a obtenir quelcom d'allò que hom persegueix, i que altrament potser no aconseguiria” (DIEC2).

¹³⁹ Jacint de Toralla Cortit, varvassor de Toralla i partidari de Felip IV. La Diputació del General, per tal de guanyar-se la confiança i el suport de Jacint, el va nomenar governador de les armes de Trepmp, de la Conca Dellà, del marquesat de Pallars i, finalment, del fort aranès de Castell Lleó, al març de 1641. Un any més tard, es negà a jurar fidelitat al rei francès i s'exilià a l'Aragó. Va provar de recuperar la Vall d'Aran amb 300 homes, però un grup de soldats enviat per Josep de Margarit el va aturar. Jacint va poder fugir, però els seus béns foren confiscats i venuts públicament. (DB~e: Jacint de Toralla Cortit)

¹⁴⁰ Entenc, “suspecte a vigilar”.

¹⁴¹ Fa referència a l'intent de Jacint de recuperar la Vall d'Aran, els ciutadans de la qual, un cop vençuts, foren sotmesos a “sang i foc”. (DB~e: Jacint de Toralla Cortit)

Quina violència trobas tu que's faça a un noble? Per ventura fan-lo saltar per las teuladas,¹⁴² com en temps de Espanya, per a què vaja a la guerra? Y si voluntari y va, fan-lo morir en la trinchera per no donar-li llicència, com sobre Salsas ne mataren dos cents y deu los castellans? Inquieten-lo per los feus? Perden-lo per una pistola? Demànan-li sinó que no sia malafecte, y que's passeje amplament per la Marina y Sant Jaume¹⁴³ com fant molts? Tant difícil és lo que li demanen? Una cosa que no consisteix sinó en no obrar mal y parlar bé? Ell és¹⁴⁴ forta cosa que per ser una persona noble dega ser tractat bé del govern, a qui ell vol mal, com si lo rey fos plebeio y lo noble, rey. Diràs que lo govern s'i enganya y que confia de alguns que són pijors que dels qui desconfia. Tu ets, mon fill, lo qui t'enganyas en lo primer, que després de set anys de guerra, ahont los hòmens han tingut tanta ocasió de alegrar-se y entristir-se, ningun benafecte és tingut per malafecte; al contrari sí, que y haurà malafectes solapats tinguts per benafectes, però assò justifica més los càstics, mentres aumenta los zelos¹⁴⁵ de l'estat.

Si los hòmens són tant ambiciosos o protervos¹⁴⁶ que ni la facció¹⁴⁷ dels pares y respecte que'ls deuen los conté, ni la antiga parcialitat¹⁴⁸ los retrau, ni los premis que poden pretendrer de haziendas confiscadas y sorts¹⁴⁹ de deputats y consellers los bríndan ni los càstics que poden témer los retíran ni la hazienda y cariño de la pàtria los contenen, sinó que a vista de tot assò veus que lo fill desampara la edat y consuelo del pare y son propri patrimoni; lo parcialitari se uneix ab sos enemics, perquè són malafectes, dexant los amics vells; los premis presents no convídan, lo patrimoni y pàtria no lisongéan y los càstics no retardan¹⁵⁰, antes actualment se estan fent malafectes y se'n passen a l'enemic hòmens com lo baró de Sant Vicens¹⁵¹ sens que ningun ministre los inquiete; ¿com pots dir tirania de ministres la que és necessitat de dominar, ni assò major abono de esta secta, quant ni falta en lo món qui renega de la fe catòlica?

És per ventura lo desterro de provincials¹⁵² suspectes alguna nova invenció del govern de França? Mira a Nabis, rey de Lacedemònia,¹⁵³ elegir aquest medi per a sustentar-se en Grècia contra la victoriosa armada dels romans; mira a Felip de Macedònia, pare del gran Alexandro,¹⁵⁴ trasplantar los hòmens de una província a altra. Mira a David, rey y sant,¹⁵⁵ fer dels pobres, rics, y dels rics, pobres. Y a Felip segon,¹⁵⁶ que meresqué lo títol de «Prudent», desterrar tras de molts

---

¹⁴² Fa pensar en l'expressió "fugir pels terrats". Probablement té un significat semblant.

¹⁴³ Dos barris força importants de Barcelona.

¹⁴⁴ "Il est...", el fet d'utilitzar aquest subjecte fa suposar una influència del francès. Ho trobem un altre cop més endavant.

¹⁴⁵ "Zeloso": "por translación significa la sospecha, o temor de que se falte à qualesquiera obsequios, y atenciones, aplicandose à otro, o à otros" (DAut).

¹⁴⁶ "Protervo": "tenaz, insolente, arrogante" (DAut).

¹⁴⁷ *facció*: "lliga o grup de persones unides per a una acció política violenta" (DCVB). En aquest cas que pare i fill simplement pertanyen a un mateix grup.

¹⁴⁸ *Parcialitat*: "partit, secta; conjunt de persones que segueixen o defensen un caporal, una idea, etc." (DCVB). L'*antigua parcialitat* és la dels pares, que ara ha passat a ser la dels malafectes.

¹⁴⁹ "Sort": "Capital, conjunt de diners que forma la mota d'un préstec, d'una aportació comercial, etc." (DCVB).

¹⁵⁰ "Retardar": "Detenir" (DTorra; Gazophylacium).

¹⁵¹ Entenc que és Gispert d'Amat i Desbosc de Sant Vicenç, que fou partidari de Felip IV.

¹⁵² "Provincial": "prelat regular que té el govern de totes les cases i convents d'una província de la seva orde" (DCVB).

¹⁵³ Nabis, rei d'Esparta (sinònim de Lacedemònia). Durant la guerra contra Roma va fer executar vuit ciutadans sospitosos de poca fidelitat. Tanmateix, va perdre la guerra. (Viquipèdia: Nabis)

¹⁵⁴ Filip II de Macedònia, pare d'Alexandre el Gran, és conegut per les seves conquestes i successos polítics. Convertí Macedònia en un dels grans estats del moment. (Viquipèdia: Filip II de Macedònia)

¹⁵⁵ David fou el rei d'Israel més important, segons la Bíblia. (Viquipèdia: David)

¹⁵⁶ Felip II el Prudent (1527 – 1598) fou l'hereu de Carles V. Ostentà els títols de rei de Castella, d'Aragó i de Portugal, entre d'altres (GEC: Felip II de Castella).

seculars, dos mil eclesiàstics de Portugal perquè en la missa no deyen *Philippum Regem nostrum*. Y al contrari, mira pèdrer los francesos alguns estats en Itàlia per confiar demasiat dels hòmens.

Y si en ta ignorància perden los exemples per vells, contempla las crueltats de Brito¹⁵⁷ que has oydas, y no permètrer que dos afectes a França vàjan junts ni·s parlen sens la compània de un afecte a Castella; y tràurer enganyosament a les deu horas de la nit un rector de la Compañia de Jesús a la campanya,¹⁵⁸ y a las dotze a un canonge Bellver,¹⁵⁹ sens dexar-los altre consuelo ni compània que la de las estrellas; y vejas després si lo mateix joc se usà en Tarragona.

Fill: — Però senyor, *vostra mercè* pensa que so yo sol lo que dic estas cosas? Ha de saber que u diu tot lo món, y molts hòmens que los ministres los tenen per benafectes.

Pare: — A, ignorant –digué lo pare– que no u diu tot lo món, sinó que per a fer-te càurer en la secta te persuadèixan *que* són molts. Y si no, simple de tu, ¿qui no sap *que* un príncep de aquest gènere de estats que té descontent son poble és perdut de necessitat,¹⁶⁰ y que la pròpia ocasió de usurpar-los són los malsuccessos de la guerra? Puis mira alçat lo siti de Tarragona,¹⁶¹ mira vençut al mariscal de la Mota en campanya, y tota sa infanteria perduda; mira després en un mateix any guanyar lo enemic Leyda,¹⁶² y alçar nosaltres lo siti de Tarragona; y mira després lo socorro de Leyda, y vui llevar-li lo siti: y ab tot no veuràs ésser-se'n seguit lo voluntari rendiment de un poble ubert, com més la universal commoció; mira després la armada enemiga devant Barcelona, cridada de la intel·ligència dels conspirats,¹⁶³ y espantar-se aquells desdichats del perill de executar son designe; mira després nostros bonsuccessos, y veuràs un tant universal regosijo com si de dos cents anys fóssem de França; y al contrari sols quatre figuras de malafectes fent per aquí unas acorregudas¹⁶⁴ reverencias. Estas no són experiencias que, a un poble que no sap fingir, lo manifestan francès?

Puis gira los ulls als hòmens de condició, encara que per argument habilites las bossas¹⁶⁵ de deputats y consellers (advertint¹⁶⁶ que la germandat és major en los malafectes per a ensecular-los que en los benafectes) y encara servada¹⁶⁷ la proporció te trobaràs de *gran* part alcançat.¹⁶⁸ Y més si vas discorrent en espècie¹⁶⁹ per tots los abats, capitulars,¹⁷⁰ cavallers, ciutadans de Barcelona, y Girona, Vic, Urgell, Balaguer, Manresa, Solsona y burgesos de Perpinyà y Vilafranca; *que* quant no u trobes verdader en alguna part, és poc argument per a fer-lo de tota la província y molt per a confóndrer-te en lo punt dels càstics: puis un cos se inficiona¹⁷¹ de la corrupció de poca sanc.¹⁷²

---

¹⁵⁷ Gregorio de Brito, governador de la plaça de Lleida durant la guerra dels Segadors. Se'l coneixia per ser un general aferrissat i combatiu (DB~e: Gregorio Brito y Carvallo).

¹⁵⁸ No he aconseguit identificar ni el fet ni el rector.

¹⁵⁹ Desconec el fet, però imagino que fa referència a Joan Bellver, canonge de Lleida (Sans, 2000: 233).

¹⁶⁰ *De necessitat*: “necessàriament” (DCVB).

¹⁶¹ El setge de Tarragona de 1644, amb victòria castellana.

¹⁶² Referència al setge de Lleida, uns mesos abans que el de Tarragona, l'any 1644, amb victòria castellana.

¹⁶³ Al·lusió a la conspiració del 1645.

¹⁶⁴ Vg. nota 74.

¹⁶⁵ Les “bosses d'insaculació”: “Saquet de cuir on hom ficava els rodolins amb el nom de les persones que podien ésser elegides per a determinats càrrecs d'extracció en algunes corporacions públiques catalanes” (GEC: bossa d'insaculació)

¹⁶⁶ “Advertir”: “Reparar, observar (com a resultat d'aplicar l'atenció); adonar-se” (DCVB).

¹⁶⁷ És a dir, conservada (DCVB).

¹⁶⁸ *Alcanzar*: “metaphoricamente vale lo mismo que tocarle à una persóna parte de algun suceso bueno ò malo.” (DAut).

¹⁶⁹ *En espècie*: “d'aquesta manera”.

¹⁷⁰ *Capitular*: “membre d'un Capítol; especialment, canonge d'una catedral” (DCVB).

¹⁷¹ “Inficionar”: “Infectar” (Gazophylacium).

¹⁷² Entenc: una corrupció negativa, de pocs escrúpols, com la dels malafectes.

Aqueixos hòmens *que* tu dius tenen los ministres per benefectes, Déu ho sap si·ls tenen per tals; sinó que la clemència de un Consell Real espera quiçà tornar-los a camí, o la prudència dexar-los córrer com ha incògnits per a què, precipitant-se per sos propis passos, sia son càstic no sols just, sinó aplaudit, a fi de purgar de la república no sols als malafectes perniciosos, però també los pretextos de *què* se serveixen los que resten per a enganyar.

Com més *que* quant sían benefectes és per ventura de Déu que tot malafecte sia ignorant y tot benefacte savi? Dels hòmens és lo errar moltas accions y acertar-ne altrás. Creuràs tu que un benefacte sia modest¹⁷³ si parla públicament mal del govern, ni zelós tenint los ministres sos superiors a qui se pot recórrer per a la correcció o càstic? Y que quant ell hagués de formar un Consell Real de sa mà, no·s trobàs tant embaraçat¹⁷⁴ entre la esterilitat de esta província, malafectes, hòmens de poc esperit, y poquedat dels salaris, que si tu la i avias després de censurar, no li advertisses ab ton poc judici moltas faltas, com las advertias en temps de Espanya?¹⁷⁵ ¿Puis creuràs *que* sia Cornèlio Tàcito¹⁷⁶ un benefacte que desacredite públicament a un consell, mentres acabant¹⁷⁷ la autoritat dels ministres anima als malafectes, los dona crèdit y pretextos, y abatut lo baluart de la justícia, dexa la brecha feta per a escalar lo estat, y ell se resta ridículo als malafectes, que se auran servit de ell, y perdut a mans de son imprudent zel? No, mon fill, que no durà més esta província en la obediència de Espanya que la autoritat de son Real Consell.

Fill: — Y què·m dirà *vostra mercè* en assò del Batalló?¹⁷⁸ Que lo masover de la Torra¹⁷⁹ me digué que volían mudar la forma de la exacció¹⁸⁰ y posar drets a diferents cosas per a què després de acabada la guerra lo rey se·ls pogués incorporar perpètuament.¹⁸¹

Pare: — Què vols que·t diga, mon fill, sinó que és maldat de uns y ignorància de altres. Has de saber que lo rey nostre senyor concedí en los pactes molts privilegis a esta província, y que aquells ha guardat ab molta puntualitat, avent-se vist tanta justificació en los ministres que de las pocas contencions¹⁸² que y ha agudas, se·n són declaradas unas ab conformitat de vots en favor de la terra, y altrás ab la mateixa conformitat en favor del rey; y que esta província sols li prometé un batalló de sinc mil hòmens, y cent cavalls, y que de gran part may li ha cumplit ab lo promès.

Fill: — Com sinc mil hòmens? —digué lo fill— axò fou en cas que la província fos tota unida, és a saber, tot lo que ocupa lo enemic reduït al domini de França, y no vui, que·ns falta Leyda, Tarragona y Tortosa.

Pare: — Aqueixa és, mon fill, la solució que donen los vellacos¹⁸³ malafectes als ignorants benefectes que·ls tapa la boca per a sempre. Però yo ¿com vols que passe per ella, si sé que quant la província ho oferí era prou pijor que vui lo estat de ella, trobant-se com se trobaven en poder de l'enemic¹⁸⁴ Tarragona, Tortosa, Perpinyà, Coplliura, Elna, Salsas y Rosas? Y lo que

¹⁷³ “modesto”: “significa assimismo honesto, decente y recatado en las acciones o palabras” (DAut).

¹⁷⁴ *embaraçat*: “Impedit d'obrar o d'utilitzar-se, a causa d'una circumstància exterior” (DCVB).

¹⁷⁵ En un temps anterior al jurament de fidelitat a Lluís XIII per part dels catalans, o sigui, quan els catalans encara estàvem sota la monarquia hispànica.

¹⁷⁶ Corneli Tàcit, senador, cònsol i governador romà, a més d'historiador. La seva obra més coneguda són els *Annales*. (Viquipèdia: Tàcit)

¹⁷⁷ Aquí en el sentit de “dur una cosa a la fi de sa existència, extingir-la, fer-la cessar” (DCVB).

¹⁷⁸ El Batalló del Principat, batalló de tropes catalanes organitzat el 1642 per lluitar costat per costat amb l'exèrcit francès contra els exèrcits espanyols.

¹⁷⁹ S'hauria de fer una recerca per saber on se situava la *Torra*, mas que segurament devia estar situat pels voltants de Barcelona. Desconec si encara existeix.

¹⁸⁰ *exacció*: “acció d'exigir impostos, tributs, multes” (DIEC2).

¹⁸¹ El rei francès.

¹⁸² “Contenció de jurisdicció”: “discussió del dret de jurisdicció entre dues autoritats” (DCVB).

¹⁸³ “Bellaco”: “El hombre de ruines y malos procederes, y de viles respètos, y condición perversa y dañada; se suele muchas veces tomar por el que es advertido, astúto, sagáz, y de no mui ingénua intención, difícil de engañar, y que pica en demasiada reflexa” (DAut).

¹⁸⁴ L'espanyol.

totalment deuria acórrer¹⁸⁵ als que han inventat esta subtileza és que si lligen los pactes de la ereccio¹⁸⁶ del Batalló trobaran *que* deu cessar y extinguir-se la contribució en ser fora lo enemic de las fortalezas que ocupa en la província, puis si alashoras cessa tot lo Batalló, ¿com díuhan que sols alashoras té lloc lo dels sinc mil hòmens? Assò no és tractant-te clarament de bèstia?

Però aquest article no té dificultat puis los pactes se lligen en català y la mitat del número degut no·s conta en la campanya. Vaig sols a especular¹⁸⁷ la nova forma de la exacció per a què no·t reste un pèl de ignorància. Si tu, mon fill, que ets tant zelós de las libertats de ta pàtria, sabesses què cosa és lo Batalló, te sangrarias de totas tas venas per a sustentar-lo poderós. Enganyas-te si pensas tenir la llibertat ben pertrechada¹⁸⁸ en aquell Volum de Constitucions,¹⁸⁹ y en la guarda de uns diputats:¹⁹⁰ perquè en un govern caprichós¹⁹¹ o violent experimentarias, a aquell,¹⁹² fràgil paper, y a estos,¹⁹³ si Déu no fes miracles en Monjuïc, sis flacs hòmens ab unas insígnias vermellas que aplaudits de un poble desarmat no servirían de altre que de ajudar a plorar ta misèria. Ell és¹⁹⁴ graciosa cosa llegir un home de judici en los llibres que los enemics escriuhen contra nosaltres, al·ludint a la sobredita rahó per a posar-nos en desconfiança de sa Majestat,¹⁹⁵ que lo rey Christianíssim no permet a la província cos de exèrcit per a poder-la subjectar a son temps y per altra part vèurer las vivas instàncias del rey y de sos ministres per a la subsistència de un poderós batalló, los malafectes desvellats en aniquilar-lo, y contribuir-hi molts simples benefectes enganyats ab una aparència de la pobre província, y de què lo rey se incorporaria lo dret.

Però més autoritat té que una de les conclusions polítiques presas per lo Rey Catòlic y son consell en Leyda, després de rendida, fou que·s procuràs extinguir lo Batalló, axí per lo servey que feya, com perquè acabat lo Batalló ahont nosaltres tenim parents y amics, se acabarian també los carinyos dels bons y malsuccessos de la guerra,¹⁹⁶ de manera *que* ab lo temps vindria a ser reputada dels catalans, no per guerra de la província, sinó de França y Espanya, y en conseqüència menos aplaudits y temuts los sucessos pròsperos y adversos (que tant subtil com assò obra qui vol pescar una província). Y per altra part vehem de leshores ansà¹⁹⁷ anar-se extinguint lo Batalló, y los malafectes persuadint primer que lo mudar la forma no·s podia sinó en Corts, y després envergoñits del mateix pacte, que concedeix la facultat que lo resucitar-lo ab mudar la forma de la exacció és per a què lo rey se puga després incorporar aquest dret y fer-se'l perpètuu a son benefici. Y totavia¹⁹⁸ los benefectes, mà sobre mà, ab la ditada de mel, uns que la província no u

---

¹⁸⁵ Vg. nota 74.

¹⁸⁶ La institució, la fundació del batalló.

¹⁸⁷ *Especular*: “vale tambien considerar despácio y con reflexión alguna cosa, meditándola y contemplándola para entenderla” (DAut). Aquí ho entenem com “desgranar, descriure”.

¹⁸⁸ “Pertrechar”: “Reforzar o abastecer de municiones y defensas una Plaza, fortaleza o sitio de campaña” (DAut).

¹⁸⁹ El volum de les Constitucions catalanes, promulgades per primer cop el 1283 per les corts de Barcelona, i que es van anar desenvolupant al pas dels anys. (Viquipèdia: Constitucions catalanes).

¹⁹⁰ És a dir, protegida per uns diputats.

¹⁹¹ “Caprichoso”: “Amigo de su dictamen, porfiado, y que con suma dificultad retrocede de lo que una vez ha concebido” (DAut).

¹⁹² El Volum de Constitucions.

¹⁹³ Els diputats.

¹⁹⁴ Vg. nota 144. La frase que comença l'haurem d'entendre com a “*Ell és graciosa cosa llegir [en los llibres que, al·ludint a la sobredita rahó per a posar-nos en desconfiança de sa Majestat, los enemics escriuhen contra nosaltres] un home de judici que lo rey Christianíssim no permet a la província cos de exèrcit per a poder-la subjectar a son temps...*”

¹⁹⁵ Lluís XIV de França. El seu pare havia mort el 14 de maig de 1643.

¹⁹⁶ És a dir, els catalans deixariem de valorar les victòries i les derrotes de la guerra com a nostres.

¹⁹⁷ Hem d'entendre “d'aleshores ençà”.

¹⁹⁸ *totavia*: “encara” (DCVB).

podria sustentar, altres que creuen ser arribats a la pedra filosofal,¹⁹⁹ *que* lo rey, finida la guerra, se incorporaria aquest dret.

Quina verisimilitut veus, mon fill, en què lo rey per ningun temps puga incorporar-se aquest dret? Per ventura cobra'l lo rey o sos ministres? No·l cobra la Junta del Batalló,²⁰⁰ que fa com un mateix cos ab la Deputació? Y per què y ha més perill de incorporar-se lo dret nou que lo vell? Quin nou vectigal²⁰¹ has vist que lo rey haja introduït en la província, per a témer que comença per un de tant grave? Quina capacitat té lo rey en lo principi de son govern de introduir vectigals en una província que se li és entregada per passar-ho millor baix son domini? Quin ministre polític vols que·s persuadesca ha de surtir bé un vectigal tant grave, en oposició de la Deputació y Ciutat, de tota la província, dels pretextos de malafectes que ho cantarían públicament, y del veïnat de las armas de Espanya? A, que són malignitats sembradas per malafectes que·t llévan ab capa de libertat lo verdader baluart de la libertat, y un cos de exèrcit vell y valerós, que t'abreviaria los treballs de la guerra rematant-la més prest.

Fill: — Senyor, yo regonec verdaderament que ni és verosímil ni possible al rey incorporar-se aquest dret. Però si vui no podem sustentar aqueix poc número que *vostra mercè* diu, com vol que·n sustentem de major?

Pare: — Ay mon fill, y que prest és agafat un ignorant. Axí com tu veus molts hòmens opulents que no saben sustentar la ostentació deguda a son estat; y al contrari altres que ab menors facultats la consèrvan ab la epiqueia,²⁰² no per altra rahó sinó perquè als uns falta lo modo que los altres obsèrvan: axí una província pot suportar major càrrega si ab prudència se mesura, y no pot sustentar la menor si inconsideradament se li destribueix.

Assenta't, mon fill, que aquells Braços Generals²⁰³ que pogueren donar lo regne, pogueren fundar un batalló y que en la erecció resolgueren que si la forma de la exacció per lo temps aparexia insuficient o altrament digne de mudar-se, poguessen mudar-la las personas que allà se lligen, yo·t faré vèurer com la present forma²⁰⁴ és estèril a la subsistència del Batalló y danyosa a la província, y que se·n pot trobar de nova més opulent y menos danyosa. Sols presuposas en ton ànimo que la guerra no·s fa sens diners y que estos han de exir de nostras haziendas.

La present forma de contribució, perquè és posada sobre los comuns,²⁰⁵ té aquestos inconvenients: que lo més estragat²⁰⁶ que i ha en la província són los comuns, ya perquè tot carrega sobre ells, ya perquè ho restaren de la campanya de Salsas, y axí si tu arribas a examinar lo que contribueix cada universitat²⁰⁷ de per si, trobaràs que ella és més carregada del que pot suportar y

---

¹⁹⁹ *pedra filosofal*, “Substància l’existència de la qual fou suposada pels alquimistes, alguns dels quals, com Paracels i Johann Friedrich Helvetius, fins i tot afirmaren que l’havien emprada. [...] La pedra filosofal només podia ésser aconseguida amb l’ajut del favor diví, i això produí el desenvolupament de l’alquímia esotèrica” (GEC: pedra filosofal). Aquí entenem “*creuen ser arribats a la pedra filosofal*” en el sentit de “creuen haver arribat a una cosa que, en realitat, és impossible”.

²⁰⁰ ¿Es refereix a la Junta de Guerra, “la cual estaba encargada de definir la política militar del Principado” (Ledroit, 2016), o potser es refereix als encarregats del Batalló del Principat?

²⁰¹ *vectigal*: “Tribut imposat damunt el transport de mercaderies” (DCVB).

²⁰² *epiqueia*: “Aplicació moderada i prudent d’una llei o principi atenent a les circumstàncies personals, de lloc i de temps” (GDLC)

²⁰³ La Junta de Braços, institució que la Diputació convocava de manera extraordinària en casos d’urgència. “El 27 de agosto Pau Claris convocó una Junta Particular de Brazos, una asamblea con carácter consultivo que se podía reunir en caso de extrema emergencia y que congregaba a los miembros de las Cortes con residencia en Barcelona y alrededores” (Ledroit, 2016).

²⁰⁴ És a dir, la present forma de contribució.

²⁰⁵ El poble, en contrast amb els nobles, el clergat, etc.

²⁰⁶ *estragat*: “famolenc, que no es veu fart” (DCVB), accepció dialectal; “desganat” al DTorra, que no hem detindre malament: “desganat” a l’època significava “indispost, flach” (DTorra), per tant, “malalt, que passa flaqueza”.

²⁰⁷ *universitat*: “totalitat; conjunt de totes les persones o coses d’una classe determinada” (DCVB).

sempre insta que li disminuèscan de la càrrega. Y per altra part, si summas junt lo que han promès totas las universitats, no basta al sustento de 2000 hòmens y 500 cavalls. Ajusta que per ser cada universitat de per si carregada proporcionadament a sas forçes, resten enderreras de cent y de cent sinquanta mil escuts, y perseverant la causa, perseverarà lo efecte, y ab los gastos que·ls fas, no cobras lo deute, antes impossibilitas més la cobrança y sols fas rics a quatre particulars ab las dietas.²⁰⁸ Doncs, què més clar te puc fer veure, que si vols Batalló, precisament has de mudar la forma? Y los que ab proposar inconvenients fugen lo cos²⁰⁹ a la nova forma de la exacció, no és perquè no la judiquen necessària, sinó perquè vehem que perseverant esta se ha de acabar lo Batalló, la extinció del qual se envergonyèxan de dir que desigen.

Però arribo a la pràctica: si tu feyes un càlcol de la farina, vi, sal, aiguardent, tabaco, daus, cartas, spolins,²¹⁰ sedas, puntas, y otras cosas vanas que·s gàstan en la província y que li fora més útil no y entrassen, puis ne trauhen lo diner, y sobre estas posavas lo dret, carregant més las que no servèixan al sustento del pobre, y aquest dret lo arrendasses per districtes y cobrasses dels arrendadors una terça anticipada per a què, extingint la antiga forma, no sentís lo poble en un mateix temps lo gasto de dos batallons, sens despenyar²¹¹ lo dret de la indústria de las universitats, ya perquè s'i embarçan,²¹² ya perquè para en qüestions entre ells, y en tot cas en entrar lo diner a sa mà se'l gasten per diferents causes²¹³; qui dupta que la cobrança no fos certa, no pagassen los mateixos soldats y los pobles fronterisos? Que exint lo diner dels particulars, los comuns ahont se troba en la necessitat, no fossen més rics? Los gastos escusats? La província no cumplís ab lo rey nostre senyor, a qui ha suplicat per a impedir la pau mentre los enemics li ocúpan fortalezas? Ab sa honra? Ab son propri interès? Que sa Magestat no restàs servit? La província més assistida? Y la Justa del Batalló més descansada?

Fill: — Ab tot, senyor —digué lo fill— yo ne he ohit discórrer de aquesta nova forma a hòmens de judici, y sempre y tròban inconvenients.

Pare: — Yo no dupto pas, mon fill, que no n'i troben, encara que·ls sàpian fingir, que prou temps he vist yo que los vellacos tapàvan la boca a las bèstias dient-los que lo mudar la forma no era lícit sinó en Corts, y que era nou vectigal, y aquest contra constitució, fins que algun benefacte los cità lo pacte assentat entre los Braços Generals y lo rey nostre senyor, que concedeix la facultat de mudar-la mentres no se excedesca en lo número dels soldats promesos, ab què los envergoñí y llevà lo pretexte.²¹⁴ Renega, mon fill, de aquells metges que discorren subtilment per totes las malas calitats de una malaltia déixan morir lo malalt sens donar-li algun remey.

Axí discorria lo bon pare passejant-se per la sala per a desenganyar a son fill, judicant major lo dany de restar enganyat que capturat, perquè de aquest se prometia remey ab la clemència dels ministres y de aquell que crexeria ab la captura, que bé pot cubrir las llagas de l'ànimo però ab lo ferro de las reixas las irrita y fa incurables, quant assomant-se a una finestra véu passar a un ministre superior y baxant ab la diligència de pare, se li posà devant y digué:

---

²⁰⁸ “dieta”: “La quantitat de moneda que guanya un jutge, funcionari, comissionat, etc., per cada dia que treballa en comissió fora del lloc de la seva residència habitual” (DCVB).

²⁰⁹ Entenem, “s’escapoleixen”.

²¹⁰ “Espolim o espolín”: “Tela de seda fabricada amb flors escampades i entreteixides a manera de brocats” (DCVB); a l’entrada “espolí”: “llançadora petita i de forma especial que serveix per a espolinar (Barc.); espolim” (DCVB).

²¹¹ “Despenyar”: “Llançar de dalt una penya avall” (DCVB). Podem entendre, “sense fer caure el dret, eliminar...”.

²¹² Vg. nota 174. Pot significar “perquè s’hi encallen”.

²¹³ A l’original “diferent causes”.

²¹⁴ Va llevar el pretext als malafectes.

— No dexo de conèixer,²¹⁵ senyor, que devia anar a sa casa, per qui *vostra mercè*²¹⁶ és y perquè jo u necessito, però ni dexo de esperar disculpa²¹⁷ en la consideració de *vostra mercè*, que també és pare, quant estic ab tal aflicció, qual judicará *vostra mercè*, de un pare y benafecte a qui déxan de dir²¹⁸ que li vòlan capturar un fill per malafecte, que té més de simple que de altra calitat.

— *Vostra mercè* té fill? –respongué lo ministre– Asseguro a *vostra mercè* com a home de bé que no sols no y ha tal orde de pèndrer-lo, però que ni jo·l conec, ni crec que y haja home en la Sala Criminal²¹⁹ que·l conega, y que quant tal haguéssem advertit en son fill, de *vostra mercè* se haurían aplicats primer tots los remeys benignes.²²⁰ Y no fora estat *vostra mercè* lo primer pare per consideració de qui lo Real Consell aurie dissimulat ab son fill.

— Jesús! Jesús! –digué lo pare– De manera que no y ha tal orde? ¿Que sia tanta la maldat dels malafectes y lo cuidado de corrómpre los ànimos, que·ns vingan a pèdrer nostros fills de esta manera?

— Ay senyor, –digué lo ministre– no veu *vostra mercè* que estam a dotze lleguas de un Rey Catòlic que sap jugar tant destrament lo montant de or com lo de ferro, y que ab los successos de set anys,²²¹ y lo que ha ohit en Münster,²²² té ben conegut que no pot cobrar esta província sinó per traïció, y que axí té hòmens assalariats que allístan gent per tots los camins possibles. No hou²²³ *vostra mercè* cada vegada que prènan algun malafecte que encontinent publican "ne volem pèndrer quaranta" per a commòurer atemorísant? Si nosaltres no purgàssem la província de estas rabosas²²⁴ may arribaríem a l'estat de la pau que ha de desenganyar universalment, sinó que un dia lo poble se commourie, enganyat de aquestos hòmens, y cridaria "visca ma mort y muira ma vida", o *vostra mercè* sentiria "arma!" y se veuria entrar per casa los enemics.

— *Vostra mercè*, diu lo Evangeli –digué lo pare– "nostre senyor los dexe perseverar en tant santa precaució".

Y se despedí ab igual cortesia que admiració. Y avent tornat al fill a referir-li²²⁵ lo que passava, aprestant-se²²⁶ després de tal desengany per a corroborar-li²²⁷ lo cap, véu entrar per la sala a l'amic de l'avís de la captura y diligenciador del remey, y ohí que digué que ya se podia passejar, significant que no era tant poc lo poder de la secta de malafectes que quant importava no bastàs a suspèndrer la captura de un home com ell y a molt més.

---

²¹⁵ Entenem "sé" o "soc conscient"; l'ús de "deixar de" per part del pare adreçant-se al ministre sembla una raó de formalitat.

²¹⁶ Aquí podria ser «vossa magnificència», una de les maneres d'apel·lar els ministres i les autoritats (Amorós, 1992), tot i que em decanto per mantenir la mateixa forma durant tot el text.

²¹⁷ Entenem "espero disculpa": és a dir, que espera ser disculpat per interrompre el pas del ministre.

²¹⁸ Li acaben de dir.

²¹⁹ Segurament referència al Consell Criminal de la Reial Audiència de Catalunya.

²²⁰ Recordem que més amunt el pare defensava la cautela dels ministres a l'hora d'aplicar sancions.

²²¹ Els set anys que han passat de guerra, des de 1640.

²²² Referència a les negociacions de pau de Münster per a la fi de la guerra dels Trenta Anys entre la monarquia espanyola i la francesa. La monarquia espanyola no acceptà cap oferta que significués perdre el Principat, perquè perdut aquest, hi havia la sensació que Aragó, València i Navarra serien els següents. Així ho observem a la "Carta Gaspar de Bracamonte a Luis Benavides, 7 de juny de 1647" (Valsalobre, 2013)

²²³ Llegim "ou", 2ª persona del plural del present d'indicatiu del verb "oir".

²²⁴ Variant dialectal de "guineu, guilla"; "fig. persona astuta i malintencionada" (DCVB).

²²⁵ "Referir": "contar, fer saber una cosa que s'ha sentit dir, que s'ha rebut l'encàrrec de manifestar" (DCVB).

²²⁶ "Aprestar": "preparar, posar a punt" (DCVB).

²²⁷ "Corroborar": "confirmar una opinió, un argument, un acord, manament, etc." (DCVB); és a dir, refermar-li les noves idees que li ha donat el pare.

No sabia retratar la justa ira de aquell pare y benafecte, ni la fúria ab què prorumpí, però sols diré que qual riu represat²²⁸ baix los límits de la terra, quant romp aborta²²⁹ espumosos uracans,²³⁰ axí aquell pare, licenciats²³¹ los cancells²³² de la modesta²³³ paciència, espoleat²³⁴ de l'amor patern y passió, la front rugada y los ulls encapotats,²³⁵ digué:

— Anau, anau, vil pensionista de Espanya, amotinador vestit de sargil,²³⁶ commovedor de pobles, perturbador de la quietut pública, desencaminador de nostros fills, *que* per ventura fóreu vós un dels més fogosos per a què ns amparàssem de França y ara aveu mudat casaca,²³⁷ perquè no la aveu trobada tant brodada com vostra ambició la avia dibuxada y la voleu cercar en lo encant de la sedició,²³⁸ si ja lo àngel Sant Gabriel²³⁹ no us ha després revelat la justícia de esta causa. Anau, anau, ingrát sobre tots los hòmens y valent fora del perill, que si quant elegíreu al rey no us hagués volgut acceptar y socórrer, sinó que us hagués²⁴⁰ dexat a la discreció²⁴¹ de Espanya, vós fórau entregat al turc, de ambiciós o espantat, y vui que ha set anys que ns defensa a costa de tanta sanc y milió,²⁴² li anau per estos indirectes²⁴³ a commòurer lo estat. Anau, anau, doctor des de l'Antoni,²⁴⁴ que sempre érau estat tingut per simple, fins que, avent-vos escoltat los malafectes ab simulada admiració, vos han persuadit, que podeu preténdrer plaça de predicador. Anau, chímic²⁴⁵ estadista, vós que trobau medi per a salvar-vos en la entepresa²⁴⁶ y ser conegut o cregut del soldat alemany.²⁴⁷ Anau, subtilíssim polític, vos que diheu no voleu tornar a Espanya

²²⁸ “Represar”: “detener o estancar el agua corriente” (DRAE).

²²⁹ “Abortar”: “metaphoricamente usan de esta voz los poetas, quando el mar, los montes, ù otras cosas no capaces de concebir arrojan de sí algo que contenian” (DAut).

²³⁰ Metonímia per “tempesta”.

²³¹ “Licenciar”: “Despedir, dando licencia, de cuyo nombre se forma”. (DAut).

²³² “Cancell”: “Barrera, reixa que tanca l'entrada a una capella o altre recinte” (DCVB); “cancel: metaphoricamente significa término o raya, hasta donde se puede extender alguna cosa” (DAut). Entenc la frase com a “superats els límits...”

²³³ “Modesto”: “Templado y moderado en sus acciones y deseos, contenido en los límites de su estado” (DAut).

²³⁴ Del castellà “espolear”: entenem “esperonat”.

²³⁵ “Encapotar”: “Metaphoricamente significa baxar los ojos, cubriéndolos algo con los párpados, poner el rostro mui ceñúdo y grave, con visos de enojado” (DAut).

²³⁶ *sargil*: “Roba de llana poc dessuardada, amb lligat de plana, que serveix per a fer davantals; roba d'ordit cotó prim i trama llana, gruixuda, amb dibuixos combinats, de colors generalment avinats, que s'usa per a fer estovalles rústiques; antigament també se'n feien falces de dona i peces de vestit d'home” (DCVB).

²³⁷ Sinònim de “canviar de camisa”: “canviar d'opinió, de partit o de conducta, segons les conveniències” (DCVB).

²³⁸ *sedició*: “alçament contra l'autoritat establerta” (DCVB); aquí l'autoritat establerta és francocatalana.

²³⁹ Un dels set arcàngels. Fa les funcions de missatger de Déu. Potser aquí l'autor l'utilitza perquè és l'àngel que anuncia.

²⁴⁰ A l'original “hgues”.

²⁴¹ *discreció*: “facultat de discernir el bé del mal, el que convé del que no convé” (DCVB); entenem “deixat a l'opinió d'Espanya”.

²⁴² Referit a molts de diners, potser. *Milió*: “Mil milers de pessetes, de reals, etc.; gran riquesa” (DCVB).

²⁴³ Amb enganys i subtileces, de manera opaca.

²⁴⁴ No acabo d'entendre el sentit de la frase. Pot ser que faci referència al dia de Sant Antoni, el 17 de gener. El 16 de gener de 1641 es comença a preparar la batalla de Montjuïc; el 23 de gener, uns dies més tard, es jura fidelitat al rei Lluís XIII de França i, finalment, el 26 de gener té lloc la batalla de Montjuïc, amb victòria francocatalana. Altrament, potser al·ludeix un episodi de la batalla de Montjuïc que es va produir al portal de Sant Antoni.

²⁴⁵ “Chímico”: “El que professa el arte de la química, y lo mismo que alchimista” (DAut). L'alquímia era mal vista, i per tant podem entendre l'adjectiu “*chímic*” com algú que manipula, que manega les coses a la seva manera a través de mentides i enganys.

²⁴⁶ No he trobat el terme a cap diccionari. Vaig trobar “entrepresa”, amb el significat francès de “entreprise: “action d'entreprendre quelque chose, de commencer une action ; ce que l'on entreprend” (Larousse), a ETTINGHAUSEN 1993.

²⁴⁷ Segon cop que s'esmenta un alemany. N'hem parlat a la nota 86.

per guerra ni per motins, y trobau medi entre assò y commòurer lo poble ab vostras raons. Anau, si no voleu una cosa ni altra, sinó pròvido²⁴⁸ tenir una finestra uberta al levant y una altra al ponent, que si entretant vos tancan en una fortaleza, no tindreu un rey ni altre, ni, irriat, claror per a vèurer vostra locura. Anau, anau, si espirau per a iglèsia,²⁴⁹ indigne vicari,²⁵⁰ que si cercau bé la causa per què lo Rey Catòlic no trau las bullas²⁵¹ de l'arquebisbat de Tarragona, trobareu que'n fa manilla,²⁵² y lo té ofert a quaranta, més alts que vós quatre canes,²⁵³ y se us refredarà lo cor.²⁵⁴ Anau, mentider insigne, embelecador²⁵⁵ de marca major; anau a despedir a altra part vostra mercaderia ahont no sia coneguda, que assí sabem que quant elegirem al rey nostre senyor, diguéreu que no'ns acceptaria; quant nos acceptà, que no'ns podria sustentar; quant escrigué que vindria per virrey lo senyor mariscal de Brézé,²⁵⁶ que era cosa de risa, y nosaltres uns simples; quant arribà, que no era ell, sinó que'ns enganyàvan; quant sa Magestat sitià Perpinyà,²⁵⁷ que no'l rendiria; quant se anà apretant lo siti, que fóram desdichats si'l guanyava, perquè en tenir Rosselló nos dexaria,²⁵⁸ quant lo senyor mariscal de la Mota perdé la batalla,²⁵⁹ que ja érem perduts, y lo siti de Barcelona segur, y que jamés veuriem un francès, y ab estas rahons entràreu en conspiració,²⁶⁰ quant lo rey nostre senyor escrigué nos enviava al senyor comte de Arcurt,²⁶¹ que no vindria; quant entrava per lo portal, que era un mercader; quant se sitià Rosas,²⁶² que no estava sitiada; quant no u pogueren negar, que tenia grans espinas y que no y avia exemplar²⁶³ de ésser-se rendida plaça presidada²⁶⁴ de espanyols; quant lo enemic socorregué Leyda,²⁶⁵ que venia per mar y terra a sitiar Barcelona, y que ya no y avia més França per a nosaltres; quant sa Magestat escrigué nos enviava lo senyor príncep de Condé,²⁶⁶ vos rèiau de nosaltres com de unas criaturas; quant vós lo véreu devant dels ulls (perquè portava dol²⁶⁷ y anava a la ligera)²⁶⁸ que era un

²⁴⁸ *próvido*: “Prevenido, cuidadoso y diligente, para proveer y acudir con lo necesario al logro de algún fin” (DAut).

²⁴⁹ Sinònim de “expirar en la creu”?; és a dir, morir extremunciat.

²⁵⁰ *vicari*: “Home que asisteix a un superior en les seves funcions i que el substitueix i representa en les absències” (DCVB); aquí ho hem d'entendre com a “ninot dels malafectes”.

²⁵¹ Normativament “butlla”.

²⁵² Referència al joc de naips homònim. El Rei Catòlic juga amb els seus vassalls.

²⁵³ “Cana”: “Mida longitudinal que consta de vuit pams i equival aproximadament a un metre i seixanta centímetres” (DCVB).

²⁵⁴ Es a dir, que quedarà corglaçat.

²⁵⁵ *embelecador*: “El que engaña con mentiras y apariencias, y lo mismo que Embaidor y Embaucador” (DAut).

²⁵⁶ Jean Armand de Maillé-Brézé, virrei de Catalunya de 1641-1642. (Viquipèdia: Jean Armand de Maillé-Brézé).

²⁵⁷ El setge de Perpinyà de 1642, amb victòria francesa.

²⁵⁸ Entnem, que el monarca francès ens deixaria.

²⁵⁹ El setge de Lleida de 1644, amb victòria espanyola.

²⁶⁰ Segurament referència a la conspiració de 1645.

²⁶¹ Enric de Lorena, comte d'Harcourt. Va ser designat virrei de Catalunya el 1645.

²⁶² Setge de Roses, l'any 1645, amb victòria franco-catalana.

²⁶³ “Fet que serveix d'exemple o precedent. «No haver-hi exemplar»: no haver-se vist o no recordar-se que hagi succeït mai tal cosa” (DCVB).

²⁶⁴ “Presidiar”: “guarnecer con soldados alguna Plaza o Castillo, para que esté guardada y defendida” (DAut).

²⁶⁵ Setge de Lleida de 1646, amb victòria castellana.

²⁶⁶ Aquí Lluís II de Borbó-Condé, virrei de Catalunya el 1647.

²⁶⁷ Vestia de negre, potser per la mort del seu pare, el 1646, o potser per la derrota de Lleida.

²⁶⁸ *A la ligera*: “phrase con que se da a entender que alguna persona camina con menos familia y carruage del que conviene a su dignidad y representación” (DAut). S'entén perquè venia de dol.

estudiant,²⁶⁹ quant alçà lo siti de Leyda,²⁷⁰ que lo enemic venia poderosíssim per mar y terra a sitiar Barcelona, y no és entrat un gat en la província; quant teniu un bon succés,²⁷¹ encontinent sitiau per mar y terra a Barcelona; quant nosaltres lo tenim, encontinent trobau que las paus són fetas y tornam a Espanya. Set anys ha que cada any sitiau a Barcelona, y altres tants ne ha que cada any sou sitiats o batuts. Quant vos volen inhabilitar diheu per què no·ns fan procés; quant vos ne han fet, per què no us castígan; quant vos castígan, que són dos testimonis vils;²⁷² quant arriban a voler que vós testifiqueu, que no us és honra, y afeau²⁷³ lo assegurar-se; quant lo Consell obra ab sa soberania, lo culpau per las plaças, persuadint que vós governaríeu millor; quant vol conferència ab los consistoris, diheu que és baxesa en un consell independent y que parexerà mal en París; quant voleu fer alguna maldat, procurau la conformitat dels consistoris; quant vos enténan,²⁷⁴ y no i annueixen,²⁷⁵ diheu a cada un que qui·l necessita a ser dependent de l'altre; quant lo virrey obra, sempre lo culpau y alabau lo passat, com si no·ns recordàssem que ja l'avíeu vituperat, perquè sempre avorriu²⁷⁶ lo estat present; quant és pres un malafecte, publicau que los testimonis són falsos y vós los aveu fet variar, y encara que se sia confessat secretament ab los ministres de sos delictes y obtingut misericòrdia per aqueix medi, publicau després que vehent la falsedat, se'n són exits de vergonya; quant confiscan una hazienda, que és avarícia, y quant la dónan a un benafecte, no alabau la lliberalitat, sinó que culpau la distribució. Anau, anau, embuster, que jo us dono paraula de agenollar-me ab molts altres pares als peus del virrey per a suplicar-li llance de la província tant pestilencial gènere de hòmens, per a preservar a nostros fills de corrupció, y a nosaltres de desconsuelo.

Axí discorria ho cridava lo pare irritat justament quant responent un criat "al leó, al leó",²⁷⁷ baxà lo tal²⁷⁸ los ulls y la escala, cuidadós no la i impedissen los vehins sabaters, que ja començàvan a sorollar los boixos,²⁷⁹ y se n'anà, imaginant quina causa de enemistat podria inventar entre ell y lo dit pare per a desacreditar son dicho²⁸⁰ ab los ministres; y lo pare a descansar, no més indignat de tanta maldat que satisfet de aver tret lo ase del cos²⁸¹ de son fill.

²⁶⁹ Els estudiants acostumaven a vestir de negre.

²⁷⁰ Setge de Lleida al juny de 1647, amb victòria castellana. Això fa suposar que *Insídies Enemigues* deu ser de les darreries d'aquest any, i anul·la la possibilitat que sigui de la primera meitat.

²⁷¹ Una victòria espanyola.

²⁷² "Vil": "de molt baixa condició; menyspreable" (DCVB).

²⁷³ "Afeau": "metaphoricamente vale lo mismo que poner defectos à alguna cosa, o culpar alguna acción de mala" (DAut).

²⁷⁴ "Entendre": "atendre; prestar atenció" (DCVB); potser aquí té aquest significat?

²⁷⁵ "Anuir": "atorgar, accedir, donar el consentiment" (DCVB).

²⁷⁶ "Avorriir": "tenir en odi" (DCVB).

²⁷⁷ El lleó era un símbol de la monarquia hispànica. Cridant això, el criat designa el malafecte com a seguidor del rei espanyol (Miralles 2020:34-35).

²⁷⁸ "lo tal" és el malafecte.

²⁷⁹ *sorollar*: "remenar, moure d'un costat a l'altre", també i potser més apropiat aquí "fer soroll, deixar-se sentir el so" (DCVB). "Boix": "Eina de fusta de 30 cm. de llarg, que els sabaters empraven per aplanar les costures" (DCVB). Entenem que els veïns sabaters ja preparaven els boixos per atonyinar el malafecte.

²⁸⁰ *dicho*: "se llama en lo forense la deposición del testígo" (DAut).

²⁸¹ "Treure a qualcú l'ase del cos: fer-li cobrar intel·ligència" (DCVB).

BIBLIOGRAFIA

Amorós, F. (1992). *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell, 1616-1617. Una crònica de la cort de Felip III*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Ajuntament de Terrassa (2010). *Guia de fons*. Terrassa: Arxiu Històric de Terrassa / Arxiu Comarcal del Vallès Occidental.

<https://www.terrassa.cat/documents/12006/78826/Guia+de+Fons+2011/7550e7ec-bfdd-4b47-bbfa-78d4e2656c04>

Ayats, L. (1994). “Comparació de Catalunya ab Troya”, dins *Estudi General*, N.14, 137-155. <http://hdl.handle.net/10256.4/1985>

Bofarull, A. (1985). *L'Orfeneta de Menargues I*. Barcelona: Edicions 62.

Bonaventura, J. (1647). *Insidias enemigas, desengany de ben-afectes*. Barcelona: Sebastià de Cormellas. (F.Bon. 6093)

Busquets, J. (1981). “La crònica de Jeroni de Real sobre la Catalunya del segle XVII”, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 25, 63-106.

<https://raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/53911>

CBDRS: *Catálogo y Biblioteca Digital de Relaciones de Sucesos*. Biblioteca Digital Siglo de Oro. <https://www.bidiso.es/CBDRS/>

CICA: *Corpus Informatitzat del Català Antic*. <http://cica.cat/index.php>

Comas, A. (1982). “Un escriptor místic català del segle XVII: fra Antoni de Sant Maties”, dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Vol. 38, 5-58.

<https://raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/195758>

CRAI: *Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació: Relacions de successos*. Universitat de Barcelona.

https://cercabib.ub.edu/discovery/search?query=lds02,exact,Relacions%20de%20successos%20UB,AND&tab=Everything&search_scope=MyInst_and_CI&sortby=rank&vid=34CSUC_UB:VUI&mode=advanced&offset=0

Descoberta una important traducció d'obres del poeta barroc Francesc Fontanella (2022). Universitat de Girona. <https://www.udg.edu/ca/udg/detall-noticies/eventid/19913>

Despuig, C. (2011). *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. E. Querol i J. Solervicens (ed.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DAut: *Diccionario de autoridades*. Real Academia Española.. <https://apps2.rae.es/DA.html>

DB~e: *Diccionario Biográfico electrónico*. Real Academia de la Historia. <https://dbe.rah.es/db~e>

DCVB: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Institut d'Estudis Catalans. <https://dcvb.iec.cat/>

DFFRL: *Diccionari de frases fetes, refranys i locucions*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.

DIEC2: (2007) *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

DRAE: *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed. Real Academia Española <https://dle.rae.es>

DTorra: Torra, P. (1640). *Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, ed. de 1757. Vic: Petri Morera.

https://books.google.es/books?id=XsMvvAA7kTQC&pg=PP5&dq=torra+dictionarium+anxova+aphia&hl=es&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

Escartí, V. J. (2001). “Joaquim Aierdi i les Notícies de València i son regne (1661-1679)”, dins *Caplletra: revista internacional de filologia*, N.31, 75-88.

<https://ojs.uv.es/index.php/caplletra/article/view/4947>

Ettinghausen, H. (1993). *La Guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, 4 volums. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

Ferrando de la Càrcel, M. (1988). *Vigilant Despertador*. Barcelona: Editorial Barcino.

Ferreras, J. (1985). *Les dialogues espagnols du XVIe siècle ou l'expression littéraire d'une nouvelle conscience*. Segon volum. París: Didier Érudition / Atelier national de reproduction des thèses.

Fontanella, F. (2015). *O he de morir o he d'amar: antologia poètica de Francesc Fontanella*. / P. Valsalobre, E. Miralles i A. Rossich (ed.). Barcelona: Empúries.

Gazophylacium: Lacavalleria, A. (1696). *Gazophylacium catalano-latinum*, 1.ª ed. Barcelona: Antoni Lacavalleria.

<https://books.google.es/books?id=7i8leqmsug4C&hl=ca&pg=PP5#v=onepage&q&f=false>

GDLC: *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*. Enciclopèdia Catalana.

<https://www.diccionari.cat/>

GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*, 2^a ed. Enciclopèdia Catalana.

<https://www.encyclopedia.cat/gran-encyclopedia-catalana>

Gou, F. J. (1646). *Desengany de malafectes a la Magestat Christianissima* [...]. Barcelona: Gabriel Nogués. (F.Bon. 5946)

Gracia, I. (2021). “La revolta catalana de 1640: un estat de la qüestió”, dins *Índice Histórico Español*, 187-210. <https://revistes.ub.edu/index.php/IHE/article/view/39593>

Koenigsberger, H. G. (1984). “Dominium regale o dominium politicum et regale. Monarquías y parlamentos en la Europa moderna”, dins *Revista De Las Cortes Generales*, (3), 87-120.

<https://doi.org/10.33426/rcg/1984/3/614>

Larousse: *Dictionnaire de français*. Larousse. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

Ledroit, M. (2009). “Les Catalans partagés entre le Roi et la Terre. Orthodoxie et hétérodoxie politiques autour de la révolte de 1640”, dins *Nuevo Mundo Mundos Nuevos*.

<https://doi.org/10.4000/nuevomundo.56569>

Ledroit, M. (2016). “Cataluña desagarrada”. *e-Spania*. <https://doi.org/10.4000/e-spania.25700>

Miralles, E. (2020). *Versos per vèncer. Poesia de la guerra dels Segadors (1640-1652). Volum I*. Barcelona: Editorial Barcino.

Mora, C. (2016). “Las milicias en el Mediterráneo occidental. Valencia y Cerdeña en la época de los Austrias”, dins *Colonizzazioni Interne e Migrazioni*.

http://storia.dh.unica.it/risorse_omc/items/show/762

- Pagès, V. (2016). “Joan Gaspar Roig i Jalpí, impostor brillant”, dins *Revista de Girona*, n. 296, 62-64. <http://www.raco.cat/index.php/RevistaGirona/article/view/308246>
- Parets, M. (2011). *Crònica. Volum I*. Barcelona: Editorial Barcino.
- Pers, M. (1857). *Historia de la lengua y de la literatura catalana, desde su origen hasta nuestros dias*. Barcelona: José Tauló.
<https://books.google.co.cr/books?id=UwgWAAAAMAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
- Querol, E. (2002). “Escrits polítics i propaganda a la Guerra dels Segadors: Vicent de Miravall i Alexandre de Ros”, dins *Recerca*, 197-235. <https://raco.cat/index.php/Recerca/article/view/27130>
- Ribot García, L. A. (1991). “Las revueltas de Nápoles y Sicilia (1647 - 1648)”, dins *Cuadernos de Historia Moderna*, 11, 121.
<https://revistas.ucm.es/index.php/CHMO/article/view/CHMO9191120121A>
- Rogers, P. (1987). *An outline of English Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Roig, J. (1601). *Narra Jaume Roig vn cas que li succehi poch dias fa*. Barcelona: Jaume Cendrat.
- Rossich, A. (1988). *Francesc Vicent Garcia. Història i mite del rector de Vallfogona*. Barcelona: Edicions 62.
- Rossich, A. i P. Valsalobre (2011). *Literatura catalana moderna (Siglos XVI-XVIII)*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Rossich, A. i P. Valsalobre (2007). *Literatura i cultura catalanes (segles XVII-XVIII)*. Barcelona: Editorial UOC.
- Rossich, A. i P. Valsalobre (2006). *Poesia catalana del barroc. Antologia*. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Sallés, L. (1994). *Aspectes sanitaris de l'Arxiu Parroquial de Solsona (1565-1700)*. Universitat de Barcelona. <https://www.tesisenred.net/handle/10803/32208#page=1>
- Sans, J. M. et al. (2000). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum VI. Anys 1644 a 1656*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Sanabre, J. (1956). *La acción de Francia en Cataluña*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.
- Serra i Postius, P. (2007). *Lo perquè de Barcelona y memòries de sas antiguedats*. Tres, J. (ed.). Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- Solé i Sabaté, J. M. (2003). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Solervicens, J. (1997). *El diàleg renaixentista: Joan Lluís Vives, Cristòfor Despuig, Lluís del Milà, Antoni Agustí*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Solervicens, J. et al. (2016). *Història de la literatura catalana. Volum IV. Literatura moderna: Renaixement, Barroc i Il·lustració*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona.

Testino, A. (2010). “La conspiration d’Hyppolite d’Aragon en Catalogne: une courtisane et ses complices dans le tourmente franco-castillane”, dins *Ambassadeurs, apprentis espions et maîtres comploteurs*, 277-290.

Torres, X. (2006). *La Guerra dels Segadors*. Lleida: Pagès Editors.

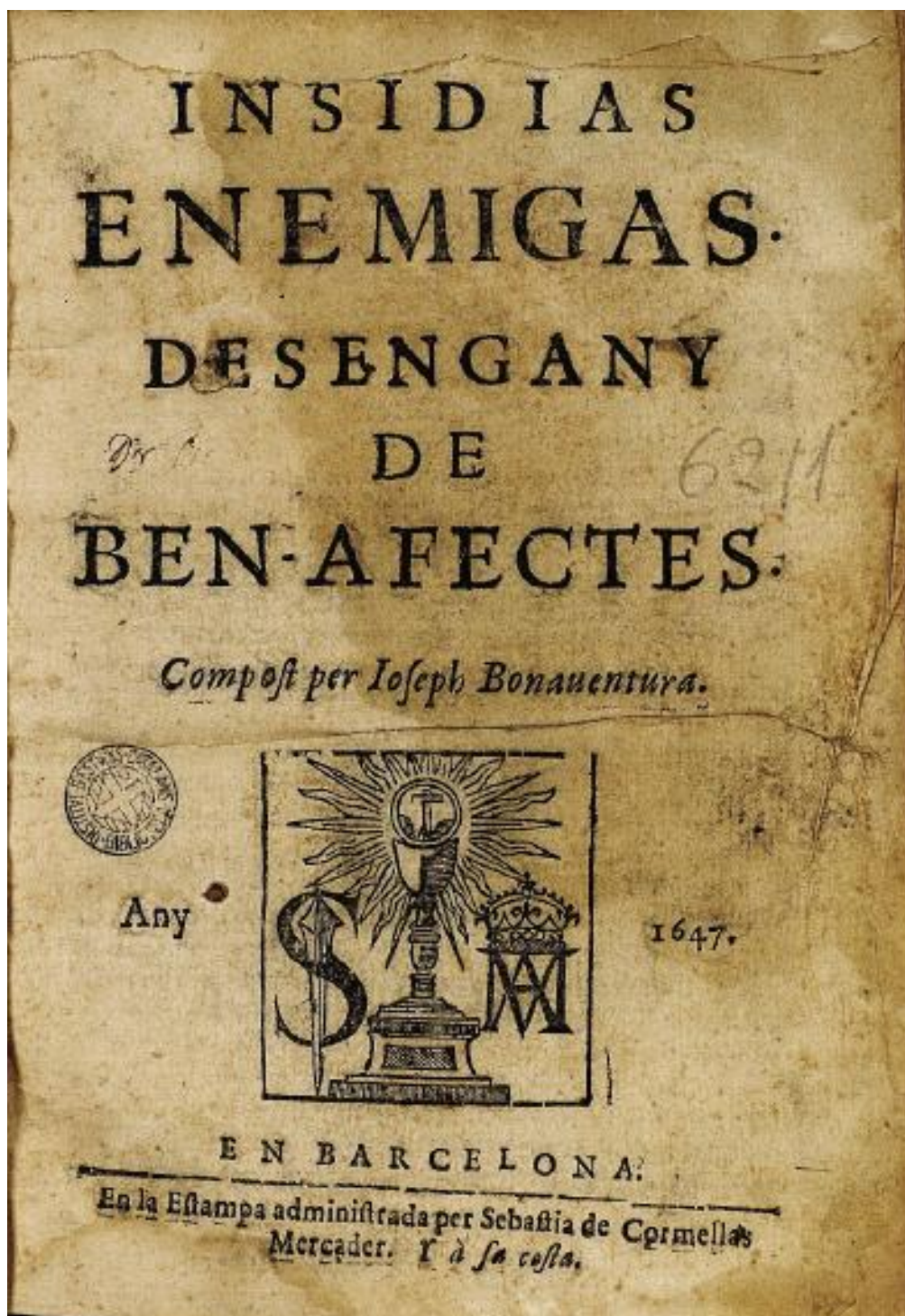
Valsalobre, P. (2013). “La pèrdua de Catalunya per a Espanya (al segle XVII)”. *Melancholia*. <https://pepvalsalobre.wordpress.com/2013/02/01/la-perdua-de-catalunya-per-a-espanya-al-segle-xvii/>

Zaragoza, V. i P. Valsalobre (2019). *Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans i Universitat de Girona.

ANNEXOS

Annex 1: Imatges de l'original

Portada de l'original

La part superior està escapçada

Insidias Enemigas.

Desengany de Ben-afectes.

O que he experimentat esterils los Discursos, fets en desengany dels obstinats animos de Mal-afectes, y tant mes perniciosas las proposicions insidiosas en la boca dels Ben-afectes enganyats, que dels Mal-afectes, quant mes estas portan per abono lo credit de la persona en la front, ja no mes escrivre desengany a Mal-afectes, sino a Ben-afectes. Contentarem de preservar estos de corrupcio (encara que no sens dolor) quant veig perdat lo temps se consola en reduir aquells homs a la reduccio de una Provincia, a la Obediencia de Espanya, los ha fet formalisar tals premis sobre nostros Patrimonis, que ja se laborejan en la consideracio de ells, com sils gozassen; lo consideratse coneguts (per vn cert genero de reputacio) los obstina en la pertinacia, y tenacitat de esta Secta. Escrivre en figura per los entesos, y sens elegancia per los de poc talent, dels quals es major lo numero, y lo perill. En particular me preciare de ser verdader, sens fugir la cara a ningun dels fonaments, que la malda persuadeix Sants per los racons, y vol abonar, ab lo perill quei ha en publicarlos: per que sols es dels que obran mal, lo fugir la llum.

Apenas aura vint dias, que tornà a la present Ciutat, vn fill de Familias de ella, de vna bien ausencia. Donarenli tots la benvinguda, y notaten los Curiosos, que ab majors de-

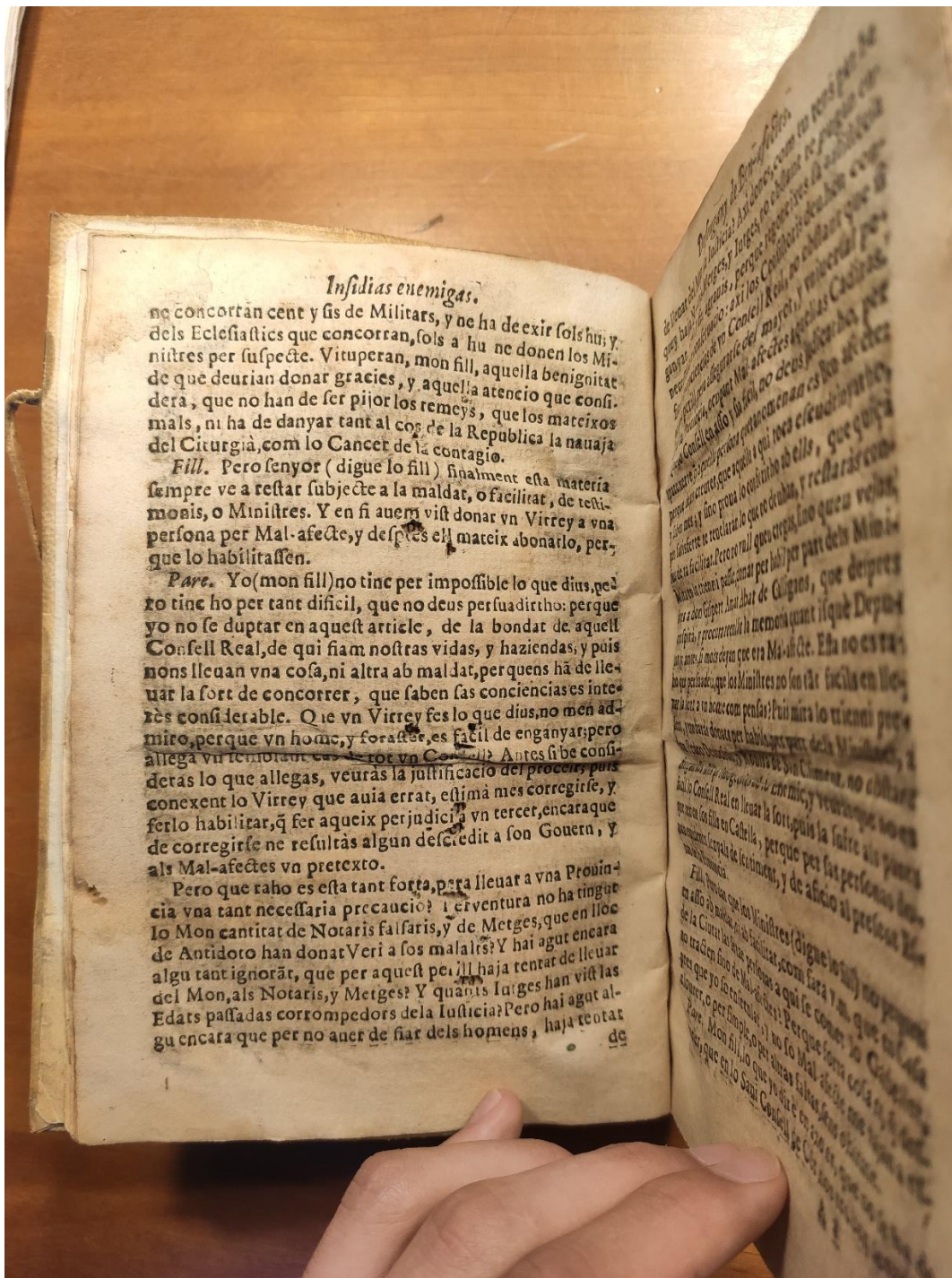
A 2

mostra-

Primera pàgina de l'original

Podem observar el doblec a la part central de la pàgina

Insidias enemigas.

ne concortan cent y sis de Militars, y ne ha de exir sols hu; y dels Ecclesiasticos que concorran, sols a hu ne donen los Ministres per suspecite. Vituperan, mon fill, aquella benignitat de que deurian donar gracias, y aquella atencio que confidera, que no han de ser pijor los remeys, que los mateixos del Cirurgia, com lo Cancet de la Republica la nauaja

Fill. Pero senyor (digue lo fill) finalment esta materia sempre ve a restar subjecte a la maldat, o facilitar, de testimonis, o Ministres. Y en si auem vist donar vn Virrey a vna persona per Mal-afecte, y despues ell mateix abonarlo, per que lo habilitassen.

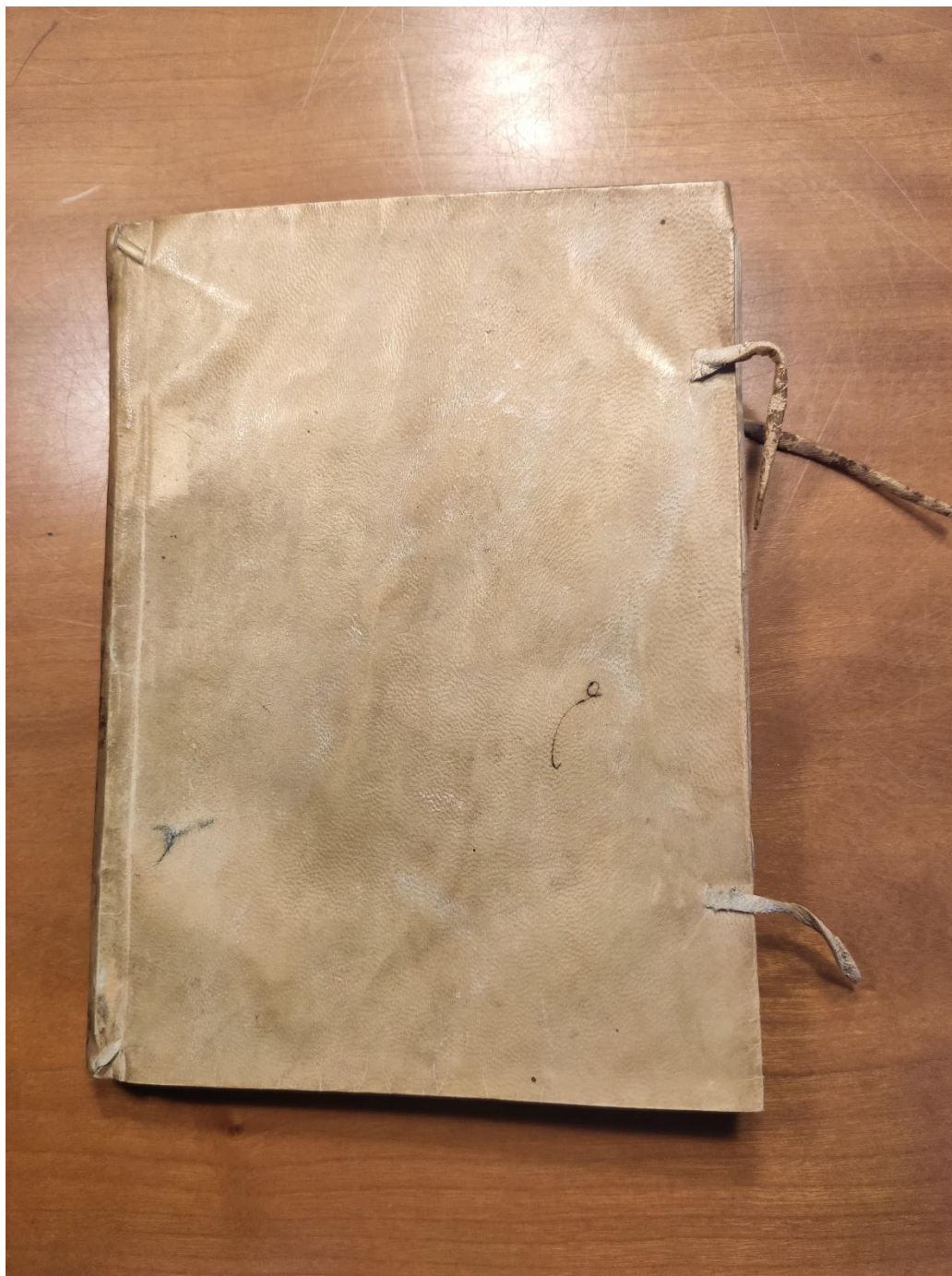
Pare. Yo (mon fill) no tinc per impossible lo que dius, pero tinc ho per tant dificil, que no deus persuadirho: per que yo no se duptar en aquest article, de la bondat de aquell Consell Real, de qui fiam nostras vidas, y haciendas, y pois nons lleuan vna cosa, ni altra ab mal dat, per quens ha de lleuar la sort de concorrer, que saben las conciencias interiores considerables. Que vn Virrey fes lo que dius, no men admiro, per que vn home, y foraster, es facil de enganyar; pero allega vn testimonio en favor vn Consell? Antes si be consideras lo que allegas, veuras la justificacion del procejo, pues concorren lo Virrey que auia errat, eslima mes corregirse, y ferlo habilitar, q fer aqueix perjudici a vn tercer, encara que de corregirse ne resultas algun defecto a son Govern, y als Mal-afectes vn pretexto.

Pero que raho es esta tant forta, para lleuar a vna Proincia vna tant necessaria precaucio? ¿erventura no ha tingue lo Mon cantitat de Notaris falsaris, y de Metges, que en lloc de Antidoto han donat Veri a sos malalts? Y hai agut encara algu tant ignorat, que per aquest peyll haja rentar de lleuar del Mon, als Notaris, y Metges? Y quants Iurges han vist als Edats passadas corrompedors de la Justicia? Pero hai agut algu encara que per no auer de fiar dels homens, haja reotat

Una de les pàgines centrals

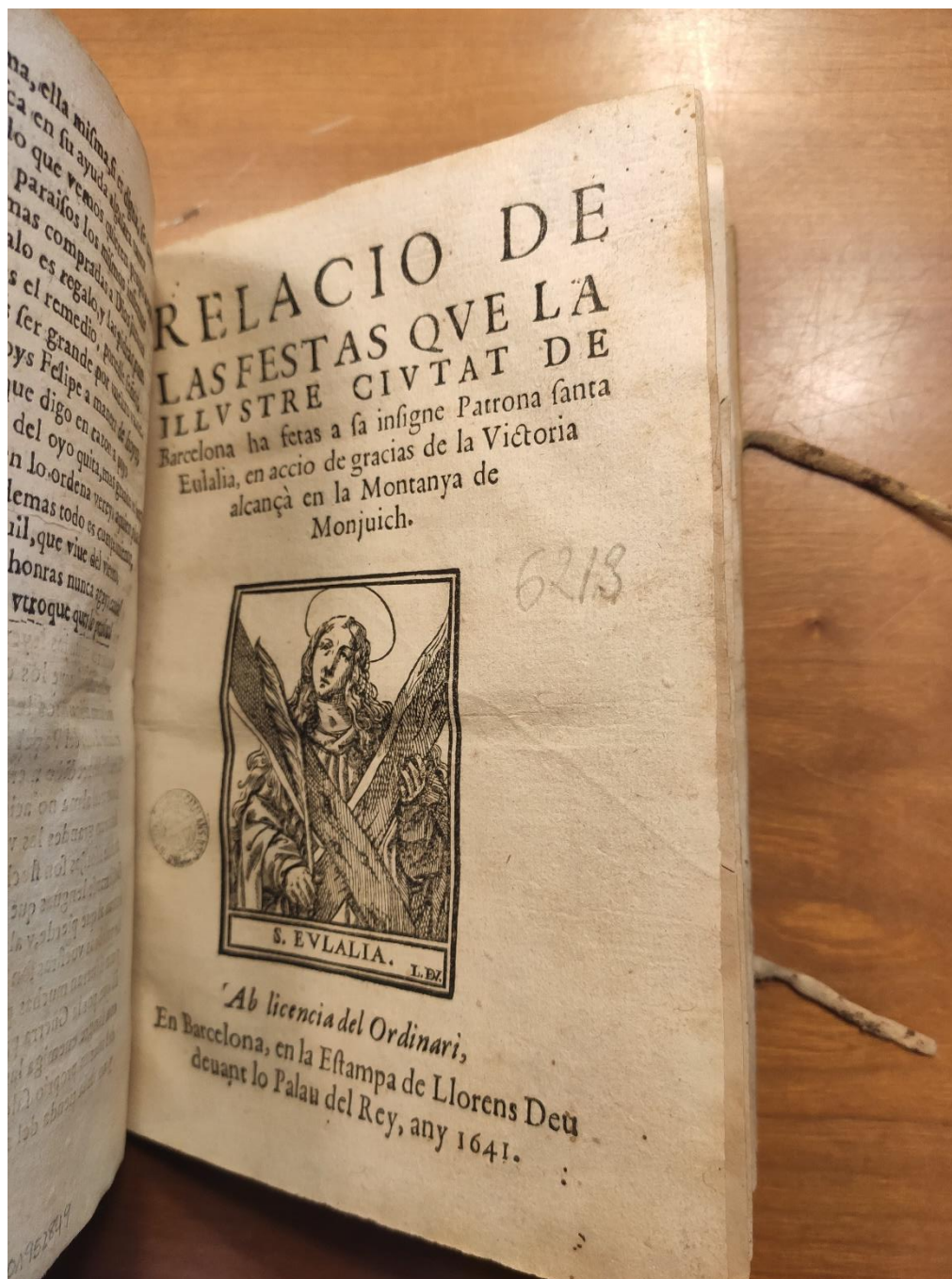
A més dels dobles, el paper té diversos forats

Annex 2: Imatges del quadern

Quadern que conté l'original

L'original va acompanyat de diversos fulls

O.
COPIA DE DOS
CARTAS LA VNA
EMBIADA PER LO MOLT

ILLVST. S. FRANCECSCH DE TÀMARIT,
Deputat Militar y General del exercit del Principat, y
altra del molt Illustre Senyor Pere Ioan Rossell Conce-
ller Ters; y Coronell de la Ciutat de Barcelona, ab
las quals donen auis de la señalada victoria que han
alcançada dels enemichs, va juntament la
llista dels Cauallers, assistexen en
dita Campaña.

6218

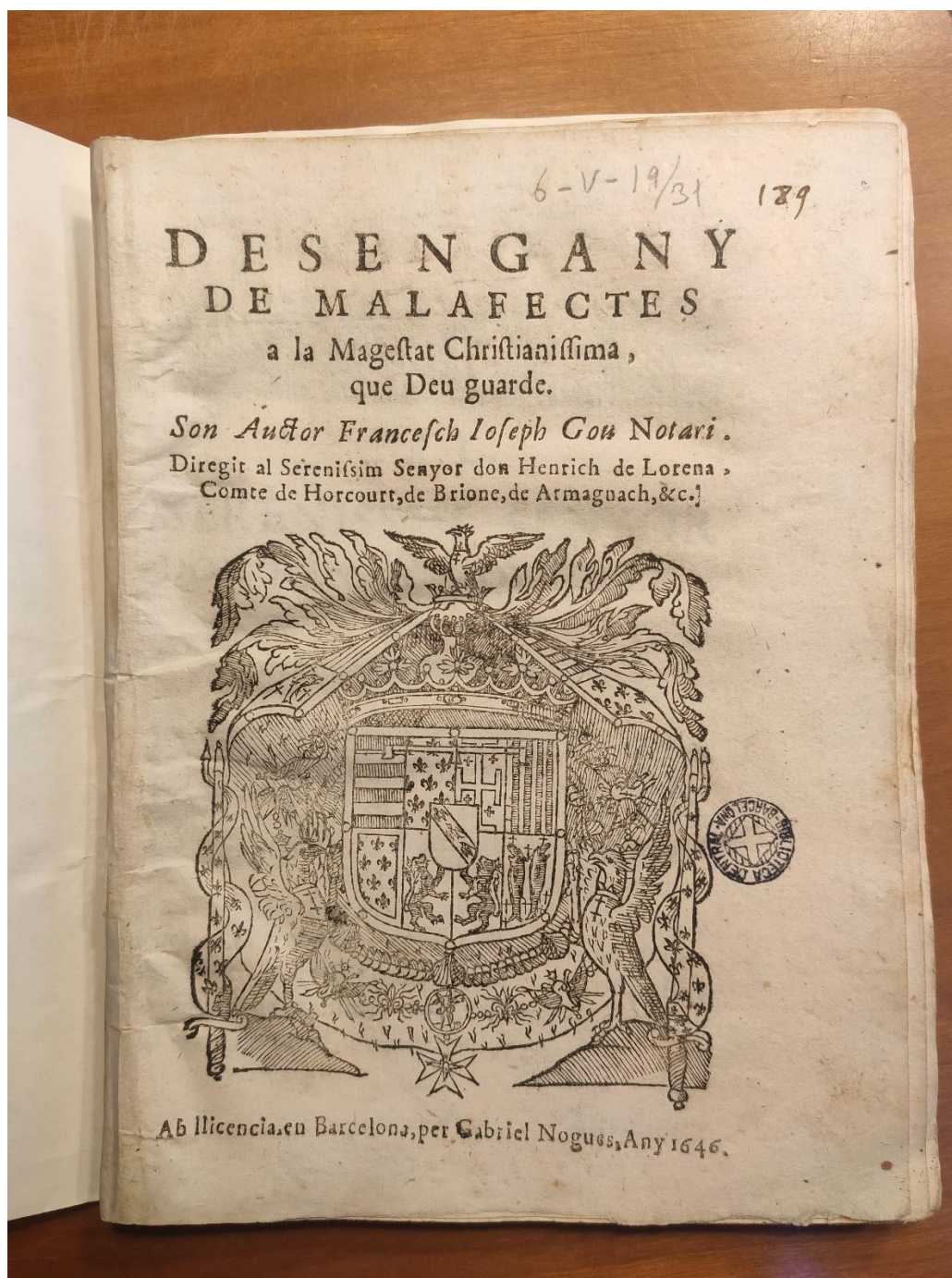
AB LLICENCIA!

En Barcelona, en casa de Jaume Matevat, Estamper de la Ciu.
y Vniuersitat, Any 1647.

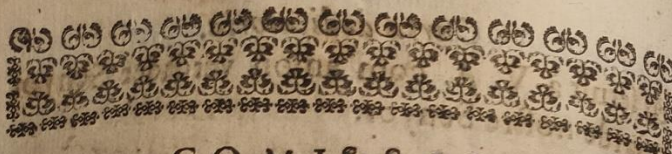
Fullet que acompanya l'original

Annex 3: Imatges del Desengany de Malafectes

Portada del *Desengany de malafectes*

COMISSIO.

H Auent se comes à mi per orde de sa Alteza
la revista del present Discurs he llegit
aquell, y no he trobat cosa contraria, ni al estat
Politich, ni al Moral, y axi ho sento, y judico,
Barcelona, y Febrer, als 20. de 1646.

Lo D. Francisco Matti,
y Viladamor.

26. Februari 1646.
Imprimatur.
Boldo Vic. Gen. & Offic.

20. Februarij 1646.
Imprimatur.
Fontanella Reg

DESENGANY

“Comissió” abans de començar la part principal en prosa

DESENGANY

DE MALAFECTES

A LA MAGESTAT

Christianissima, que Deu
garde.

O Es licit fer judici del any
 per lo succes del primer dia,
 del dia per la hora primera,
 ni de las actiõs per al principi,
 antes be conuè esperar lo fi
 del any, la nit del dia, lo fi de
 la obra, y fins al dia de la mort nos deu fer judici
 de nostres felicitats, y ditxas, de hont se pot co-
 llegir, lo quant be diguè Solon al Rey Cresso:
 Ço es, que los homens, ni per alagos de la fortu-
 na, ni per riquesas, Regnes, ni Imperis que posse-
 hescan, no es be se tingan per ditxosos, fins que
 A 4 hagen

Primera pàgina de l'obra